

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2013

**SECURITATEA
ȘI ZBORUL „COCORILOR”
PESTE „CORTINA DE FIER”**

**METROUL LONDONEZ
150 ANI DE ISTORIE**

**ANTONIO
DE OLIVEIRA SALAZAR
DICTATORUL PROFESOR**

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 2013

**SECURITATEA
ȘI ZBORUL „COCORILOR”
PESTE „CORTINA DE FIER”**

**METROUL LONDONEZ
150 ANI DE ISTORIE**

**ANTONIO
DE OLIVEIRA SALAZAR
DICTATORUL PROFESOR**

SUMAR

octombrie

2013

4 Microbul
xenofobiei
Z. ORNEA

5 Ctitorie la Tismana
D. MATEI

7 Grota aurului
Cum și-a salvat B.N.R.
aurul în 1944
GH. BIRĂU

11 Loialul Albion
Marea Britanie
insistă pentru ratificarea
Tratatului Basarabiei
AL. PIȚIGOI

14 Întâiul țar
pe pământ românesc
N. IORGA

15 Între complexele
trecutului
și așteptările viitorului
135 ani
de relații diplomatice
româno-ruse
I. BISTREANU

19 Din jurnalul
unui trabant
nemulțumit
Detronarea
lui Gabriel Bathory
G. DAMIAN

23 Povești
cu balonul oval
Rugbyul românesc –
100 de ani
C. ZAMFIR

PORECLA ÎN RENAME

27 Regele-sergent
F. DOLGHIN

30 In memoriam
Paul Cernovodeanu
A.-S. IONESCU

EXCLUSIVITATE

33 Ideograme
despre România
Diplomatul
Xue Fucheng
DING CHAO

CHIPURI UITATE

37 Cu bicicleta
în jurul lumii
Globe-trotterul
Pan Deming
A.E. BUDURA

42 Când fetele
se însurau
și băieții se măritau
M. CAZACU

magazin istoric

Anul XLVII – serie nouă – nr. 10 (559)

octombrie 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

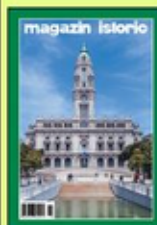
1 Principele transilvănean Gabriel Bathory (1608-1613, stânga) și-a dorit o domnie glorioasă și a stârnit un război inexplicabil cu sașii și Țara Românească, sfârșind prin a fi ucis de garda sa personală sub zidurile cetății Oradea. A fost urmat pe tron de principele Gabriel Bethlen (1613-1629), oștean călit în bătălii încă din vremea lui Mihai Viteazul, care a știut să își asigure pentru o domnie îndelungată nu doar prietenia otomanilor, ci și a voievozilor vecini din Țara Românească și Moldova (gravuri din secolul al XVIII-lea)

2 Petru cel Tânăr, domn al Țării Românești între 1559-1568 (a murit în același an în exil, la Konya), era fiul lui Radu Ciobanul și a domnit sub tutela teribilei Chiajna, fiica lui Petru Rareș și nepoata lui Ștefan cel Mare. A continuat să taie capete de boieri și abia după mazierea lui s-au putut reîntoarce în țară pribegii. Aici în fresca din naosul bisericii mănăstirii Snagov, alături de frații săi Radu și Mircea

3 Friedrich-Wilhelm I al Prusiei (1713-1740), un temperament violent, cazon – pentru care a și fost supranumit Regele-Sergent –, indiferent față de științe, arte și literă, dar posesor al unei inteligențe politice lucide, se considera înaintea de toate un servitor al statului. „Sunt generalul și ministrul de Finanțe al regelui Prusiei“, îi plăcea să spună despre el (aici într-o pictură din 1706, datorată artistului Paul Carl Leygebe, contemporan cu suveranul)

4 Pe Antonio de Oliveira Salazar l-au legat numeroase amintiri de frumosul oraș Porto, dar de aici s-a ridicat și un mare protestatar, episcopul de Porto, Don Antonio Ferreira Gomes. Acesta i-a trimis conducătorului, în 1958, o scrisoare publică în care îl critica dur. Episcopul de Porto a fost, timp de zece ani, exilat și a revenit abia după moartea dictatorului (în imagine: Primăria din Porto, construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, una dintre clădirile emblematice ale Portugaliei)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI“ S.A. București

OBSESIA STATALITĂȚII ȘI CONSECINȚELE EI

ZIGU ORNEA

Poate că mai mult decât la țările mari și, de aceea, puternice, la țările mici preocuparea pentru organizarea statală și menținerea acesteia constituie o preocupare absorbantă. La noi, stat tânăr, apărut pe harta politică a Europei, așezat la confluența de interese a trei mari imperii (otoman, austriac, rusesc) mereu gata să-l ciopârțească sau să-l acapareze total, supraviețuirea a fost o preocupare de prim ordin. Țările românești au fost subjugate de Imperiul Austriac (Transilvania) și de cel otoman (Moldova și Țara Românească). Mai târziu, la 1775 și 1812, din trupul Moldovei istorice au răpit porțiuni Imperiul Habsburgic (Bucovina de Nord) și cel Țarist (Basarabia) [...]

Apoi istoria ne-a zămbit fericit. Firește, ca întotdeauna în destinul țărilor mici, a intervenit, binefăcător, interesul, nouă favorabil, al marilor puteri [...] Apoi, în 1857, în urma Convenției de la Paris, s-a ivit, în sfârșit, prilejul unirii celor două țări românești și pentru înfăptuirea acestui mare deziderat au militat toate spiritele luminate ale timpului. Kogălniceanu a fost, fără îndoială, una dintre aceste mari personalități vizionare. Atunci, în ședințele Adunărilor Ad-hoc convocate în cele două principate pentru a aduce la cunoștința puterilor europene doleanțele românilor, Kogălniceanu, într-un memorabil discurs, a declarat: „Luând în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hrănită de toate generațiile trecute, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și Valahia suntem același popor omogen, identic ca niciun altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceeași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe..., aceeași misie de împlinit.” [...] Oamenii politici ai timpului au știut să lucreze în așa fel, încât să se realizeze

idealul unirii, unii renunțând chiar benevol la candidatura la domnie în favoarea lui Alexandru Ioan Cuza. În consecință, acesta a fost ales domn al Țării Românești. Această dublă alegere, apoi recunoscută, nu fără greutate, de marile puteri europene (inclusiv de Poartă), ne-a lărgit statalitatea, creând o singură țară care, la 1877, și-a proclamat independența integrală sub numele de România, devenită, din 1881, regat. Și apoi, în 1918, în împrejurări favorabile, prăbușindu-se cele două imperii vecine (cel habsburgic și cel țarist), românii din toate provinciile s-au putut uni într-un singur, mare stat [...] Vicisitudinile n-au încetat. În 1940, trupul statului român a fost din nou sfărțecut datorită înțelegerii dintre Rusia și Germania (pactul Ribbentrop-Molotov), revenindu-i, în 1944, Ardealul de Nord. Dar Basarabia și Bucovina de Nord au continuat să stea subjugate imperiului Rusiei sovietice [...]

Această năpastă a istoriei, cu aspirația seculară spre unitate statală și apărarea ei, s-a constituit, fatal, și ca un apreciazabil greu handicap. E cealaltă față, hădă, a tabloului. Patriotismul luminat s-a convertit, adesea, în naționalism extremist, identificându-se, diversionist, peste tot inamici interni. Pericolul era prezentat mereu ca fiind cel al alterității, al străinului, toleranța căpătând fața schimonosită a intoleranței xenofobe [...] Cine ar putea spune dacă vreodată microbul xenofobiei intolerante va fi eradicat? Oricum, tânără generație ar trebui astfel educată, încât să se dezbrace de naționalismele extremiste de orice fel [...] Pentru că nu e obligatoriu ca patriotismul luminat și necesar să se convertească în naționalism xenofob.

(Glose despre altădată, Editura ALLFA, 1999; fragmente)

46 Zboară cocorii...
Securității

L. BANU

50 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori

De-a șoarecele și pisica

G. FILITTI

56 Cronometrul
elvețian
și șpaga românească

J. SIDLER,
D. BELLU

PASTILA
DE CUVINTE

60 Bani... ungurești
M. SALA

TRISTEȚILE
MUZEI CLIO

62 Biserica lipsă
din lista patrimoniului
F.-G. RĂȚOI

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ

63 Transport
în... cumpănă
Cobilița

G. ROȘU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

INEDIT

66 Povestea
vieții mele
H. CASASSOVICI,
I.M.E. CREȚOIU

71 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

75 Hârtia,
obiectiv strategic
*Fabrica „Letea”
în Primul Război Mondial*
L. ADOCHIȚEI

79 Dictatura
unui universitar
Salazar
T. STĂNESCU-
STANCIU

84 Ioan,
nu Vladimir,
Sighișoara,
nu Timișoara
C. ANDONIE

85 Lordul
Palmerston refuză
să coboare sub pământ
înainte de vreme
*Debutul metroului
londonez*
D. MIHALCEA

HOOVER
INSTITUTION

93 Starea emigrației
române

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

88 În București,
acum 50 ani

91 Telex

36, 94, 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

centrale, asigurându-i vizibilitate pentru publicul larg. Menirea acestui muzeu, aflat în faza de construcție, dar care va fi finalizat peste câteva luni, este, în primul rând, aceea de a transmite mesajele evenimentelor istorice evocate publicului larg, în mod special tinerilor. Pentru aceasta ne vom strădui să organizăm simpozioane, colocvii, întâlniri cu specialiști, acțiuni prin care vor fi explicate și interpretate temele majore, dar și cele mai puțin cunoscute din istoria acestei țări, din istoria Băncii Naționale, precum și din cea a băncilor și a banilor. Aspirația noastră este ca publicul tânăr să găsească aici, într-o atmosferă binecuvântată, răspunsuri la întrebări pe teme istorice și nu numai.

Așa cum aflăm din Actul de Fundație, „luând în considerare importanța «Operațiunii Tismana», probând încă o dată ideea că temeinicia unei instituții este dată de oamenii care o conduc și o slujesc, la 25 ianuarie 2007, Mugur Constantin Isărescu, guvernator al B.N.R., Florin Georgescu, prim-viceguvernator al B.N.R., Eugen Dijmărescu, viceguvernator al B.N.R., Cristian Popa, viceguvernator al B.N.R., Silviu Cerna, Maria Ene, Agnes Nagy, Virgiliu Stoenescu, Napoleon Pop, membri ai Consiliului de administrație al B.N.R., au hotărât organizarea unui Muzeu al Tezaurului Băncii Naționale a României în peștera de la Mănăstirea Tismana, chibzuind că un astfel de așezământ cultural, aflat în afara palatelor B.N.R. din București, lărgeste posibilitatea celor interesați, precum și a celor care ajung la Mănăstirea Tismana în pelerinaj de a cunoaște istoria Băncii Naționale.”

În discursul guvernatorului au fost pomeniți toți oamenii Băncii care au fost implicați, în urmă cu 69 de ani în operațiunea care a permis salvarea rezervei de aur a B.N.R. (cu mult mai mare decît cantitatea evacuată la Moscova), dar și a unei părți a tezaurului Băncii Poloniei, care nu mai

**Domnul academician
Mugur Isărescu,
guvernatorul B.N.R.,
și domnul Gheorghe Birău,
directorul Agenției B.N.R. Gorj
(fotografie de Lucian Tudose)**

putuse părăsi România, în august 1939. Se cuvine să le amintim și noi numele: guvernatorii Alexandru Ottulescu, Ion Lapadatu, Constantin Angelescu, Constantin Tătăranu, Tiberiu Moșoiu, administratorii Constantin Stoicescu, C.T. Teodorescu, Vasile Bădulescu, Mihail Romniceanu, Gh.N. Leon, Ștefan Bădeanu, Mihail Lăzeanu, Renê Râmnicănu, inspectorii generali Andrei Zănescu și Victor Bruckner, arhitecții Radu Dudescu și Alexandru Antonescu, cenzorul Virgil Netta, casierul central Romulus Roman, precum și Alexandru Jemăneanu, Aristide Constantinescu, Alexandru Dumitrescu, Paul Răzuș, înalți funcționari ai B.N.R. O merită, pentru că nu s-au plecat în fața vitregiei vremurilor, nu s-au resemnat, spunând „asta este, nu avem ce face!”, au îndrăznit și au reușit. Aurul astfel salvat a permis apoi României să facă față obligațiilor ce au decurs din statutul său de țară învinsă în Al Doilea Război Mondial, fără a fi nevoită să se împrumute peste măsură de la aliatul fără voie U.R.S.S., putând să adopte, atunci când a obținut și un anumit sprijin extern, o politică mai independentă decît alte state din Tratatul de la Varșovia.

„Operațiunea Tismana” a fost adusă la cunoștința publicului larg după anul 1990, când domnii Cristian Păunescu și Gheorghe Birău, din Banca Națională a României, și colegul nostru Marian Ștefan au reconstituit-o pe baza documentelor din arhiva Băncii.

Când se va deschide circuitului turistic, muzeul din grotă muntelui Stărmîna, la poalele căruia străjuiesc și Mănăstirea Tismana, ctitoria din anul 1378 a cuviosului Nicodim, și turnul de pază ridicat de pandurii lui Tudor, vom fi mai bogați cu un loc din care cei tineri vor putea învăța că merită să încerci și că doar cei care încearcă pot reuși. ■

Dorin MATEI

Biserica Mănăstirii Tismana

*Momentul depunerii Actului de Fundație
(fotografie de Lucian Tudose)...*

... și intrarea în viitorul muzeu

O NOUĂ CTITORIE LA TISMANA

Joi, 22 august 2013, la Mănăstirea Tismana, guvernatorul Băncii Naționale a României, academicianul Mugur Isărescu, a pus piatra de temelie a unei noi ctitorii: Muzeul B.N.R. care va spune povestea aurului salvat în 1944, adăpostit în grotă de lângă mănăstire și reîntors în depozitul Băncii la începutul anului 1947.

La ceremonie a participat și ÎPS Irineu, arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei. Așa cum păstrarea aurului s-a făcut atunci cu concursul și binecuvântarea Bisericii Ortodoxe, și viitorul muzeu a fost posibil cu acordul Mitropoliei Olteniei, sub a cărei oblăduire se află Mănăstirea Tismana.

In Primul Război Mondial, Banca Națională a trimis rezerva de aur la Moscova, de unde nu s-a mai întors nici azi, după aproape 100 de ani. Este singurul caz de acest fel, în care o Bancă Națională își pierde rezerva de aur evacuată în condiții de război, cu acordul și sub garanțiile oferite de depozitar, și apoi nu mai reușește să își recupereze bunurile. Au mai fost cazuri similare, de evacuări ale rezervelor de aur, dar de fiecare dată fie a fost recuperată cantitatea în totalitate sau măcar parțial, fie s-au acordat despăgubiri celui păgubit (chiar dacă, în cazul Țărilor Baltice, ele au venit după ani buni de la producerea evenimentului).

„Trebuie să vă mărturisesc – spunea guvernatorul Băncii Naționale a României la ceremonia evocată – că văd în proiectul acestui muzeu un prilej pentru a analiza dacă dictonul «*Historia magistra vitae*» (istoria, învățătorul

vieții) mai poate fi actual sau dacă nu cumva singurul lucru pe care îl învățăm este că oamenii nu învață nimic din istorie.” În mod sigur, ceea ce a realizat B.N.R. în 1944 ne arată că în această instituție se învață din istorie. Este, probabil, una dintre moștenirile lăsate de fondatorul ei, Eugeniu Carada, el însuși nu numai pasionat de istorie, dar și un făuritor al ei.

Vorbind despre rosturile instituției ce va fi creată lângă Mănăstirea Tismana, domnul Mugur Isărescu spunea: „Un punct muzeal, aflat în afara Palatului B.N.R. din București, lărgeste posibilitatea celor interesați de a cunoaște istoria Băncii. De asemenea, la Târgu Jiu, B.N.R. deține în proprietate un imobil clasificat «monument de arhitectură», în care Agenția Gorj, înființată în 1898, s-a mutat în 1901, funcționând acolo neîntrerupt până azi. Proximitatea celor două obiective conturează un traseu coerent al politicii culturale a băncii

Constantin Tătăranu,
unul dintre guvernatorii
Băncii Naționale a României
implicați în operațiunea
„Tismana“

(acestea se tipăreau la Gova), documentele de arhivă, alte valori (colecții numismatice, tablouri etc. ajunse la Turnu Severin și afectate de bombardamente).

Evacuarea tezaurului Băncii Naționale nu reprezintă un eveniment singular în istoria băncilor centrale. Dacă ne referim doar la continentul european, generatorul celor două mari conflagrații din secolul al XX-lea, constatăm că au avut loc 12 astfel de operațiuni. În România au fost două, câte una în fiecare război. Operațiunile de evacuare ale tezaurului Băncii Naționale a României au și câteva coincidențe interesante. Fiecare s-a făcut în două etape, iarna și vara. Primul tezaur s-a trimis la Moscova în decembrie 1916 și august 1917. Al doilea tezaur s-a transportat la Tismana în iulie 1944 și s-a întors în ianuarie-februarie 1947. Primul a plecat către est și nu s-a mai întors, al doilea a plecat către vest și a revenit în seifurile Băncii Naționale, nevătămat.

Au existat câteva variante studiate de Banca Națională pentru evacuarea tezaurului.

La 6 martie 1944, casierul central al Băncii Naționale, Romulus Roman, și inspectorul Andrei Zănescu raportează concluziile lor privind posibilitățile de evacuare a tezaurului, după ce au făcut cercetare timp de o săptămână în teren. Erau propuse următoarele soluții: a) galeria Musariu aparținând Societății „Mica“, la 8 kilometri de Brad, într-o încăpăre la 1.500 m în munte, unde transportul s-ar fi efectuat cu vagoane minieri; b) uzinele Gura Berzei, la 7 km de Brad, într-o pivniță, aproape de cartierul general al firmei; c) galeria West B de la mina Vulcan, la 7 km de Petroșani, lângă barăcile a 4.000 de prizonieri ruși.

Conferință cu general rus, lângă tezaur

La 27 martie 1944 i se prezintă guvernatorului o soluție pentru transportul tezaurului la Sibiu, care preciza următoarele: transportul aurului de la B.N.R. la rampa de încărcare în tren urma să se facă cu dubele proprii, iar paza să fie asigurată de 34 militari cu arme, grenade și patru mitraliere ZB, la fiecare dubă fiind câte un gradat. Aceleași dube trebuia să plece la Sibiu și să asigure transportul de la gara orașului. Transportul pe calea ferată București-Sibiu urma să se facă cu un tren cu 30 de vagoane, a câte 15 tone fiecare, încadrate de câte un vagon de clasă (la începutul și sfârșitul coloanei), unde să fie însoțitorii B.N.R. și militarii care, la fiecare oprire mai lungă, aveau obligația să coboare și să ocupe poziții de apărare.

Mâna de lucru pentru încărcarea și descărcarea lăzilor cu aur în dube și tren trebuia asigurată de către jandarmi sau militari.

În privința poveștilor mustoase despre pierderea lăzilor cu aur în timpul depozitării și transportului tezaurului, documentele spun cu totul altceva.

La 12 august 1944, după depozitarea inițială a aurului în pivnița mănăstirii, s-a constatat o defecțiune la grupul sanitar, care afecta și antecamera de la tezaurul improvizat și, până la remediere, s-au blocat ferestrele încăperii și s-a organizat un post de pază nou de către comandantul detașamentului „Neptun“. La 16 august, casierul central Romulus Roman, împreună cu D. Bănică au sosit de la București, au verificat sigiliile și starea tezaurului, au asistat la realizarea reparațiilor, iar în 19 august, la terminarea lucrărilor, au verificat din nou, au sigilat tezaurul și au luat cheile pentru a fi duse în centrală. În aceeași zi, arhitectul Alexandru Antonescu confirmă încheierea lucrărilor pe șantier, cu detalii exacte ale evenimentelor și numele celor implicați (Gruia Petre, zidar, și Spirea Ion, tâmplar).

Moneda jubiliară

Aurul din depozitul B.N.R. și-a găsit adăpost în grotă (imagine din interiorul acesteia, în curs de amenajare ca muzeu) de lângă intrarea în mănăstire (turnul porții de intrare)

POVESTEA AURULUI DE LA TISMANA

GHEORGHE BIRĂU

În mod firesc, operațiunile spectaculoase, rapide și mai ales secrete creează în jurul lor legende izvorâte din necunoaștere, eroare, înclinație către senzational. De multe ori, la baza acestora stau relatări indirecte, amintiri ale unor persoane care au auzit povestirile părinților, rudelor sau ale participanților direcți la evenimente, foști funcționari care au avut acces la anumite documente autentice, dar care priveau variante de lucru în anumite situații, deci niște planuri de la care evenimentele reale s-au îndepărtat destul de mult ori total.

Salvarea tezaurului Băncii Naționale la Tismana, în peștera de lângă mănăstire, nu face excepție. Povestea este relatată în cartea *Legendele bătrânei doamne*, scrisă de domnia Cristian Păunescu și Marian Ștefan.

S-au perpetuat, de-a lungul vremii, și povești despre transportul tezaurului între Tismana și Târgu Jiu, despre depozitarea în peșteră și despre soarta ulterioară a tezaurului. Vom încerca să

reasezăm câteva dintre aceste episoade în matca mărturiei documentelor.

Variantele

Încă de la începutul războiului, deci din anul 1939, Banca Națională a României avea pregătite planuri de evacuare a sediului central, cu arhive, tezaur și funcționari, în afara Bucureștiului, în funcție de previziunile direcțiilor de înaintare a liniilor frontului,

către est ori către vest. Cred că în subconștientul instituțional, drama tezaurului pierdut în Primul Război Mondial era destul de puternică. Învățătura trasă din acea întâmplare istorică a determinat eliminarea erorilor și salvarea tezaurului în Al Doilea Război Mondial.

Trebuie înțeles că noțiunea de tezaur nu se limitează strict la cantitatea de aur, iar planurile de evacuare cuprindeau variante legate de stocul de aur, stocul de bilete de bancă

milion de monede jubiliare „Ardealul Nostru“.

La 31 decembrie 1946, din stocul total de 238,0 tone aur fin, 50,4 tone erau în străinătate și 187,4 tone în țară (179,4 tone la Tismana).

La 31 decembrie 1947 din stocul total de 195,8 tone aur fin, 32,3 tone erau în străinătate (în martie, Romulus Roman făcea transportul în Elveția) și 163,5 tone în țară. După această dată, stocurile scad dramatic, minimul total fiind în 1955 (45,8 tone), minimul din străinătate 3,0 tone (1954), iar cel din țară 31,4 tone (1955).

Înapoi acasă

Scopul operațiunii „Nep-tun“ l-a reprezentat transportul rezervei de aur din depozitul central (București, str. Lipscani) la Mănăstirea Tismana din județul Gorj, distanța totală între cele două puncte fiind de 350 km, dintre care 316 km pe calea ferată București-Târgu Jiu și 34 km pe șoseaua Târgu Jiu-Mănăstirea Tismana.

Etapetele acestei misiuni extrem de complicate și periculoase pot fi sintetizate astfel.

I. În ianuarie 1944, directorul Agenției Târgu Jiu, Ion Simnicănu, semnează cu autoritățile locale un document privind procedura de cazare a serviciilor Băncii Naționale în caz de evacuare în Gorj (colonelul Gârbea – *Magazin istoric*, nr. 4-7/2003 – era co-

mandantul Garnizoanei). În iunie 1944, Consiliul de Administrație al B.N.R. aprobă fonduri pentru repararea Mănăstirii Tismana, afectată de un incendiu în 1942. Sub această acoperire, una dintre pivnițele mănăstirii trebuia transformată în tezaur. La 11 iulie 1944, guvernul este de acord ca Banca Națională să-și depoziteze stocul de aur la Mănăstirea Tismana.

II. În perioada 11-22 iulie 1944, stocul de aur este transportat cu dube și camioane ale B.N.R. la Tismana. Cantitatea totală de aur era de aproape 190 tone aur fin tezaur românesc (4.035 casete) și 2,7 tone aur fin din tezaurul polonez, în 51 casete.

III. În zilele de 14, 15, 16 septembrie 1944 aurul este mutat în peșteră. În august același an și regele Mihai s-a refugiat pentru un timp tot în județul Gorj, la Bumbești-Jiu și Dobrița (foarte aproape de Tismana).

IV. În lunile ianuarie și februarie 1947, aurul este

readus la București cu mijloace auto (Tismana-Târgu Jiu) și trei trenuri speciale (Târgu Jiu-București), cu următoarele subetape: operațiunea propriu-zisă a început luni 20 ianuarie 1947, când a plecat din București prima dubă B.N.R. cu personalul tehnic și delegații băncii.

La 21 ianuarie pleacă a doua dubă cu alimente, veselă și personalul cantinei. La 22 ianuarie au plecat trei dube cu restul personalului și material pentru fabricarea biletelor, care a fost lăsat la Govora.

La 22 ianuarie, două autocamioane s-au deplasat de la Târgu Jiu la Petroșani, pentru a aduce minerii care să dinamiteze zidul dintre cele două încăperi ale peșterii, ridicat ca să ascundă tezaurul. Joi 23 ianuarie a început operațiunea de dinamitare a zidului. Vineri 24 ianuarie, ora 13.00, prima echipă a B.N.R. pătrunde în grotă.

Prima garnitură de tren formată din cinci vagoane a plecat din gara Târgu Jiu duminică, 26 ianuarie 1947, ora 20.30. A doua garnitură, compusă din opt vagoane, a plecat sâmbătă, 1 februarie, ora 18.00, cu 48 de ore întârziere față de planul inițial. A treia garnitură, formată din șapte vagoane, a plecat abia marți, 4 februarie, ora 18.00.

Se încheia astfel epopeea aurului Băncii Naționale a României din Al Doilea Război Mondial. ■

Praga, 1936. Ioan Lapedatu (primul din stânga; pe atunci viceguvernator al B.N.R.; a fost guvernator al instituției în perioada 30 septembrie 1944-14 martie 1945) și Mitică Constantinescu (al doilea din dreapta; guvernatorul B.N.R. în acel moment) împreună cu guvernatorul Băncii Naționale cehoslovace și adjuncții acestuia

La 20 august 1945, comandantul Companiei 3 Gardă Financiară îl informează pe delegatul B.N.R. la Tismana că în ziua de 19 a aprobat vizitarea mănăstirii de un grup de funcționari ai prefecturii și doi ofițeri sovietici, însoțiți de conductorul Bărbulescu. De asemenea, el arată că a aprobat și trecerea în timpul zilei a ciobanilor care transportă lemne pe valea Basarabilor, deoarece altă cale de acces nu există. Informarea a urmat solicitării scrise a delegatului B.N.R., Dumitru Georgescu. Tot la 20 august 1945, D. Georgescu îl informează pe guvernator despre vizitele la mănăstire și despre măsurile luate de el pentru a nu crea suspiciuni vizitatorilor mănăstirii (ghereta a fost camuflată, soldații îmbrăcați civil, accesul către peșteră blocat intenționat cu bolovani, pentru a mima pericolul căderilor de stânci). El îi sugerează guvernatorului B.N.R. Constantin Tătăranu ca acesta să recomande guvernului să nu se mai organizeze evenimente majore în zonă, la care să participe reprezentanți sovietici. Grigore Geamănu, subsecretar de Stat, organizase la Tismana o

conferință internațională, la care a participat și generalul sovietic Dreier. Acesta, dorind să viziteze mănăstirea, a observat patrulă militare și a întrebat de rostul lor. Răspunsul a fost că asigurau paza împotriva hoților de lemne.

Socoteli cu aur

În privința unor întâmplări similare puse pe seama operațiunilor de readucere a tezaurului la București, documentele consemnează următoarele. La 28 ianuarie 1947, ora 22.00, locotenent-colonelul Popescu raporta că, din cauza ninsorii abundente, se circula greu. O mașină Skoda a derapat la podul peste Bistrița și s-a răsturnat, iar 20 de lădițe au fost recuperate din râu. Sublocotenentul Voiculescu, plutonierul Lucrețiu Vâlceanu și funcționarul Benone Marinescu, care se găseau în cabină, au scăpat cu viață, fără a fi răniți. La 31 ianuarie 1947, la ridicarea aurului din grotă, la caseta nr. 426 a sărit un dop prin care au ieșit două monede de o liră. Într-o astfel de casetă se aflau aproximativ 7.000 de monede.

La 31 ianuarie 1947, în gara Târgu Jiu s-a răsturnat caseta nr. 613, din care a căzut o monedă de o liră. Conținutul întregii casete s-a verificat la sediul agenției și s-a reîncărcat în tren. În data de 2 februarie 1947, la ridicarea din grotă, s-a constatat că era distrusă caseta 878, iar cele patru lingouri s-au pus în altă casetă nouă.

Documentele certifică faptul că în luna iulie 1944 au fost depuse în pivnița mănăstirii și în septembrie transferate în grotă următoarele cantități de aur: 189.673,99044 kg

Colonelul Titus Gârbea

de aur fin în monede și lingouri aparținând României (4.035 casete) și 2.734,104 kg aur fin, aparținând Poloniei (51 casete).

În această perioadă stocul de aur aflat în rezervele naționale ale României a rămas aproape neschimbat. La 31 decembrie 1944, România avea 244,0 tone aur fin, dintre care 192,3 tone aur fin în țară și 51,7 tone aur fin în străinătate (la Banca Angliei, Banca Națională a Elveției, Federal Reserve, Union des Banques Suisses, Banca Reglementelor Internaționale). Cum tezaurul de la Tismana era intangibil și acolo aveam 189,67 tone aur fin, rezultă că restul aurului (nici 3 tone) se afla la Târgu Jiu sau București.

La 31 decembrie 1945 stocul era de 239,5 tone aur fin, dintre care în străinătate 51,7 tone. În țară stocul era de 187,8 tone aur fin, dintre care 179.454,233 kg aur fin la Tismana. Știm că în ianuarie 1945 din grotă ieșise cantitatea de 10.219,7563 kg aur fin (210 casete), mare parte fiind utilizat pentru baterea unui

„Ardealul Nostru“

Bucureștiului acceptul pentru restabilirea de relații diplomatice și trimiterea câte unui reprezentant diplomatic reciproc.

În același timp, diplomații britanici remarcă faptul că, din evoluția negocierilor de la Varșovia, rezulta că „Rusia în mod evident intenționează să lupte pentru Basarabia” (este o notație legată de informațiile trimise de la București). Sub această notație apare o alta, datată 22 februarie 1922: „Dosarul basarabean trebuie luat la Genova”.

Agresivitatea tonului lui Karahan în discuțiile cu Filaliti era subliniată și de un comentariu pe care acesta îl făcuse într-un interviu acordat Agenției române de presă „Rador” și pe care Legația britanică îl traducea și expedia la Londra. Karahan afirma că refuzul României de a negocia un acord cu guvernul său nu avea să îi folosească la nimic. Marile probleme privind Rusia vor fi soluționate la Genova. Protecția marilor puteri nu avea să îi folosească României la nimic, căci în cadrul conferinței se vor afla față în față Rusia, pe de o parte, și blocul statelor europene, pe de alta. Vocea Rusiei va conta cât vocile celorlalte la un loc. Atitudinea României și a Finlandei (țară care își câștigase independența de sub stăpânirea Rusiei în urma Primului Război Mondial) va face ca Rusia să spună nu în multe situații când ar fi putut spune da. Ministrul britanic la

Premierul britanic David Lloyd George la Genova

București, Herbert Dering, își încheia raportul cu aceste cuvinte: „Spiritul în care delegații sovietici vor aborda cel mai probabil lucrările Conferinței de la Genova este bine definit de declarațiile domnului Karahan și poate că ar fi bine dacă el ar fi făcut cunoscut dinainte delegaților celorlalte puteri ce vor fi reprezentate acolo”.

Un memorandum al Foreign Office din 22 februarie 1922 arată că „prezența unei delegații ruse la Conferința de la Genova va conduce probabil la recunoașterea Guvernului sovietic, dacă va fi gata să dea asigurări satisfăcătoare în privința datoriilor rusești etc.; o cale simplă pentru evitarea dificultăților ar fi să se facă din recunoașterea de către ei a Tratatului privind Basarabia una dintre condițiile pentru recunoaștere”. Documentul reamintea că Articolul 9 al Tratatului prevedea ca de îndată ce un guvern rus era recunoscut, să fie invitat să adere la Tratat și că orice obiecție a Rusiei va fi supusă Ligii Națiunilor pentru luarea unei decizii, cu rezerva că Puterile (semnatare ale Tratatului) nu vor permite ca frontierele, așa cum erau definite în tratat sau suvera-

nitatea României asupra provinciei Basarabia să fie puse în discuție. Rusia încercase să încheie un târg cu România, sugerându-i că va recunoaște suveranitatea acesteia asupra Basarabiei, dacă România renunța la tezaurul evacuat la Moscova în timpul Primului Răz-

boi Mondial. Diplomația britanică era de părere că ar fi fost înțelept din partea României dacă accepta târgul, pentru că aurul, în mod sigur, fusese deja cheltuit, dar recunoștea că nu i se putea cere să procedeze astfel. Se anticipa că Statele Unite vor continua să refuze să recunoască unirea Basarabiei cu România, iar Franța, dacă va obține satisfacție în problema datoriilor Rusiei față de ea, nu va dori să riște să piardă câștigul insistând ca Rusia să recunoască Tratatul privind Basarabia, dacă va constata un refuz ferm al acesteia.

Memorandumul era precedat de o notă scrisă de mână, cu cerneală albastră, în care se arăta că un raport recent al S.I.S. (serviciul de informații externe al Marii Britanii) dezvăluia că Cicerin, comisarul poporului pentru Afaceri Străine al R.S.F.S. Ruse, spusese că delegația rusă la Genova trebuia să obțină o revizuire a Tratatului de la Versailles în problema Basarabiei. Semnatarul notei considera că era puțin probabil ca rușilor să li se permită să poarte o asemenea discuție în cadrul conferinței. Pentru orice even-

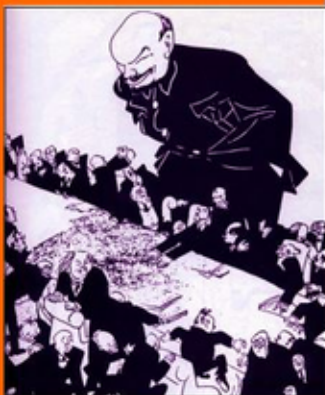
Inedit

La 10 aprilie 1922 se deschidea la Genova o conferință internațională care trebuia să discute problema datoriilor de după Primul Război Mondial, noua organizare financiară a lumii, să ofere un plan pentru reconstrucția economică a Europei Centrale și de Răsărit. În același timp, prin invitarea reprezentanților regimului bolșevic de la Moscova se urmărea reglementarea problemelor financiare cu acesta (datoriile făcute de guvernul țarist în timpul războiului și despăgubirile pentru bunurile confiscate de noua putere). Soluționarea acestor

Imagine de la lucrările conferinței

probleme ar fi permis și recunoașterea diplomatiei internaționale a Rusiei Sovietice.

Așa vedea caricaturistul revistei sovietice Krokodil poziția sovieticilor la Genova

atitudinea Moscovei în problema Basarabiei. Unirea acestei provincii istorice cu regatul român fusese recunoscută de marile puteri la Conferința de Pace de la Versailles, prin Tratatul încheiat la 28 octombrie 1920 și semnat de Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia. Statele Unite se opuseseră semnării acelui Tratat (Magazin istoric, nr. 12/2012, 1/2013). La începutul anului 1922, Tratatul era încă neratificat și deci nu putea intra în vigoare.

Urmărind cu atenție negocierile purtate la Varșovia, în toamna anului 1921, între reprezentantul diplomatic român în Polonia, Constantin Filaliti, și ministrul plenipotențiar sovietic Lev Karahan, diplomația britanică a sesizat problemele pe care disputa româno-sovietică în privința Basarabiei le putea ridica la viitoarea conferință de la Genova și a elaborat și un set de măsuri.

FOREIGN OFFICE DESPRE BASARABIA ȘI TEZAUURUL DE LA MOSCOVA

ALEXANDRU PIȚIGOI

Legația britanică la București informa, în continuarea altor rapoarte trimise încă din noiembrie 1921, la 5 ianuarie 1922 despre acuzațiile formulate de Moscova la adresa Bucureștiului, căruia îi reproșa că ar avea intenția să atace Rusia

sovietică. Afirmatia se baza pe refuzul formulat de Filaliti, în cursul negocierilor de la Varșovia, de a accepta semnarea cu Rusia a unui tratat de neutralitate. Refuzul era justificat prin faptul că România era membră a Ligii Națiunilor și în această calitate

nu putea recurge la forță pentru rezolvarea problemelor sale externe. De altfel, așa cum afirma Take Ionescu într-un interviu acordat ziarului *Lupta* și reprodus într-o altă telegramă a Legației britanice, la Varșovia Rusia a încercat permanent să obțină din partea

PETRU I LA IAȘI

NICOLAE IORGA

La 24 iunie 1711, Petru I sosea în capitala Moldovei. Era prima vizită a unui țar rus pe pământ românesc. Cu două luni înainte, se încheiase Tratatul de alianță de la Luțk, prin care Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, se angaja să sprijine militar pe țar contra Imperiului Otoman. În bătălia de la Stănilești (iulie 1711) însă, cei doi aliați erau înfrânți și Cantemir începea lunga părăsire, fără de întoarcere, în Rusia.

În lucrarea *Histoire des relations russo-roumaines* (Istoria relațiilor ruso-române), apărută în 1917, Nicolae Iorga descrie astfel vizita țarului.

Țarul s-a dus de îndată la palat, unde, puțin mai târziu, prințesa Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino [și soția lui Cantemir] a făcut onorurile apartamentelor sale pentru Caterina, însoțitoarea lui Petru. El a vizitat baia turcească, o clădire veche ce data de la sfârșitul secolului al XVI-lea. La întoarcere, l-a găsit pe Cantemir la piciorul scării. Primind din partea lui sărutarea mâinii, nu s-a mărginit doar să îl sărute pe frunte și i-a arătat printr-un singur gest puterea lui politică și personală, ridicându-l în aer cu o singură mână.

A doua zi, Petru, însoțit doar de trei ofițeri, a vizitat bisericile din Iași, fiind primit în sunetul clopotelor de o mare mulțime [...] A urmat un mare banchet, care a reunit pe cei doi prinți, cancelarul Golovkin, generalii ruși Galițin, Dolgoruki, Rönne, Weisbach, secretarul Șafirov, Sabba raguzaul și doi oaspeți, dintre care unul trimis de Brâncoveanu, iar celălalt care dezertase, întovărit de David Corbea, pentru a se alătura țarului: Constantin Castriotul, ce părea să își aducă aminte că numele lui îl purtase și eroicul Skanderbeg, și Toma Cantacuzino.

Pentru a nu-și aroga dreptul de a ocupa locul de onoare, Petru l-a instalat acolo pe cancelar, „singurul care a ținut postul cerut de Biserică” – scrie cronică moldoveană. A cerut lui Cantemir să ocupe locul următor și el s-a așezat doar al treilea. Pentru a doua oară principele i-a sărutat mâna țarului, iar acesta l-a sărutat părintește pe frunte. Primul pahar a fost închinat de moldovean, iar puternicul său aliat i-a mulțumit în același fel [...] Țarul a binevoit să toarne chiar el în cupele boierilor vinuri de Cotnari și Odobești, gloria țării. În apartamentele sale, prințesa se îngrijea de Caterina, „împărăteasa”.

[A doua zi, țarul a mers la slujba de la Mitropolie și a inspectat armata țării.]

Înainte de a-i cinsti, la rândul său, pe aliați, în tabăra de la Țuțora, pe Prut, Petru a vrut să rezolve diferendul care îl opunea pe principe, dornic de putere absolută, boierilor săi, care, amintindu-și de vechile obiceiuri, ajunseseră să viseze republici după moda poloneză. Nu numai Dimitrie, fratele lui Mihail Racoviță, care era direct interesat, dar și bătrânul Iordachi Rosetti se opuneau cu încăpățănare clauzei care prevedea dinastia [Cantemir ceruse ca domnia Moldovei să revină ereditar în familia sa]. „Singur Dumnezeu este etern”, s-a opus acesta argumentelor lui Golovkin și ale raguzaului. A fost arestat și trimis la Kiev, unde a rămas multă vreme, ca trădător al principelui său.

Banchetul pentru a doua aniversare a bătăliei de la Poltava [din 1709, în care Petru I l-a înfrânt pe regele Suediei Carol al XII-lea] a avut loc în mijlocul armatei. Rugăciunile mitropolitului Ghedeon au fost însoțite de salvele a 52 de tunuri. Toată lumea s-a așezat pe marginile tranșeele. Țarul prezida, Cantemir era așezat între Golovkin și Șeremetiev, 15 boieri se numărau printre invitați. S-a servit șampanie și moldovenii s-au îmbătat. Toată lumea a dormit sub cerul liber, printre mesele pe care se găseau încă resturile festinului.

A doua zi s-a publicat Tratatul, asupra conținutului căruia se înțeleseseră în tabără. La Iași, clerul și boierimea s-au adunat în mica biserică din sus de poarta palatului. Cantemir a luat loc în strana princiară, având alături pe secretarul Sabba, care trebuia să-i povestească stăpânului cum a decurs ceremonia. Articolele au fost citite unul câte unul și aprobate de asistență. ■

tualitate, se pregătise totuși memorandumul din care am citat mai înainte.

*A. Cadogan
Jan. 10. 1922*

Semnăturile unor diplomați britanici importanți apar pe documentele privind raporturile româno-sovietice: Alexander Cadogan, viitorul subsecretar de stat permanent al Foreign Office (1938-1946; funcționarul diplomatic cu cel mai înalt rang care nu se schimbă odată cu schimbarea guvernului)...

În interviul acordat Agenției „Rador“, Karahan făcea referire la o Convenție din 5 martie semnată de Guvernul Averescu (5 martie era ultima zi a acestui cabinet!), prin care s-ar fi recunoscut drepturile Rusiei asupra Basarabiei și se lua angajamentul de a retragă trupele române de acolo. Documentul este citat doar de istoriografia rusă. În arhivele române nu există un astfel de document și doar rușii au publicat o formă.

Replica la interviul lui Karahan a venit din partea fostului ministru de Externe român, Take Ionescu, care a acordat un interviu ziarului *Lupta*. În cuprinsul textului dezavuează încercarea Sovietelor de a introduce în schema discuțiilor preliminare de la Varșovia problema basarabeană.

Cu referire la acest răspuns din partea omului politic român, Herbert Dering aducea câteva remarci personale. În opinia diplomatului britanic, Take Ionescu „s-a mulțumit să privească dorința expresă a

guvernului sovietic pentru o conferință preliminară doar ca o încercare a acestuia de a determina România să accepte un reprezentant diplomatic bolșevic la București în schimbul negocierii unui tratat formal de pace. A existat probabil un moment în perioada de început a guvernului Averescu când telegramele amenințătoare trimise de Cicerin au fost considerate de ministrul de Externe ca fiind mai serioase decât le va da credit ulterior“. Mai important era că „s-a evitat cu bună știință publicarea notelor oficialului sovietic din dorința de a nu alarma opinia publică din România cu privire la Basarabia“, unde, după Dering, situația rămâne „departe de a fi satisfăcătoare“. Herbert Dering explica acest lucru prin prezența unei populații rusești numeroase și a agenților bolșevici care treceau granița cu mult prea mare ușurință. Comentariul unui diplomat britanic pe marginea raportului era: „Românii au depus toate eforturile pentru a se face nedoriți în Basarabia“. Ceea ce corespundea în bună măsură adevărului.

Concluzia diplomației britanice era că trebuia depuse eforturi pentru ca Tratatul privind Basarabia să fie ratificat înainte de Conferința de la Genova. Guvernul Măiestății Sale a și făcut acest lucru. Erau unele probleme tehnice care întârziu depunerea instrumentelor de ratificare, dar s-au făcut toate eforturile pentru depășirea lor. Se insistă ca și Bucureștiul să îl ratifice și se cerea depu-

nerea unor eforturi pentru a convinge Parisul, Roma și Tokyo să procedeze la fel. Din păcate, Franța îl va ratifica abia în 1924, Italia în 1927, iar Japonia niciodată, căci dorea să își păstreze mâinile libere în negocierile cu Moscova legate de insulele Kurile.

În plină desfășurare a Conferinței de la Genova, la 16 aprilie 1922, Rusia bolșevică și Germania semnau la Rapallo un tratat, prin care Germania renunța la orice pretenții financiare față de Rusia, se angaja să o sprijine cu material și ofițeri să își creeze o armată modernă, iar Rusia îi pune la dispoziție teritoriul pentru a-și pregăti armata, ocotind astfel interdicțiile stabilite prin Tratatul de Pace, care împiedicau Germania să întrețină o armată proprie puternică. Rusia spărgea

... și Harold Nicholson

*Yes, but we must know if it is really what we
do not in Paris something to Mr. Nicholson.
I think there is some in
a good way to have the Provisional Treaty
of the programme before Genoa. But we
must not lose sight of the fact that
the English, like, for example*
Harold Nicholson
13. 4. 22

astfel, cu ajutorul

Germaniei, izolarea diplomației în care se afla și revenea pe scena europeană. Din acel moment, interesul ei pentru o reglementare a diferendului privind Basarabia a scăzut considerabil.

Tot în baza unui acord încheiat între cele două țări, la 23 august 1939, U.R.S.S. avea să trimită ultimatumul din 26 iunie 1940, obținând Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța. ■

16-20 iunie 1935. Aducerea osemintelor lui Cantemir la Iași; sicriul este purtat de membrii guvernului: Gh. Tătărescu, I. Inuleț, dr. C. Angelescu

Marcarea oricărui eveniment din relațiile diplomatice dintre două state se constituie într-o oportunitate ocazie pentru rememorarea evoluției acestor relații, cu plusurile și minusurile lor, ceea ce, nu o dată, stimulează tentația de a exagera sau a ignora particularitățile anumitor momente sau perioade. Este și cazul raporturilor româno-ruse, de o complexitate aparte, având o istorie de peste cinci secole.

Complicata istorie medievală europeană a obligat și Principatele Române, în special Moldova, aflată „în calea tuturor răutăților”, să-și caute aliați, la vest sau la est. Cu cnezatul moscovit și, din secolul al XVIII-lea, cu Țaratul Rus, legăturile au fost stimulate de doi factori esențiali: comunitatea confesională ortodoxă și existența unui dușman comun – Imperiul Otoman.

Cu sfințenie și pe vecie, dar... conjunctural

Probabil că preferința domnitorilor pământeni pentru sprijin rusesc în scopul

emancipării de sub dominația otomană era susținută și de faptul că, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, rușii nu erau nemijlocit vecini ai Principatelor Române (*Magazin istoric*, nr.1/1992), neexistând tentația imediată a unui atentat la integritatea lor, deși era evidentă dorința Moscovei de a se extinde spre sud și de a se apropia de gurile Dunării și, pe termen lung, de a ajunge în Balcani. Poate tocmai prin această prismă, domnitorii moldoveni cereau Moscovei ca „rânduilele noastre și ale țării noastre să nu se strice, ci, precum au trăit și s-au condus în această lume ceilalți domni vechi ai țării noastre, acei care nu erau în închinarea și sub cârmuirea împărăției otomanilor, în felul acela și în aceeași rânduială să viețuim și să ne conducem și noi împreună cu toată țara noastră”, doleanță expresiv exprimată, la 1656, de domnitorul Gheorghe Ștefan. Tot așa, Tratatul de la Luțk, dintre Dimitrie Cantemir și Petru cel Mare (1711), consfințea, printre altele, că Nistrul este hotarul răsăritean al Moldovei, precum și „făgăduința” țarului și a urmașilor săi de a păzi „cu sfințenie” și „pe vecie” articolele respectivului tratat.

Alianțele au fost însă conjuncturale, de scurtă durată și marcate de evenimente dramatice. De pildă, încercarea eșuată a lui Ștefan cel Mare de a consolida o alianță politică cu cnezatul Moscovei, prin căsătoria fetei sale, Ileana, cu fiul cneazului Ivan al III-lea, în final, fiica sa și nepotul sfârșind tragic în temnițele Moscovei (*Magazin istoric*, nr. 5/2012). Nu un mic rol a jucat și biserica ortodoxă în apropierea de Rusia: „lumina vine de la Moscova, luminând cu lungile sale raze și un nume bun sub soare” – scria la 1684 mitropolitul Dosof-

tei (și, ca o ironie a sorții, aproape trei secole mai târziu, un clasic român semna o carte intitulată *Lumina vine de la răsărit*, ca un omagiu adus noului „salvator” al României U.R.S.S.). Dramatic s-a încheiat și destinul politic al lui Dimitrie Cantemir, nevoit, după o alianță nereușită cu Rusia împotriva otomanilor, să se refugieze la Curtea țarului rus.

Respectarea „pe vecie” a frontierei Moldovei pe Nistru a durat exact un veac, la 1812 Basarabia fiind ruptă brutal din trupul Moldovei. Această primă mare amputare teritorială săvârșită de Rusia a marcat, practic, încheierea a trei secole de speranțe și așteptări și a constituit începutul deziluziei românilor și moldovenilor față de marele imperiu de la răsărit, sentiment întărit și de începutul unui amestec tot mai accentuat al Moscovei în treburile Principatelor Române, cu momente pozitive, reținute de istorie (de exemplu, reformele promovate de generalul Kiseleff), dar și cu multe rele (condominiumul ruso-otoman în cele două Principate, poziția țarului rus față de Revoluția de la 1848 etc.).

Recâștigarea sudului Basarabiei (1856), în urma războiului Crimeii, și, peste trei ani, Unirea Principatelor au readus în atenție relația cu Imperiul Rus, în contextul dorinței românilor de a scăpa de suzeranitatea Înaltei Porți și de a-și câpăta independența. Deziluziile precedente nu au fost însă decât parțial estompate, neîncrederea în Imperiul Rus declanșând deschise confruntări între partidele politice ale vremii, divizate în pro- și anti-ruse, confruntări și dispute prelungite în deceniile următoare, cu reverberații și în vremurile de azi.

Regele Carol I la St. Petersburg (iulie 1898)

135 ANI DE RELATII DIPLOMATICE ROMÂNŌ-RUSE

ION BISTREANU

La 15/27 octombrie 1878, domnitorul Carol I primea, într-un cadru solemn, scrisorile de acreditare ale baronului Dmitri F. Stuart, ca ministru rezident al Rusiei la București, evidențiind excelența colaborare militară româno-rusă în timpul recent încheiatului război cu Imperiul Otoman și asigurând dorința României de a întreține cu Rusia „relații de bună armonie și prietenie cordială”.

Câteva săptămâni mai târziu, la 29 noiembrie/11 decembrie, generalul Iancu Ghika telegrafia de la Sankt Petersburg că, la prezentarea scrisorilor de acreditare în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României, țarul Alexandru al II-lea i-a făcut „cea mai grațioasă” primire, având la adresa principelui Carol I „cuvintele cele mai flatante”.

Rusia era al doilea stat, după Austria (în septembrie), care stabilea relații diplomatice cu România. Cu un secol în urmă, la 1780, fusese prima putere europeană care numise consuli ruși la Iași și București.

Trupele sovietice trec Nistrul, iunie 1940

unui amenințator ultimatum sovietic, din nou Basarabia, precum și nordul Bucovinei și ținutul Herța. Era cea de a treia (după cele din 1812 și 1878) amputare a teritoriilor românești de către Rusia, de fiecare dată aceste atentate la integritatea teritorială a României nefiind consecința directă a unor confruntări militare româno-ruse, ci a unor aranjamente de culise, cu complicitatea și consimțământul altor puteri străine. De menționat, în context, că timp de cinci secole, până în 1941, nu a existat nicio confruntare armată între Principatele Române sau România cu Imperiul Rus sau cu U.R.S.S.

După încheierea celei de a doua conflagrații mondiale, România a avut o soartă dramatică, intrând în sfera de dominație și influență a U.R.S.S.

Un complex de depășit, al trecutului

Prăbușirea sistemului țărilor socialiste, evenimentele din România din decembrie 1989 și, nu în ultimul rând, dezintegrarea U.R.S.S. au marcat radical și relațiile bilaterale. România a început lungul, complexul și sinuosul proces de reintegrare în Europa. Noua Rusie încearcă să

se adapteze la noile realități și exigențe ale lumii contemporane. După 200 de ani de vecinătate nemijlocită, noua „frontieră” dintre România și Rusia a căpătat noi conotații, cu opțiuni politice, militare, strategice și ideologice radical diferite. Fără a fi conflictuale, relațiile, calificate diplomatic ca fiind „normale”, au avut un caracter inercial, sincopat, fără o evidentă substanță politică (în context, România este singura țară din fostul bloc comunist care nu a fost vizitată de vreun președinte rus), cu o componentă economică lipsită de modernitate și, preocupant, o balanță comercială dezechilibrată, net defavorabilă României.

Dincolo de convulsiile inerente ale perioadei de tranziție din cele două state, relațiile politice bilaterale au fost, și rămân încă, serios afectate de două chestiuni majore, cu impact deosebit în mentalul oamenilor: prima, neretrocedarea tezaurului românesc, legal transferat în Rusia Imperială în anii 1916-1917, și a doua, de ordin moral, „chestiunea basarabească”, ultima fiind deseori exacerbată, în contextul jocurilor de interese ale noii Rusii în Republica Moldova.

În mod evident nu se poate vorbi despre un curent rusofob în România contemporană, ci mai degrabă despre un reflex al lipsei de încredere reciprocă, ceea ce face ca procesul de schimbare a percepției politice să fie lent, prizonier al unor vechi clișee.

După faimoasele „tra-

tate de prietenie și ajutor reciproc”, semnate în perioada comunistă, în urmă cu zece ani (iulie 2003), au fost semnate Tratatul politic de bază româno-rus și o Declarație comună a miniștrilor Afacerilor Externe, documente dorite de ambele părți, pentru a pune un fundament solid construcției unor relații moderne, pragmatice, realiste și, în același timp, a crea un cadru favorabil soluționării unor chestiuni „istorice”, care au marcat decenii de-a rândul raporturile bilaterale.

Deși România și Rusia nu mai au din 1991 frontieră comună, ele rămân și conviețuiesc în vecinătate. Pentru România, Federația Rusă reprezintă un vecin important și un partener apropiat, cu care dorește să conlucreze, în vederea abordării provocărilor regionale și globale. Există suficient de multe viziuni comune sau asemănătoare într-o serie de chestiuni sensibile ale lumii contemporane, consemnând doar unele dintre riscurile asimetrice de strictă actualitate: combaterea terorismului internațional, a criminalității transfrontaliere, controlul și neproliferarea armelor de distrugere în masă, existând și premise ca România și Rusia să conlucreze pentru gestionarea acestor procese, într-un spirit constructiv și reciproc avantajos. Tot așa cum există interese reciproce în dezvoltarea și amplificarea unor relații firești în domeniile economic și cultural-științific.

Marcarea a 135 de ani de relații diplomatice poate fi un prilej pentru a încerca depășirea complexului trecutului, de a conștientiza obiectiv suferințele și coborâșurile, luminile și umbrele acestui trecut și, esențial, a începe să gestionăm, reciproc, în bunăcredință, întregul ansamblu al relațiilor bilaterale. ■

În vizită la Legația Sovietică (11 martie 1945), după reunirea Nordului Transilvaniei cu România (de la stânga la dreapta: generalul C. Vasiliu-Răscanu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, prof. G. Nicolau, Gheorghe Tătărescu, Petru Groza, V.L. Bogdenko și Andrei I. Vișinski)

Legatia rusă din București,
Calea Victoriei, nr. 23

Confruntare armată nu a existat

Războiul ruso-otoman de la 1877 se constituie într-un moment de cotitură pentru relațiile bilaterale. Conștient de posibilele riscuri, principalele forțe politice românești decid intrarea României în război, primind asigurări – din nou, „ferme” din partea Rusiei de a sprijini viitoarea independență și „a menține și a apăra integritatea actuală [de la 1877 – n.n.] a României”. Promisiunea a fost respectată parțial, dar plătită, din nou, cu fracturarea teritorială – pierderea sudului Basarabiei, e adevărat cu o palidă compensație: revenirea în componența statală, după aproape cinci secole, a Dobrogei. De această dată, cercurile politice românești resimt ceva mai mult decât o nouă deziluzie, și anume *frustrarea*, expresiv exprimată de Kogălniceanu, care declină invitația de a participa la recepția oferită de baronul Stuart, cu prilejul încheierii Păcii de la San Stefano (martie 1878), motivându-și gestul prin necunoașterea prevederilor Păcii și, ca atare, „neștiind să mă bucur sau să mă întristez”.

Prevederile tratatelor de la San Stefano și Berlin din anul 1878 au generat, firește, o crescândă prudență față de

Imperiul Rus și o orientare, mai mult sau mai puțin deschisă, spre alte puteri europene (în pofida faptului că unele dintre acestea, la fel ca în cazul pierderii Basarabiei, la 1812, acceptaseră, prin semnătura lor pe documente juridice, pretențiile teritoriale ale Moscovei față de Ro-

mânia).

Stabilirea de relații diplomatice, în toamna anului 1878, nu a estompat prudența cercurilor politice românești față de Rusia. Deceniile următoare nu au adus, în afară de o normalitate caracterizată prin pasivitate reciprocă, nimic de substanță în relațiile bilaterale. Doar o palidă și discretă încercare – din nou eșuată – în 1914, de a stabili (prima după experiența lui Ștefan cel Mare) o relație între cele două familii domnitoare, prin proiectata căsătorie a principelui Carol al II-lea cu Marea Ducesă Olga, fiica țarului Nicolae al II-lea. Greu de estimat ce urmări ar fi avut această căsătorie; poate doar salvarea vieții ducesei Olga, împușcată de bolșevici în 1918...

Prima mare conflagrație mondială a secolului al XX-lea a readus în atenție relația româno-rusă, exclusiv la insistențele Moscovei, direct interesată în intrarea României în război, de această dată promițând (printr-un acord secret) sprijin în unirea Transilvaniei cu România. Sub presiunea continuă a Moscovei, dar și a celorlalte puteri din Antantă, România a intrat în război, destul de slab pregătită și adusă în pragul unui dezastru național.

Unirea, la 1918, a Basarabiei cu România, act de voință suverană al românilor dintre

Prut și Nistru, a dus la o înăsprire maximă a relațiilor României cu de-acum Rusia bolșevică, la ruperea relațiilor diplomatice și la confiscarea tezaurului românesc, care fusese evacuat la Moscova în anii 1916-1917.

Întreaga perioadă interbelică, frontiera estică a României mari a rămas extrem de nesigură, sub continua amenințare a Sovietelor, în condițiile în care România era lipsită de un suport extern de securitate, niciuna dintre marile puteri europene nedorind să-i ofere garanții în cazul unei agresiuni sovietice. A fost nevoie de 16 ani de eforturi diplomatice, în care Nicolae Titulescu a jucat un rol de excepție, pentru o restabilire formală a relațiilor diplomatice dintre cele două state, departe însă de o normalizare firească, Basarabia fiind insistent revendicată de sovietici, iar tezaurul rămânând în continuare la Moscova.

În extrem de complexul joc de interese al marilor puteri europene, România (și nu numai) a căzut jertfă proto-coalelor secrete Molotov-Ribbentrop, pierzând, în urma

30 august 1944. Miting în Piața Universității, organizat cu prilejul intrării trupelor sovietice în București; la balcon apare și Nicolae Ceaușescu

Andreas Hegyes se pare că mânua cu aceeași îndemănare spada și condeiul: între anii 1612 și 1617 a ținut un jurnal în care s-a străduit să scrie zilnic câteva rânduri. Pe parcursul anului 1612 Hegyes și-a notat în detaliu victoriile și înfrângerile Brașovului în lupta cu principele Gabriel Bathory. Orașul de sub Tâmpa se găsea într-o situație dificilă: era ultima redută în fața principelui care ocupase Sibiul prin înșelăciune și jefuise în 1611 Țara Românească.

Atacul lui Gabriel Bathory a fost declanșat la 23 martie 1612 asupra bisericii fortificate din Codlea, ale cărei ziduri au fost lovite vreme de două zile de ghiulelele a 12 tunuri. În a doua zi a asediului, țărani refugiați în cetate au cedat și s-au predat, însă soldații brașoveni ai garnizoanei au fost trași în țeapă. Hegyes notează că Bathory și-a păstrat pentru sine femeile ușoare pe care le-a găsit închise în turnul cetății.

Replica brașovenilor nu a întârziat: la 1 aprilie au atacat în timpul nopții tabăra lui Bathory, care asedia cetatea Râșnovului, și au distrus toate tunurile. Principele nu se găsea în tabără: era la Cristian, unde își petrecuse noaptea alături de o țărăncuță nurlie.

La 4 aprilie castelanii de la Bran s-au predat lui Bathory fără să fie tras vreun foc, însă cetatea Hărmanului a rezistat mai multe zile asalturilor, iar belicosul principe s-a retras la Sibiu – își stabilise garnizoane la Bran,

Râșnov, Cristian, Codlea și Ghimbav. Cei doi castelani ai Branului, Horvath Lederer și Johannes Schneider, au fost trași în țeapă la 13 aprilie, iar câțiva dintre soldații garnizoanei au fost spânzurați de picioare – „extra usum!” [neobișnuit – *n.red.*], după cum își nota Hegyes.

Bathory nu avea de gând să lase Brașovul în pace, iar Țara Bârsei a fost jefuită toată vara anului 1612 de trupe de secui și haiduci. Oastea Brașovului i-a surprins pe aceștia la 13 septembrie, în timp ce se retrăgeau cu prada, lângă Ilieni, iar Hegyes și-a notat cu satisfacție că mulți secui au fost uciși și au fost recuperați 600 de cai și 1.500 de vaci și boi. În noaptea de 25 septembrie s-a dat o altă luptă a brașovenilor cu secuii lângă Feldioara, însă Hegyes a consemnat în jurnal că „de dimineață am ajuns acasă”.

Aceste succese l-au făcut pe judele Brașovului Michael Weiss să își încerce norocul în câmp deschis împotriva unei noi oști trimise de Gabriel Bathory. La 8 octombrie 1612, Andreas Hegyes nota emoționat: „Fie ca Domnul să se îndure de noi! Am pornit din

Brașov cu oamenii noștri împotriva oștilor lui Bathory, alături de Michael Weiss”. Vreme de șase luni de la această însemnare, Hegyes nu a mai scris nimic în jurnal: campania a fost un dezastru pentru brașoveni. Weiss avea sub comanda sa o oaste de aproape 8.000 de oameni, dintre care 800 de mercenari unguri, 800 de călăreți din Țara Românească și restul sași din Brașov și din Țara Bârsei. Oastea principelui Bathory s-a întâlnit cu cea a judei Weiss la 16 octombrie, la Feldioara, fiind despărțite doar de apele râului Olt. Împotriva tuturor sfaturilor primite, Michael Weiss a ales să atace traversând râul. Aproape toți cronicarii sași spun că mercenarii unguri și călăreții munteni au fugit primii, ceea ce a declanșat panica în rândurile sașilor. Nu au fost foarte multe victime, în jur de 300 de brașoveni au murit (printre care 39 de elevi ai Gimnaziului „Honterus”), însă judele Michael Weiss a fost prins de oștenii lui Bathory și decapitat. Hegyes a preferat să păstreze tăcerea în jurnalul său asupra acestei bătălii.

Deși înfrânți la Feldioara,

brașovenii nu au cedat. Și-au ales un nou jude primar, pe Johannes Drauth, și au continuat să îl sfideze pe Gabriel Bathory până în momentul în care au primit scrisoarea sultanului de la Istanbul, care le recomanda să se împace cu principele Transilvaniei. Otomanii

Zidurile bisericii fortificate din Codlea au rezistat două zile loviturilor de tun

La 16 octombrie, la Feldioara, judele brașovean Michael Weiss (dreapta) a fost înfrânt, luat prizonier și decapitat de oștenii lui Gabriel Bathory (stânga). Tablou de Anton Fiala, artist care a trăit și lucrat la Brașov în secolul al XIX-lea

● 12 tunuri lovesc zidurile bisericii din Codlea două zile ● Principele pleacă din tabără pentru o țărâncuță nurlie ● Castelanii, trași în țeapă, soldații spânzurați de picioare ● Judele Brașovului își încearcă norocul în câmp deschis ● Mercenarii unguri și călăreții munteni fug primii ● Solii lui Gabriel Bathory nu sunt primiți de marele vizir ● Cetățeni înarmați se adună lângă Casa Sfatului ● Maghiaroglu Pașa trimite misive în limba română ● „Nu este după voință, ci după trebuință” ● Un război fără bătălie

DETRONAREA LUI GABRIEL BATHORY PRIN OCHII CĂPITANULUI ANDREAS HEGYES

GEORGE DAMIAN

Alungarea de pe tron a principelui transilvănean Gabriel Bathory în toamna anului 1613 a fost consemnată în detaliu în jurnalul ținut de căpitanul trabanților brașoveni, Andreas Hegyes. Acest jurnal ne deschide o fereastră către ce însemna războiul pentru oamenii secolului al XVII-lea și, mai ales, ce însemna războiul pentru un soldat profesionist. Tatăl lui Andreas Hegyes, Johannes, a făcut multă vreme parte din garda personală a împăraților Ferdinand I (1531-1564) și Maximilian al II-lea (1564-1576). Când a renunțat să îi mai apere pe împărați, Johannes Hegyes, deși era sighişorean, a preferat să se retragă la Brașov, unde s-a căsătorit cu Anna, provenită din familia Armbruster, una dintre cele mai vechi și respectate familii brașovene.

Andreas Hegyes s-a născut în 1578 și a fost inițiat în meseria armelor de către tatăl său. Nu se știe exact când a intrat în serviciul Brașovului, însă în 1613 era căpitanul infanteriei orașului, așa-numiții trabanți.

otomanilor, le-a dat brașovenilor o gardă de 30 de călăreți, care să-i însoțească pe drumul de întoarcere. La 2 septembrie 1613 trupele lui Maghiaroglu Pașa își așezau tabăra la Prejmer, iar Radu Mihnea lângă Săcele.

Între timp, tătarii se apucaseră temeinic de jefuit ținuturile secuilor și zilnic se întorceau în tabără cu robi și vite. Alianța dintre tătarii și otomanii comandați de un renegat maghiar („feciorul ungurului”, după cum apare într-una dintre scrisori) nu a fost una perfectă. Maghiaroglu Pașa a încercat să-i confiscă robii hanului Morza, iar acesta a vrut să-l împuște pe comandantul expediției, ceea ce i-a speriat pe brașoveni. Andreas Hegyes și-a notat cu minuțiozitate în jurnal cadourile făcute de oraș pașei – un lighean și o cană de argint – și mai ales modul în care a fost trimis să se alăture oastei otomane – „Au fost îndemnați înțeleptul domn Johannes Benckner, cu mine și cu domnul Simon Loy să mergem cu Maghiaroglu și ne-am scuzat curtenitor, însă am fost de îndată siliți, căci nu este după voință, ci după trebuință”. La 12 septembrie a sosit la Brașov și voievodul moldovean Ștefan Tomșa, cu 10.000 de oșteni. Forțele coaliției împotriva lui Gabriel Bathory strânse în Țara Bârsei puteau să pornească la luptă, însă s-a petrecut încă un episod care arată cât de fragile erau astfel de alianțe. Un nobil secu, Georg Horvat, i-a spus lui Maghiaroglu Pașa că judele Johannes Drauth este un susținător al lui

Bathory, iar pașa s-a folosit imediat de prilej pentru a cere o răscumpărare de 70.000 de florini din partea Brașovului. Până la urmă s-a mulțumit doar cu 6.000 de florini plătiți pe loc de Johannes Benckner.

Oastea lui Maghiaroglu Pașa a pornit spre Făgăraș la 18 septembrie, iar pe drum i s-a alăturat grosul oastei tătare, formată din 15.000 de călăreți. Înaintarea oștii a fost consemnată zilnic de Hegyes în jurnal: devenise aproape monotonă – avangardele tătarești jefuiau împrejurimile și aduceau vești despre retragerea lui Bathory de la Sibiu la Alba-Iulia, de la Alba-Iulia la Cluj. La 3 octombrie, călăreții tătarii, moldovenii și muntenii l-au ajuns pe Bathory din urmă lângă Cluj, unde acesta își așezase tabăra. N-a avut loc nicio bătălie decisivă aici, ci doar mai multe înfruntări între cetele de călăreți, după care Gabriel Bathory a fugit la Oradea, iar oastea strânsă de el s-a împrăștiat.

Hegyes trage concluziile triste ale acestei campanii: „Și

încă tătarii s-au împrăștiat prin țară și au nimicit și au ars totul până înspre ținuturile bistritene și au luat robi pe toți oamenii care i-au găsit prin sate cu tot cu vitele lor. Căci erau siguri de Bathory ca de Dumnezeu lor și nu se temeau de nimeni și au tras în robie femei și copii și tot ce le-a plăcut. Și cu ușurință au adus acești tătarii nenumărate vite, cai, porci și câteva mii de robi bărbați, femei, fete, flăcăi și copii de trei națiuni, anume secu, valahi și germani, la care a trebuit să mă uit cu durere, căci am fost cu ei în tabără în fiecare zi. Vitele le-au vândut cu grămada tătarii, și ieftin și anume o vită mare ca la 50 denari, o oaie 10 denari. Cel mai mult au cumpărat valahii și moldovenii și le-au mânat în țara lor”.

La 23 octombrie, Dieta Transilvaniei l-a dețronat pe Gabriel Bathory și l-a ales drept principe în locul lui pe Gabriel Bethlen, care imediat a primit confirmarea din partea otomanilor. Fostul principe a fost ucis de căpitani săi lângă Oradea și pacea s-a așternut asupra Transilvaniei. Doar Andreas Hegyes a rămas nemulțumit. La 24 decembrie 1613 își nota în jurnal: „Au fost plătiți mercenarii orașului. Însă când m-am gândit la plata mea, căci am fost în slujbă pe lângă Maghiaroglu, nimeni nu a mai vrut să priceapă germană. Căci pe bună dreptate umblă vorba cum că nimeni nu-i profet în țara sa, ci trebuie să sufere și să aibă ca răsplată doar nerecunoștința”. ■

voiau să câştige timp: Gabriel Bethlen fugise din Transilvania la 12 septembrie 1612 și reușise să câştige de partea sa pe Skender Pașa de la Kanisza, ca și pe majoritatea comandanților militari otomani de la granițe. După ce s-a întâlnit la Adrianopol cu sultanul Ahmed I și marele vizir Nassup Pașa, la sfârșitul lunii aprilie 1613, Gabriel Bethlen a primit însemnele domniei. Soarta neliniștitului principe Gabriel Bathory era pecetluită, iar solii săi nici nu au fost primiți de marele vizir.

La Brașov, vara anului 1613 a fost una fierbinte. Andreas Hegyes a făcut parte din mai multe delegații care au mers la Gabriel Bathory pentru încheierea păcii. Însă judele Johannes Drauth și o parte dintre senatorii brașoveni voiau ca orașul să treacă de partea lui Bathory și să se opună otomanilor, în vreme ce influentul senator Johannes Benckner susținea cu ardoare îndepărtarea principelui. S-a ajuns chiar la amenințări între senatorii brașoveni, dar populația a fost de partea lui Benckner. La 5 august, câteva sute de cetățeni înarmați s-au adunat lângă Casa Sfatului și nu au vrut să se împrăștié până nu l-au văzut pe Benckner ieșind nevătămat. Evenimentul l-a făcut pe Hegyes să își noteze că lipsa de unitate a brașovenilor ar duce la distrugerea orașului. La o săptămână de la acest eveniment, pe casa lui Drauth a fost scris în timpul nopții: „Tu, jude, de ce ești așa un om fără Dumnezeu și lași oamenii să se căznească?”. Tensiunile din interiorul Brașovului erau departe de a fi rezolvate.

Sultanul Ahmed I, miniatură otomană

Andreas Hegyes a fost surprins la 20 august, când în miezul zilei a apărut în preajma orașului un corp de tătari de 2.000 de călăreți. Era avangarda oștirii otomane concen-

Surgaci (pană împodobit cu pietre scumpe) și nasturi dintr-o garnitură de podoabe ce au aparținut lui Gabriel Bethlen

trate la Focșani sub comanda lui Ali Pașa Maghiaroglu. Pentru îndepărtarea lui Bathory sultanul poruncise tătarilor, moldovenilor și muntenilor să sprijine trupele otomane. Dinspre Timișoara porniseră în marș alți 20.000 de otomani sub comanda lui Skender Pașa, care îl avea alături de el pe viitorul principe Gabriel Bethlen. Prezența tătarilor sub zidurile Brașovului a înclinat balanța, iar partizanii lui Bathory din Senatul orașului au început să bată rapid în retragere. La 22 august alți 500 de tătari au trecut munții și și-au așezat tabăra lângă Brașov.

De la Focșani, Maghiaroglu Pașa vroia să afle ce au de gând brașovenii. Corespondența acestuia s-a păstrat integral și, în mod excepțional, misivele trimise de Maghiaroglu Pașa sunt scrise în limba română cu litere chirilice, iar pecetea comandantului otoman, întipărită cu fum, poartă inscripția cu litere latine „Magzar Oglu”. „Încă pohtim să trimiteț doi părgari să fie pre lângă noi, căce pre noi nu ne-au trimis cinstitul Împărat pre vreo răutate a dumneavoastră sau a țarei dumneavoastră, ci ne-au trimis pre noi ca să scoatem pre Batăr Gabor den țeară și să punem Domnul care va fi pre pohta și pre voia dumneavoastră ș-a țarei”, le scria Maghiaroglu brașovenilor la 12 iulie.

Abia la 26 august au pornit spre Focșani senatorii brașoveni Johannes Benckner și Christophor Greyssingh, garda lor fiind comandată de Andreas Hegyes. La întoarcerea peste munți, voievodul muntean Radu Mihnea, care se alăturase

Sporting Club (1913), Stadion Român (1914) și Sportul Studențesc (1916). Odată cu echipele de seniori, s-au constituit și echipele de rugby ale Liceelor „Matei Basarab”, „Gheorghe Lazăr”, „Mihai Viteazul”, „Sfântul Sava”, „Dimitrie Cantemir” și Școlii de Arte și Meserii.

Ținuta devine obligatorie

Oficial, ziua de naștere a rugbyului din România este 8 septembrie 1913. Primul meci s-a disputat pe un loc viran, pe actualul Bulevard Iancu de Hunedoara.

La începutul lunii iunie 1913 Primăria Capitalei a cedat 25 hectare pe Șoseaua Kiseleff, în apropierea Școlii de Agricultură, acum Universitatea de Științe Agronomice și Medicină Veterinară, de pe bulevardul Mărăști, pentru a materializa un proiect care prevedea un teren de rugby și un teren de fotbal. La sfârșitul lunii februarie 1914 avea loc primul campionat național, cu doar două participante: Tennis Clubul Român și Sporting Club, singurele care funcționau atunci.

Jocurile s-au disputat pe terenul Federației Societăților Sportive (lângă actualul Arc de Triumf).

Turul campionatului – numit „prima rundă” – s-a disputat în ziua de 24 februarie, învingător fiind

O grămadă pe terenul de la Șosea

T.C.R., cu 8-0. Echipele sau odihnit până la 2 martie, pentru a juca returul. T.C.R.-ul a învins din nou, cu scorul 6-3, printr-o încercare și o „țintă după greșeală”, lovitură de pedeapsă, iar Sportingul a avut o încercare. Cum nu existau încă arbitri, Henri Manu a fost și arbitru și jucător. Scorul s-a scris cu creta pe o tablă neagră, așezată la marginea terenului. După aceste rezultate, echipa T.C.R. a fost declarată campioană pentru anul 1914.

Jucătorii purtau în continuare un echipament neadecvat: pantaloni lungi, ghetă de lux sau de vânătoare, fără ciorapi sau jambiere. Comisia i-a atenționat să aibă ținută sportivă, iar la sfârșitul lui decembrie 1915 a cerut deja ca arbitrii să permită intrarea pe teren numai acelor sportivi

care prezentau ținuta corespunzătoare, adică ciorapi, ghetă fără cuie și capse, pantaloni regulamentari până la genunchi și tricoul clubului. De ținuta colegilor răspundea căpitanii echipelor.

În aceeași perioadă se încearcă lansarea rugbyului în provincie. O selecționată bucureșteană face o demonstrație la Iași, în Copou. Dar, în ciuda eforturilor rugbyul a fost adoptat în provincie mult mai târziu.

Boacănile lui Ascanio Damian

România a fost invitată să participe la Jocurile Interlimate de la Paris din anul 1919, care au fost puse sub patronajul generalului John Joseph Pershing, comandantul trupelor expediționare americane din Europa în Primul Război Mondial. Echipa de rugby a suferit înfrângeri în fața S.U.A. și a Franței, cu scorul de 0-21, respectiv 5-48 (*Magazin istoric*, nr. 1/2005).

La 7 aprilie 1923 s-a disputat primul meci internațional organizat în România, având ca parteneri de joc echipa Bucureștiului și echipa studenților de la Universitatea din Heidelberg. De fapt această echipă a Capitalei era națională, deoarece numai în București se juca rugby. Serviciul sanitar al partidei a fost asigurat de o echipă de studenți de la Școala de Educație Fizică,

Un „vestiar” de la începuturile jocului

„ȘI RUGBYUL ARE DREPTUL LA VIAȚĂ“

CONSTANTIN ZAMFIR

În septembrie rugbiștii români au serbat 100 de ani de la primul meci oficial de rugby. Câteva întâmplări ne vor ajuta să reconstituim începuturile acestui sport în România.

Prima campioană a României la rugby, Tennis Clubul Român

Prima tentativă de introducere a rugbyului la noi datează din 1909, când câțiva temerari au încercat să facă o demonstrație, pe un teren viran din apropierea Universității. Erau îmbrăcați curios, cu pantaloni tip golf, strânși sub genunchi. În plus alergau după o minge, care la prima vedere părea dezumflată. Era mingea de rugby, ovală. Arbitrul purta haine de stradă. A fost ceva singular, care nu a prins. Cei care au încercat lansarea rugbyului în România erau foști studenți veniți din Franța.

În 1909, are loc ședința de constituire a Federației Societăților Sportive din România (F.S.S.R.), prima încercare de unire a mișcării sportive din țară, prin aducerea în același for a diverselor „comisiuni“. F.S.S.R. includea și Comisia football-rugby, deși nu exista nicio echipă de rugby înființată oficial. Comisia se va împărți după zece ani în două, o comisie de fotbal asociație și una de rugby sau football-rugby cum i se spunea. Președintele F.S.S.R. era principele Ferdinand, iar secretar

general – principele Carol. Unul dintre membrii fondatori al F.S.S.R., rugbist „de import“, venit din Franța, era Ion Cămărășescu.

În statutul puternicului club sportiv T.C.R. (Tennis Clubul Român) înființat în 1908 alături de alte sporturi, precum echitație, atletism, canotaj, fotbal, tenis, natație, patinaj, tir, s-a afișat și rugbyul. Secția de rugby a fost creată la 2 mai 1910, la inițiativa lui Grigore Caracostea, George Iconomu și Ion Cămărășescu. După T.C.R., au apărut efemerul

Șerban Ghica,
fost președinte
al Federației de Rugby

Din lotul care a participat la Campionatul European de la București amintim pe: bancherul Nicky Chrissoveloni, Ion Vespremeanu, farmacist, Constantin Moscu, Ion Buzoianu și Flavian Wirth avocați, Rudolf Eckert, Constantin Dinescu și Ion Sadoveanu, ingineri, Ion Andrieși și Paul Florian arhitecți, Ascanio Damian, arhitect și viitor profesor universitar, Ștefan Bârsan și Gheorghe Fântâneau, absolvenți ai Academiei Comerciale, nu în ultimul rând Nicolae Nicolau era cârciumar și Ilie Tarabega era plutonier, numai Ion Popa era șomer. După cum se poate observa, rugbyul era mai mult un sport al elitelor în perioada interbelică.

foști rugbiști din Comitetul Executiv al Federației de Fotbal.

Federația a uitat să-i trimită o telegramă lui Marcel Ruffy. De fapt, chiar dacă ar fi ajuns, la antrenamente participau prea puțini rugbiști, cam opt-nouă. Convocarea lotului se făcea prin ziar, orice lipsă fiind sancționată. Jucătorii trebuia să se prezinte la meciuri cu echipamentul. Nu existau cantonamente. Singura favoare era promisiunea unei mese comune înaintea primului meci, și a unui țap cu bere, la „Tache Bărbierul“, o cârciumă din apropierea stadionului.

Inițial se anunțase participarea a 8 echipe naționale: Italia, Polonia, Spania, Olanda, Spania care era în război civil, Franța și Germania. Nu participau echipele britanice, care pe continent jucau doar cu francezii. Din păcate nu s-au prezentat toate echipele anunțate. Italia s-a declarat forfait – se pare de frică unei posibile înfrângeri în fața românilor, urmată de Polonia, Spania și Olanda.

Cele două temple ale rugbiștilor

Prima echipă care a sosit la București a fost Franța.

Rugbiștii au ajuns în Gara de Nord la ora 23 fiind întâmpinați de Grigore Caracostea și 1.500 spectatori. De la gară au plecat la hotelul „Union“, unde erau cazați. La hotel stăteau puține ore, se întorceau în camere noaptea târziu, mereu bine dispuși. Se trezeau dimineața, pe la 10.30. După micul dejun, ieșeau la plimbare. Cel mai mult îi amuzau căruțele care circulau prin centrul Capitalei.

Înainte de începerea campionatului, federația română a dat un banchet la restaurantul „Colonade“, invitați fiind numai oficialii. Cu câteva ore înainte de startul competiției lotul s-a reunit pentru ultimul antrenament la poarta stadionului. Conducătorii au încercat să odihnească echipa în vederea meciurilor care urmau, dar la hotelul stadionului A.N.E.F. nu mai erau locuri. Nicky Chrissoveloni, cu două mașini proprii, a luat o parte din echipă la el acasă, ceilalți fiind trimiși la Hotel „Lux“. Stabilimentul nu își justifica numele, sportivii făcând „șarje“ pentru prinderea insectelor insistente și supărătoare.

În primul meci, România-Franța, naționala s-a com-

portat foarte bine, deși a fost învinsă cu 8-11. O întâmplare curioasă petrecută în timpul meciului: o „aripă“ română, derutată, l-a placat pe arbitru de margine, francezul Mailhaud. Incidentul a stârnit zâmbete în rândul spectatorilor, mai ales că s-a bănuat că placajul nu a fost întâmplător. Românii contra lui Mailhaud, deoarece avuseseră probleme cu el în meciul anterior al naționalei de la Milano, contra Italiei, când ne fluierase defavorabil. Se știa și despre amicitia dintre arbitru și antrenorul Italiei, amândoi originari din Grenoble. Mailhaud s-a ales cu o mână luxată, iar locul lui a fost luat de românul Camil Ioan.

După ce ecoul aplauzelor s-a stins, jocul celor 15 jucători trebuia sărbătorit. Cu respirația sacadată, după efortul depus, jucătorii au năvălit la „Tache“, care devenise al doilea templu al rugbiștilor, după restaurantul „Union“. Francezii au sărbătorit victoria la restaurantul „Luzana“, pe strada 11 Iunie, printr-o „grămadă“ de mâncăruri românești. La sfârșitul mesei, francezul Fabre remarcă că în România se mănâncă bine și ieftin. ■

condusă de locotenent-colonelul Dumitru Lascu. Scorul partidei a fost de 9-3, pentru oaspeți.

Cu câteva zile înaintea plecării spre Paris, locul de desfășurare al Jocurilor Olimpice, din 1924, rugbiștii au fost anunțați că sprijinul Comitetului Olimpic Român era de numai o cincime din suma necesară deplasării. Pentru ieșirea din impas s-a organizat o colectă publică și astfel s-au strâns 13.500 lei. Insuficient. Sume mai mici, dar care au totalizat 200.000 lei au adunat studenții, elevii și profesorii. Cluburile au contribuit cu 40.000 lei, restul, 160.000 lei, fiind contribuția jucătorilor. La Paris au ajuns 19 rugbiști, 15 fotbaliști, patru jucători de tenis și echipa de tir.

Sterian Soare, fost component al naționalei de rugby, își amintește într-un interviu că procurarea echipamentului a revenit jucătorilor. Călătoria cu trenul s-a făcut până în Italia la clasa a III-a, iar de acolo în picioare, pe culoare, alături de o mulțime de emigranți. Au ajuns la Paris cu două zile înainte de primul meci, iar România s-a întors acasă cu medalia de bronz, în ciuda celor două înfrângeri din competiție cu Franța (3-59) și S.U.A. (0-37) pentru că la această

Proiectul Parcului sportiv de lângă Arcul de Triumf, așa cum ar fi trebuit să arate din avion

disciplină au concurat doar... trei echipe!

Cu ocazia deplasării echipei Sportul Studentesc în Franța, din anul 1937, Ascanio Damian aflat într-un parc de distracții în orașul Narbonne, a împușcat din greșală cu o armă cu alicie un francez, fără să-l rănească grav. După discuții, Damian „i-a cumpărat tăcerea” cu două bilete la meciul de a doua zi. Același Damian a inundat hotelul unde erau cazați sportivii, uitând robinetul deschis la baie.

O masă și un țap cu bere

La Congresul F.I.R.A. de la Paris, din 1937, conducătorii federației române au obținut organizarea la București a Campionatului European din anul următor, după o luptă

înverșunată cu Italia. Erau așteptate cele mai bune echipe ale momentului: Germania, Italia, Franța. Celelalte reprezentative, ale Olandei, Belgiei, Suediei, Cehoslovaciei, Cataloniei – regiune au-

tonomă în cadrul celei de-a doua Republici Spaniole –, Poloniei, Austriei, Portugaliei fiind mult mai slabe, nu puteau emite pretenții în fața „corifeilor”.

Pentru antrenarea echipei s-a propus invitarea francezului Marcel Ruffy, cu cel puțin zece zile înainte de campionat și a unui englez, pentru a arbitra în campionatul intern.

Urma ca meciurile să se joace pe un teren de o calitate bună. Cel mai nimerit pentru această sarcină era stadionul A.N.E.F. din Dealul Spirei. Pentru asta, trebuia cerut acordul Federației de Fotbal, principala beneficiară a terenului. Aceasta a refuzat să cedeze terenul, motivând că finala Cupei României urma să se dispute la scurt timp după campionatul de rugby și care ar fi deteriorat terenul. În

acest context, un ziar titra: „Și rugbyul are dreptul la viață!”. În final, cei de la fotbal au fost de acord cu jocul rugbiștilor pe A.N.E.F.

S-a realizat aceasta și datorită „pilelor” puse de cei trei membri,

Echipa de rugby care a participat la Jocurile Olimpice de la Paris

excesul de nervozitate când constata acte de nesupunere, în timpul instrucției, și chiar faptul că umbla numai în uniformă sunt elementele cele care i-au adus supranumele de Regele-Sergent. Aparent, singurele plăceri ale acestui suveran erau vânătoarea, mesele mai mult decât copioase, băutura, fumatul, înjurăturile și glumele cazone, dar și soldații înalți, obsesia lui. Toți membrii gărzii aveau peste 1,80 metri (în condițiile în care monarhul nu măsura mai mult de 1,60).

Efectivele armatei au crescut în vremea lui de la 45.000 la 83.000 de oameni. Când era vorba despre soldați, nicio cheltuială nu era prea mare, din punctul său de vedere. „Aș prefera să am 50.000 de soldați decât 100.000 de miniștri“. Ca să-și creeze un regiment de grenadierii de gardă, cu care mereu s-a fâlit, a cheltuit o sumă enormă. Cât despre intelectuali sau despre funcționarii guvernamentali, prin contrapunere cu soldații, ei n-aveau

Kronprinzul la 1701, pictură de Samuel Theodor Gericke (1665-1729)

nicio valoare, în concepția lui Friedrich-Wilhelm. „Stăpânesc armata, de ce n-aș stăpâni și 1.000 de afurisiți de zgârie-pană?“

Mai întâi el a încercat recrutarea de ostași în țările

vecine, însă cu minim succes. De aceea a introdus serviciul militar obligatoriu. „Toți supușii sunt născuți pentru arme. Prusia nu este o țară care are armată, este o armată care are o țară“, a decretat cu puțin timp înainte de a institui măsura. Și a făcut, într-adevăr, din soldații săi adevărate automate, prin exerciții de ordine și disciplină, repetate de mii de ori.

Toată lumea avea obligația de a servi statul și de a munci cinstit pentru el. Cu toate acestea, în Prusia serviciul militar dura doar doi ani, față de 25 în Rusia, de pildă. Iar Friedrich-Wilhelm era foarte prudent când era vorba despre angajarea într-un conflict.

„Te implor să nu pornești un război nedrept – îi lăsa cu limbă de moarte, ca testament, fiului său –, pentru că Dumnezeu interzice războaiele nedrepte. Va trebui să dai socoteală pentru fiecare om ucis într-un război nedrept. Privește istoria și vei vedea că nimic bun n-a ieșit vreodată din războaiele nedrepte.“

Evident că tiranicul și agresivul

Frederic al II-lea (pe cal) a obținut o victorie neașteptată la Rossbach, asupra unei coaliții franco-austriece, în Războiul de șapte ani, noiembrie 1757

Porecla în renume

Regele Friedrich-Wilhelm,
tablou de Antoine Pesne,
pictor francez la Curtea Prusiei (1683-1757)...

Prusia a datorat mare parte din putere regilor pe care i-a avut și, în primul rând, lui Friedrich-Wilhelm (1713-1740), al cărui scop principal a fost de

a asigura țării o armată puternică, bine antrenată și echipată. Spre sfârșitul vieții, la fel de dezinteresat, ca și în tinerețe, de muzică, artă și știință, pe care le disprețuia și le considera simple importuri din Franța, îi spunea vădit mulțumit fiului său, Frederic cel Mare: „Am pus pe picioare țara și armata“. Filosofia lui era simplă: considera Prusia un stat slab și divizat, care putea și trebuia transformat într-o țară puternică și unită.

... și infanteristul Schwerid Rediwanoff, din Moscova, care a aparținut grupului de soldați „donatori“ de țărul Petru cel Mare lui Friedrich-Wilhelm, după ce a primit Camera de chihlimbar

REGELE-SERGEANT

FLORENTINA DOLGHIN

De aceea suveranul a vrut ca armata prusacă să fie cea mai bine pregătită din Europa și nu a cruțat nimic pentru a-și atinge dorința. De cum a urcat pe tron, la numai 25 de ani, a scos la mezat tot ce i s-a părut inutil dintre bunurile casei regale (cai de lux, calești suntuoase, pietre prețioase și bijuterii, vinuri, veselă strălucitoare, piese scumpe de

mobilier, animale din grădina zoologică), pentru ca pe banii obținuți să fie recrutați și bine instruiți soldații. A mers până acolo, încât a schimbat, cu electorul de Saxa, o colecție de porțelanuri chinezești, moștenită de la tatăl lui, pe un regiment de dragoni, cu tot echipamentul aferent. De altfel, era de o avarie unanim recunoscută, alunecând spre meschinărie. Ca adolescent,

își economisea banii de buzunar, pe care cumpăra uniforme cadeților de vârsta lui. Iar la maturitate număra ouăle folosite la bucătăria palatului.

Violent și supus unor toane schimbătoare, monarhul avea grijă să verifice tot ce era legat de condiția soldatului. Stările lui de mânie, devenite proverbiale,

MAGISTRUL

Este greu să vorbești la trecut despre un istoric plecat să își întâlnească eroii despre care a scris. Și totuși, acest istoric și-a trăit întreaga viață în trecut! De acolo, din acel trecut bogat, se nutrește Magistrul și-și întărește forțele, din exemplul vieții înaintașilor, pentru a supraviețui într-o orânduire potrivnică. Acel trecut, plin de învățăminte pentru prezent și viitor, era adus la lumină de cercetătorul pasionat, de autorul prolific, de academicianul onorific, de Magistrul Paul Cernovodeanu.

Autorul (dreapta)
împreună cu Magistrul

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

S-au împlinit șapte ani de când, la 4 septembrie 2006, Magistrul a adormit pentru totdeauna. A avut o carieră bogată și realizări notabile. Se născuse la București, la 11 februarie 1927, într-o familie ce număra doi iluștri generali de cavalerie, pe linie paternă cel dintâi, bunicul, Pavel Cernovodeanu, ce s-a distins în timpul Războiului de Independență, la comanda Brigăzii de Cavalerie din Divizia I Infanterie, și tatăl, Ion Cernovodeanu, combatant în ambele războaie mondiale, și un arhitect de prestigiu, Ștefan Ciocârlan, pe linie maternă.

A absolvit Școala Superioară de Arhivistică și Paleografie în 1948 și Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității din București în 1950. În 1970 și-a susținut doctoratul în științe istorice. A pășit în activitatea științifică în 1948, la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., de unde, în 1952, a fost epurat pe considerente politice – avea origine „nesănătoasă”, era

doar fiul unui militar din regimentul burghezo-moșieresc și frate al unui deținut politic...

Timp de patru ani a fost „la munca de jos”, la Uzinele Vulcan, după care a fost avansat „pe merit” într-o funcție birocratică la sfatul popular. După această perioadă sumbră de „reeducare”, a fost angajat la Muzeul de Istorie a Orașului București. Între 1956-1963, în calitate de muzeograf principal, lucrează la diferite proiecte legate de trecutul Capitalei. Poliglot de forță, a folosit de timpuriu bogatul tezaur al memorialisticii de călătorie pentru completarea informațiilor legate de aspectul orașului și de oamenii săi. Multe dintre publicațiile sale au fost redactate în limbi străine, în special franceză și engleză. A avut o lungă colaborare cu revista *Magazin istoric*.

Paul Cernovodeanu era unul dintre acei, destul de puțini, istorici dotați cu un bun condei literar. Pentru el istoria evenimentială, bazată pe do-

cumente de arhivă, trebuia interpretată și îmbrăcată într-o formă atractivă, agreabilă lecturii. Deși informațiile erau dense, stilul era sprințar și palpitant. Studiile Magistrului se citeau cu ușurință și lăsausă amintiri puternice, atât din punct de vedere al datelor, în marea majoritate inedite, pe care le furniza – pentru că era un descoperitor! –, cât și al stilului elegant, dar lipsit de pedanterie, în care erau prezentate. Preocupările sale au acoperit o arie largă, debutând cu studii legate de evenimente și personalități din secolul al XVII-lea și până la începuturile epocii moderne. Dar Preferatul său a fost veacul al XIX-lea și aici a adus cele mai importante contribuții, în special în legăturile dintre lumea engleză și cea românească. A fost unul dintre primii din breaslă care a abordat istoria mentalităților ca formă de deslușire a evenimentelor majore ale țării și ale lumii.

Din 1964 a revenit la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. După colaborarea cu

lui caracter i-a adus multe critici. La curțile europene se spuneau adesea glume despre ridicolul monarh care calcula cât lapte beau săptămânal servitorii lui, care redusese salariile, privilegiile și pensiile oamenilor devotați și chiar concediasă o treime dintre ei, numai pentru a face economii, care locuia cu soția și cei 14 copii (mulți dintre ei morți de foarte mici) în cinci camere, care alocase doar doi servitori mamei, vânduse 20 de palate dintre cele 25 ce aparținuseră tatălui

sau cheltuisese 2.500 de taleri la ceremonia de încoronare (față de cele 5 milioane ale părintelui lui) etc. Când Friedrich-Wilhelm a văzut un soldat ștergându-și nasul cu mâneca de la manta, a ordonat ca exact pe acel loc al mânecii pe toate uniformele să fie cusuți nasturi, așa încât gestul să nu mai poată fi repetat.

A practicat acel autoritarism pentru care Berlinul era comparat cu Sparta („sunt stăpân și rege și trebuie să fii ascultat“, spunea el) și față de propriul fiu, generând un conflict perpetuu cu acesta. Moștenitorul tronului, înzestrat mai degrabă cu un spirit de artist, a suportat cu greu coerciția formației militare, care îi fusese impusă. În 1730, viitorul Frederic al II-lea cel Mare

Câțiva dintre fiii lui Friedrich-Wilhelm I și ai Sophiei Dorothea, tablou din 1737

a încercat să ajungă în Anglia, împreună cu un camarad, locotenentul Katt. Capturat, a fost nevoit pentru început să asiste la execuția tovarășului său de aventură, apoi să suporte regimul de temniță în propriul palat, pentru ca în final să stea doi ani pe o funcție insignifiantă, de funcționar într-un birou.

Reținerile de a-și angaja armata în conflicte au durat până în 1715, când Prusia a făcut alianță cu Frederic al IV-lea al Danemarcei contra lui

Carol al XII-lea al Suediei, în marele război nordic.

Friedrich-Wilhelm a realizat o operă considerabilă pentru țara sa, de care a știut să profite fiul, Frederic cel Mare. Acesta din urmă nu numai că a sporit populația prusiană și a acumulat o impresionantă avuție națională, dar a continuat eforturile în plan militar. Prusia avea o armată numeroasă, bine antrenată și cu o disciplină de fier. „Fritz, gândește-te la ce-ți

spun. Întotdeauna să întreții o armată bună și numeroasă – îl sfătuisese tatăl lui. Nu poți avea alt prieten mai de nădejde și nu te vei putea menține fără aceasta. [...] Întotdeauna să prețuiești o armată bună și banii, care fac gloria și securitatea unui prinț.“

În 1740 Prusia era a patra putere armată din Europa. Numai armatele Rusiei, Franței și Austriei erau mai mari. Această moștenire i-a permis lui Frederic al II-lea, în ciuda personalității total diferite de cea a părintelui, să facă din patria lui una dintre cele mai mari puteri europene. Incontestabil că Prusia rigidă, a junkerilor cuccetori și francofobi, a împărăților autocați își are sorgintea în epoca acestui suveran milităros, Friedrich-Wilhelm. ■

*Privește istoria
și vei vedea că nimic bun
n-a ieșit vreodată
din războaie nedrepte*

Friedrich-Wilhelm

degete decât el. La împlinirea a 40 de zile de la dispariția odraslei iubite, Magistrul m-a invitat la el acasă. A fost prima mea vizită la domnia sa. Știindu-mă pasionat de istorie militară, de uniforme și poze marțiale, mi-a dăruit, în chip de pomană pentru sufletul defunctului, câteva fotografii format carte de vizită cu tipuri de ofițeri pe care bunicul său îi întâlnise și cu care se împrietenise la Mola di Gaeta, pe când fusese trimis în misiune la armata piemonteză, în 1861. Au urmat multe alte vizite de-a lungul anilor. I-am devenit doctorand în 1993 și de atunci ne-am întâlnit mult mai des.

Era un bun și înțelegător îndrumător al pașilor, încă nesiguri, ai cercetătorilor începători. Avea multă răbdare și, cu blândețe, corecta erorile și oferea, cu generozitate, bibliografia – chiar și titluri rare, greu accesibile, aflate adesea doar în biblioteca proprie. Apartamentul său minuscul dintr-un bloc cu zece etaje din Bucureștii Noi, Strada Băiculești, nu arăta deloc a locuință, ci a mare bibliotecă sau, mai degrabă, a depozit, unde cărțile, revistele, extra-sele propriilor studii și articole erau stivuite peste tot, pe mese, scaune, canapele, depășind cu mult spațiul limitat al rafturilor ce le fuseseră destinate. Magistrul stătea la un birou tixit de manuscrise și fișe sau într-un fotoliu destul de adânc. La picioare i se juca un cocker negru, foarte vioi, care-l înveselea. Conversația pornea de la temele curente de cercetare ale Institutului, pentru ca, nu peste mult, să gliseze spre literatură, artă, film căci Magistrul era un pasionat cinefil care comenta, cu spirit critic, de cunoscător, recente

pelicule vizionate. Aprecia ecranizările după marea literatură și filmele istorice. Apoi, discuția atinge aspectele politice la zi. Un devotat al tronului României – fratele său, Dan, ilustrul heraldist și genealogist, făcuse parte din Școala palatină a Regelui Mihai I (și apoi petrecuse ani mulți în închisorile comuniste...) –, Magistrul considera că numai monarhia constituțională era capabilă să asigure stabilitatea politică a țării în anii '90.

Fiind și eu interesat de istoria Americii și făcând mai multe călătorii peste Ocean după 1991, povestirile voiajurilor mele îl interesau și-i creau nostalgii legate de propria sa deplasare acolo, ca beneficiar al unei burse IREX, în 1976. Începusem să consultez, la Arhive, paginile din jurnalul Reginei Maria referitoare la întâlnirile sale cu indienii americani în timpul turneului prin Statele Unite. Magistrul s-a arătat interesat de acea cercetare și, după publicarea unui prim articol,

m-a stimulat să continui studiul și să dau la lumină o lucrare mai amplă despre întreaga călătorie din 1926 a suveranei României. Ceea ce am și făcut, mai întâi într-o ediție în limba engleză, difuzată în străinătate, apoi într-una în română. Așa era domnia sa, generos și stimulativ!

Istoricul se fălea cu genealogia sa ilustră. Bunicul matern, arhitect Ștefan Ciocârlan, fusese membru fondator al Societății Arhitecților Români (1891), al revistei *Analele Arhitecturii* și predase la recent înființata Școală de Arhitectură. Magistrul poseda un portret în ulei al acestuia, executat în 1882, de pictorul brazilian Rodolfo Amoedo, pe când amândoi erau studenți la Paris. Cu deosebită apetență pentru interferența artelor și propensiune pentru cercetările interdisciplinare, Magistrul mi-a oferit șansa de a studia această lucrare din care au rezultat un articol și o conferință.

Arar a existat, între seniorii cercetători, unul mai dedicat învățăceilor săi ca Paul Cernovodeanu: el se bucura sincer de succesele lor și, de la înălțimea poziției sale academice, se apleca asupra uvrajelor de debut ale acestora, adesea onorându-le cu o recenzie într-unul dintre periodicele Institutului.

Pentru întreaga sa activitate a fost de două ori distins cu Premiul „Nicolae Bălcescu” al Academiei Române (1968, 1993), i-a fost acordat „Ordinul Serviciu Credincios” în grad de ofițer și a fost făcut membru de onoare al Academiei Române.

Magistrul nu a mai avut răbdare și a plecat înainte de a intra în a opta decadă a vieții. Ne-a lăsat, drept mângâiere, operele sale cu valoare perenă. ■

Cu cockerul negru și vioi, care îl înveselea, în august 1996

Maria Holban la editarea primelor volume din *Călători străini despre țările române*, proiectul cel mai însemnat a fost coordonarea acestei lucrări, reluată la inițiativa sa, după 1990, într-o serie nouă, dedicată secolului al XIX-lea, unde și-a ales drept colaboratori o seamă de cercetători tineri, ce stăpâneau limbile de circulație și posedau un bogat bagaj de cunoștințe în varii domenii – geografie, genealogie, politică, economie, chestiuni militare, artistice și chiar mondene –, ceea ce le dădea ușurință în realizarea aparatului critic.

Ne cunoscusem mult înainte de a ajunge eu însumi cercetător la Institutul unde Paul Cernovodeanu devenise, din 1990, director adjunct (funcție ce o va deține până la pensionarea din 1997). Prima dată îl întâlnisem la Congresul Internațional de Științe Istorice, din 1980, unde fusesem trimis de direcția Muzeului Municipal să dau o mână de ajutor la dispeceratul aflat în holul Universității. Era un domn de talie mărunță, cu chip plăcut, adesea luminat de un zâmbet și cu o privire caldă, bună. Totdeauna era îmbrăcat corect, cu sacou și cravată. Un domn, din toa-

Paul Cernovodeanu cu soția, Maria, în 1994

te punctele de vedere, de la ținuta vestimentară fără ostentație – căci mijloacele materiale nu-i permiteau să fie cochet – la modul politicos de a se adresa colegilor și subalternilor; un om dintr-o altă lume care, prin alură și comportament, amintea, cumulate, secolul al XIX-lea și perioada interbelică.

La scurt timp după ce domnia sa publicase (în colaborare cu alt cercetător) un studiu despre românii care participaseră la Războiul de Secesiune – *The Romanians and the American Civil War* (*Revue Roumaine d'Histoire*, tome 19/1980) – depistasem și eu portretele, total necunoscute, ale acelor câțiva bravi

combatanți: Nicolae Dunca, Eugen Ghica-Comănești și Emanoil Boteanu (cel din urmă trimis de domnitorul Alexandru Ioan I ca observator militar). Cel al lui George Pomuț era deja publicat, iar originalul nu se afla în colecții

românești. L-am contactat pe domnul Cernovodeanu și l-am întrebat dacă un articol cu un asemenea subiect ar fi potrivit în aceeași revistă, iar domnia sa s-a entuziasmat, la aflarea chipurilor celor trei, și m-a încurajat să-l scriu, cât mai repede, în engleză. Deși acel periodic academic nu publica, în mod obișnuit, ilustrație, în acest caz s-a făcut o excepție și a tipărit imaginile aduse de mine.

In anul 1984, familia Cernovodeanu a fost lovită de o mare nenorocire: fiul, în etate de 21 de ani, eminent student la Facultatea de Aerospațiale, a pierit înecat în Lacul Băneasa, într-o zi de

vară. Magistrul îl adora. Îi văzusem adesea împreună la serile de film de la Biblioteca Americană: după proiecție, tatăl și fiul plecau radioși, comentând cele văzute și împărtășindu-și trăirile estetice. Magistrul se uita, cu ochi sclipind de satisfacție, la adolescentul deja mai înalt cu câteva

Iași, mai 1994. De la stânga la dreapta: Ștefan S. Gorovei, Paul Cernovodeanu, Dan Simonescu

Lângă alți distinși cercetători (cel în picioare, în spatele doamnei în alb), la Muzeul de Istorie a orașului București, în 1973, la aniversarea de 80 de ani a lui George D. Florescu (cel așezat, cu baston)...

... și primul din stânga, vesel, alături de Dan Berindei, David Funderburk, ambasadorul S.U.A. la București, cu soția, Cornelia Bodea, Ștefan Ștefănescu, Mihnea Gheorghiu, Ion Chiper, Ion Stanciu, Marieta Chiper, Dan Grigorescu, Eugen Stănescu, Valeriu Stan (în februarie 1982, la reședința ambasadurului american)

ALBUM ISTORIC

Paul Cernorodeanu (în dreapta) cu Dan Simonescu...

... și, în 1964, într-un grup de colegi (cel cu servieta în mână)

August 1982, cu familia: fiica, soția, băiatul

*De la stânga: Iolanda Țighilii, Tudor Teoteoi, Ștefan Ștefănescu,
Paul Cernovodeanu, Eugen Denize*

*În mijloc, cel cu brațul ridicat; mai pot fi recunoscuți,
de la stânga la dreapta, Constantin Bălăceanu-Stolnici,
Șerban Sturduza, Dan Simonescu*

*În fața Institutului N. Iorga, în 1982: Paul Cernovodeanu,
Florin Constantiniu, Alexandru Duțu*

Coperta volumului Jurnal de misiune în Anglia, Franța, Italia și Belgia, ediție completă cu punctuația îngrijită de Zhang Xuanhao și Zhang Yingyu, tipărită în 1985 la Editura „Colina Yuelu”, din provincia Hunan, într-o serie de mare anvergură, sub genericul „From East to West, Chinese Travellers Before 1911” (Din Est spre Vest. Călători chinezi înainte de 1911), coordonator Zhong Shuhe

Xue Fucheng s-a născut la 12 aprilie 1838, în orașul Wuxi din provincia Jiangsu, într-o familie de intelectuali puțin înstărită. De mic a fost educat cu multă exigență de părinți, alături de alți cinci frați și o soră, în spiritul însușirii temeinice a lucrărilor vechi, spre urcarea treptelor sociale prin examenele feudale. Răscoala taipingilor (Taiping Tianguo), izbucnită în 1851, precum și războiul opiumului de dinainte au pus dinastia Qing într-o situație dificilă, de mare decădere, ceea ce l-a făcut pe adolescentul Xue să se îndoiască dacă să urmeze calea tradițională de afirmare.

Domnie dirijată „de după paravan“

A început prin a îmbrățișa concepția „cunoștințele în

slujba țării”, promovată de cărturarii Gong Zizhen (1792-1841) și Wei Yuan (1794-1857), preocupându-se nu numai de lectura bogată, dar și de însușirea unor științe aplicative, cum sunt astronomia, geografia ș.a. Mulți ani s-a cufundat în carte, apoi s-a căsătorit și a făcut copii, în casa părintească în declin, afectată de moartea tatălui și devastările provocate de război. A reușit să se remarce în vara anului 1865, datorită unui anunț pentru recrutarea talentelor dat de Zeng Guofan (1811-1872), om politic, comandant de armată și literat de rezonanță al dinastiei Qing. Xue i-a adresat o amplă scrisoare redactată peste noapte, în care și-a formulat sistematic reflecțiile asupra vieții politice și sociale, precum și propunerile pentru reformarea țării. Zeng Guofan l-a chemat la o discuție și i-a apreciat mult comportarea și formarea intelectuală. I-a reținut pe el și pe un frate al său drept consilieri. A fost însărcinat să se ocupe de problemele administrației și de afaceri diverse pe lângă Zeng Guofan, timp de șapte ani, perioadă în care și-a dezvoltat competențele și a acumulat o bogată experiență în guvernare.

După moartea lui Zeng Guofan, în 1872, nemaiputând fi angajat în altă demnitate potrivită lui, Xue Fucheng a ajuns în orașul Suzhou. Redactor la o casă editorială, a scris mai multe articole de critică socială și studii istorice.

Pentru un tânăr intelectual cu mari așteptări privind reforma politico-socială și cu o puternică dorință de a-și sluji patria, contează mult locul unde este angajat. În 1875 soarta lui Xue Fucheng a fost

favorizată din nou de o întâmplare. În urma unor tratate inegale, China a pierdut o mare parte din teritoriu la nord-est și nord-vest, regiunile limitrofe cu rușii, fiind amenințată totodată și de francezi la sud-vest și de japonezi la est, iar reprimarea răscoalelor în țară și o serie de calamități naturale au agravat situația societății chineze subrezite. Noul împărat Guangxu (1871-1908), instalat de mătușa lui – cunoscută în istorie sub numele de împărăteasa-mamă Cixi (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1996, 1-3/1997) –, avea doar patru anișori și în realitate domnia era dirijată „de după paravan” de aceasta, împreună cu sora ei mama micuțului împărat.

Abilități ieșite din comun

Având gradul cinci de demnitar civil, Xue a plecat din Suzhou în Capitală pentru a prezenta onorul împreună cu alții în fața tronului. Trecând prin Jinan, s-a dus să-i exprime mulțumirile guvernatorului de provincie, Ding Baozhen, pentru recoman-

Li Hongzhang, între Lord Salisbury și Lord Curzon

Exclusivitate

Nume deja cunoscut cititorilor noștri (Magazin istoric, nr. 10/2012), domnul profesor Ding Chao a avut amabilitatea să ne trimită, scris într-o foarte frumoasă limbă românească, un nou text, a cărui prezentare o începem în acest număr.

DIPLOMATUL XUE FUCHENG ȘI ÎNSEMNĂRILE LUI DESPRE ROMÂNIA

DING CHAO (Beijing)

Instituționalizarea sistemului de misiuni diplomatice reciproce între China și străinătate a avut loc după războiul sino-englez al opiuului (1840) – moment care marchează intrarea Chinei în perioada târzie a dinastiei Qing manciuriene (1644-1911) și totodată în epoca modernă a istoriei naționale, ca o societate cu un puternic caracter semicolonial și semi-feudal. Articolul 2 al „Tratatului sino-englez de la Nanjing”, semnat sub amenințarea forței în 1842, a stipulat deschiderea orașelor Guangzhou, Fuzhou, Xiamen, Ningbo și Shanghai ca porturi comerciale pentru puterile străine și acceptarea consulilor Marii Britanii. Au urmat cei ai Statelor Unite, Franței, Rusiei, Germaniei. Cât despre stabilirea legațiilor străine la Beijing, aceasta își are obârșia în articolul 2 al „Tratatului sino-englez de la Tianjin”, semnat în 1858. Guvernul dinastiei Qing a acceptat tot sub presiune primirea miniștrilor străini din 1860, începând cu cel al Marii Britanii, în persoana lui Sir Frederick Bruce. În perioada 1860-1911 au existat 19 legații străine la Beijing; cele mai multe dintre ele au aparținut marilor puteri europene.

Primul reprezentant diplomatic al Chinei imperiale Qing, în accepțiunea modernă, a fost Guo Songtao (1818-1891), ministrul Legației Chinei la Londra. În anul 1875 el a fost desemnat solul Chinei dinastiei Qing în Marea Britanie pentru „exprimarea bunăvoinței și scuzelor” în legătură cu „cazul A.R. Margary”. În același an a fost numit înalt reprezentant al Curții imperiale în Marea Britanie. Prima legație a Chinei la Londra a început să funcționeze din anul 1877, atunci când el a ajuns în orașul de pe Tamisa. Cititorii români au avut deja prilejul să cunoască viața și activitatea lui Guo Songtao precum și a lui Zeng Jize, un alt diplomat chinez de seamă, succesorul lui Guo, din amplul articol semnat de dr. Anna Eva Budura în Magazin istoric, nr. 10, 11/2007. În cele ce urmează, îl vom prezenta pe Xue Fucheng (1838-1894), care le-a continuat misiunea diplomatică în calitate de ministru în patru țări occidentale și a lăsat un jurnal în care se găsesc mai multe însemnări despre România.

Cine este Xue Fucheng și cum a ajuns el un gânditor și diplomat eminent al Chinei în Europa?

merțului prin ramurile lor aferente: transporturile, exportul de mătase, ceai și alte produse agro-alimentare, manufactură, managementul șantierelor navale și extinderea flotei comerciale. Și protejarea tarifelor vamale a stat în preocupările lui Xue, care le considera o problemă a suveranității naționale, în care nu trebuia îngăduit amestecul străinilor. Pornind de la rolul schimbărilor în evoluția istorică, a argumentat cu fermitate necesitatea reformelor sociale. Aceste formulări, cristalizate în *Considerațiuni privind rezistența în fața puterilor străine*, s-au bucurat de asentimentul lui Li Hongzhang și al unor cărturari preocupați de destinul națiunii. După ce s-a tipărit în 1885,

cartea s-a răspândit repede în țară, având o puternică rezonanță în intelectualitatea epocii.

De la începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, China se confrunta și cu amenințarea din partea colonialiștilor francezi. Agresiunea francezilor în sudul Vietnamului, începută încă din 1858, se extindea spre zonele nordice cu care se învecinează China. S-a pus problema sprijinirii Vietnamului de către armata imperială a Chinei. În această privință, Xue Fucheng a conceput o serie de strategii pentru apărarea națională. În vara anului 1884, când Franța a pus la cale extinderea agresiunii în China prin implicarea flotei ei de război, Xue a condus lupta de apărare împotriva atacului

navelor franceze pe coastele estice Zhejiang, remarcându-se nu numai prin victoriile militare raportate, dar și prin mai multe inițiative și realizări de ordin administrativ.

Avându-se în vedere competența și calitățile dovedite în gestionarea afacerilor externe, Xue Fucheng a fost desemnat, la 17 mai 1889, înalt demnitar al Curții imperiale a Chinei în Marea Britanie, cu acreditare multiplă, și pentru Franța, Italia și Belgia. La 31 ianuarie 1890 a plecat cu un vapor francez din Shanghai în Europa, însoțit de o suită de peste 30 de oameni, selecționați cu grijă. La 6 martie 1890 a pus piciorul pe bătrânul continent, în portul Marsilia, din Franța.

(Va urma)

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 noiembrie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care este ziua de naștere a rugbyului din România?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna august 2013 este:

În spital.

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Grigore Viorel, din Botoșani.**

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2014.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București**

Vechea reședință a lui Xue Fucheng, de la Wuxi; intrarea principală...

darea făcută mai înainte. Acolo, la reședința lui Ding, a citit în ziar un edict dat de Curte care apela la înțelepciunea poporului să ofere propuneri și soluții pentru depășirea greutăților sociale. Folosindu-se de acel prilej, Xue a redactat un *Memoriu la edictul-apel pentru Tron* (Ying zhao chenyuan shu). Acesta este alcătuit din *Șase soluții de guvernământ și stabilitate* (Zhiping liuce) și *Zece propuneri discrete pentru apărarea navală* (Haifang miyi shitiao). Înaintat Curții prin Ding Baozhen, a intrat repede în atenția celor două împărătese-mame.

Memoriul lui Xue, redactat cu mult curaj și cu un condei explicit, a disecat problemele cu care se confrunta guvernul dinastiei Qing în țară și pe plan extern, prezentând abuzurile. A propus în prima parte o serie de soluții concrete și aplicabile – susținerea talentelor, disciplinarea dregătoriei, grija față de masele populare, planificarea transporturilor fluviale, întărirea armatei și sporirea surselor financiare –, iar în cea de-a doua: o di-

plomație suplă și abilă, promovarea intelectualilor capabili în diplomație, dezvoltarea industriei și comerțului și formarea unei marine militare moderne și altele. Dezbătut în cadrul compartimentelor Curții, acest *Memoriu* a stârnit mare ecou la un moment dat, iar Xue a devenit cunoscut, fiind angajat consilier al lui Li Hongzhang (1823-1901), guvernatorul provinciilor Zhili (din jurul Capitalei), Shandong și Henan și înalt demnitar pentru afacerile externe și comerciale în nord, inițiatorul și promotorul principal al „Mișcării pentru însușirea treburilor străine” (Yangwu yundong).

Între 1875-1882, timp de aproape opt ani, Xue Fucheng a lucrat pe lângă Li Hongzhang ca sfătuitor de încredere, iar ca principal condei al guvernatorului și-a asumat munca de cancelarie a lui Li, redactând, în numele lui, mai multe rapoarte către Curte, diverse epistole și texte de tot felul. A luat parte la disputele cu englezii, determinate de „cazul A.R. Margary”, și la tratativele sino-britanice de la Yantai, promovând principiile de rezistență împotriva agresiunii străine și de protecție a drepturilor legitime ale Chinei. A susținut prin scrierile sale construcția căilor ferate, proiect destul de controversat atunci în China. L-a făcut pe englezul Robert Hart (1835-1911), inspec-

tor general la Administrația Vămirilor și Tarifelor din China (1863-1911), să renunțe la încercarea de a acapara și comanda marinei militare chineze. A contribuit cu soluții operative și inteligente la rezolvarea conflictelor interne din Coreea, pentru a evita intervenția Japoniei. În toate aceste acțiuni de interes național vital, Xue a dat dovadă de inteligență și abilități ieșite din comun.

Acreditări multiple

Gândirea politică a lui Xue Fucheng a fost formulată, sistematic și concentrat, în opera sa intitulată *Considerațiuni privind rezistența în fața puterilor străine* (Chou yang chuyi), unde, în 14 secțiuni, a abordat o serie de probleme politice majore ale statului. El a cerut ca tratatele inegale să fie ajustate conform principiului avantajului și respectului mutual. Toate frământările i s-au focalizat asupra apărării ființei naționale în fața agresiunilor din afară, urmărind identificarea „soluțiilor de autoconsolidare”. În acest scop a propus calea îmbogățirii – dezvoltarea prioritară a industriei și co-

... și grădina acesteia

În primele decenii după proclamarea Republicii China, în 1912, întreaga națiune era afectată de adâncirea crizei politice și sociale începute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. China ajunsese să fie numită „bolnavul Asiei”. Pan Deming (Lumina morală) a găsit o modalitate sui-generis de a atrage atenția lumii asupra virtuților națiunii chineze și „de a șterge” apelativul jignitor, atașat numelui patriei sale: el a făcut pe jos și cu bicicleta înconjurul globului pământesc, înscriindu-și numele printre globe-trotterii secolului al XX-lea.

Nedespărțit de album

S-a născut în anul 1908, în apropierea mării metropole Shanghai, în casa unui meșter croitor, specializat în veșminte europene. Fiind mereu în contact cu străinii (de mic a învățat limba engleză), copilul le-a urmărit atent comportamentul. Și, pe măsură ce creștea, își puna din ce în ce mai des întrebarea: de ce ei sunt bogați și aroganți, iar noi, chinezii, săraci și umiliți. La școală a învățat despre țările lumii și adesea a visat să călătorească, pentru a le cunoaște și a le afla secretul bunăstării. În vara anului 1930, s-a atașat unui grup de tineri concețteni care își propuseseră să parcurgă pe jos continentul asiatic, astfel încât, cum notaseră în manifestul lor, „prin fiecare pas pe care-l vor face să dea expresie gloriei

istoriei națiunii zhonghua-chineze, până în punctul final al proiectatei călătorii” – Istanbul.

Dar, după numai o jumătate de an, ajuns în Saigon (azi Ho Shimin), grupul se destrămă și Pan Deming rămâne singur. Hotărăște să continue. La 1 ianuarie 1931, își începe periplul solitar. Părăsește Saigonul pe bicicletă și, timp de trei luni, străbate jungla de pe teritoriile Cambodgiei, Thailande și Peninsulei Malaya. Se confruntă cu mari pericole: îl atacă haite de maimuțe, tigri feroși îl pândesc noaptea, sub copacul în care și-a făcut culcuș, triburi dușmănoase de băștinași îl hăituiesc, suferă de foame și

sete. Este o perioadă de testare a puterilor fizice și psihice, de supraviețuire în condiții extreme. Dar și de acumulare de cunoștințe folositoare despre modul de trai al popoarelor ce locuiesc în această zonă a lumii. Le admiră inteligența de a îmblânzi maimuțele, pentru a le folosi la culesul nucilor de cocos, dar și elefanții, necesari la muncile grele, de defrișări și construcții.

La 13 martie, Pan Deming debarcă în marele port Singapore. Aici, comunitatea emigranților chinezi salută idealurile acestui proiect de pionierat și se mobilizează să contribuie la susținerea financiară a realizării lui. Globe-trotterul confecționează atunci un album, în care urma să colecteze semnăturile marilor personalități politice și culturale ale lumii și ale unor prieteni ai Chinei. Era un album prețios, mărturie a călătoriei sale. Pe prima filă a acestuia caligrafiază cu grijă: „Lumea largă să-mi fie universitate. Natura și faptele oamenilor să constituie manualele mele. Contactele mele directe, înregistrate prin văz și auz, să-mi servească drept material didactic. Răsplata

mea să fie furtuna și zăpada, ploaia și bruma, deșertul și soarele arzător, aștrii dimineții și luna nopții. Sunt hotărât ca neabătut să dovedesc lumii trăsăturile de caracter ale națiunii chineze, faptul că China progresa și că este gata pentru a cuceri faimă în lume”. Primul care semnează

Chipuri uitate

GLOBE-TROTTERUL PAN DEMING

Dr. ANNA EVA BUDURA

În anul 1979, presa chineză afla despre fapta patriotică a unui globe-trotter uitat, pe nume Pan Deming. Imediat, Ji Yide, un reporter sportiv, a început un lung șir de investigații. Astfel a ajuns la Secția de Poliție din strada Yongjia din Shanghai. Tocmai la timp, pentru a putea recupera unele documente ale lui Pan Deming, gata să fie distruse. Printre obiectele găsite se numărau: albumul lui, cu 1.200 de semnat-uri ale marilor personalități care îl primiseră de-a lungul călătoriei, ștampilele oficiilor poștale din 571 de localități, pașaportul, biletele de vapor, caietul cu însemnări, fotografii, scrisori adresate părinților etc.

Nu era însă decât un crâmpci din ce adunase de-a lungul a șapte ani, piese pe care el, cât fusese în viață, până în 1967, ar fi dorit să le expună într-un muzeu. Mare parte dintre obiectele colecționate în Europa și America le trimisese, spre păstrare, vicepreședintelui Asociației Emigranților Chinezi din New York, Li Guoqin, iar pe cele din America Latină și Pacific, președintelui Uniunii Comercianților Chinezi din Bangkok, Wang Mingfu, precum și familiei, de unde parțial se risipiseră.

Entuziasmat de cele aflate, ziaristul Ji Yide a întreprins cercetări în bibliotecile din Shanghai și Beijing, i-a consultat pe membrii familiei lui Pan Deming, pri-

teni de-ai lui, traducători și cadre didactice și astfel, în luna iulie a aceluiași an, 1979, a publicat în ziarul Sportul primul material despre Pan Deming. Apoi, în 1983, a scris volumul Huan qiu luxing ji – Luxingjia Pan Deming de gushi (Călătorie în jurul lumii. Însemnări – Povestea călătorului Pan Deming).

În memoria lui Pan Deming și pentru a-i reface drumul, în anul 1998, de la poalele Muntelui Tai – sub deviza „Taishan îmbrățișează secolul al XXI-lea” – a plecat „Marșul în jurul

lumii al celor cu înalte idealuri”, la care a participat un grup de ziariști, pictori, scriitori și artiști fotografi chinezi, între care și doamna Yang Yiben, vice-primar al orașului Lijiang (Magazin istoric, nr. 3/2009). Iar în 2008, pentru a marca centenarul nașterii lui Pan Deming, pictorul Pan Hengsheng, fiul lui cel mai mic, a tipărit două albume de lucrări artistice, conținând principalele momente ale călătoriei tatălui în jurul lumii.

Ilustrațiile îl înfățișează pe călătorul chinez în diferite locuri pe unde a trecut; în p. 41: coperta cărții consacrate reușitei lui și Pan Deming pe acoperișul lui Empire State Building, la New York, cea mai înaltă clădire din vremea sa

amestecă între numeroșii pelerini veniți din toate colțurile lumii, schimbă impresii cu ei și își aminteste că în copilărie a fost și el atras de credința creștină.

Urca muntelui compatriot

De aici se îndreaptă spre Ierusalim – pământul sfânt al celor trei credințe: iudaismul, creștinismul și islamismul. Smerenia cu care aștepta întâlnirea cu acest loc al credințelor este însă spulberată de un nou act de tâlhărie, căruia îi cade pradă. De data aceasta, cu excepția albumului cu semnături și caietului cu însemnări, i se fură tot. Cu greu ajunge la Ierusalim. Pelerini de suflet fac o chetă, pentru a-l ajuta să-și continue drumul. După ce vizitează Marea Moartă, trece, pe jos, Peninsula Sinai, apoi Canalul de Suez și, de la Port Said, la 2 iunie, ajunge la Cairo.

La 30 iunie, traversează Marea Mediterană, pentru vizitarea Europei. Începe cu Grecia, unde îl primește premierul țării, Elefterios Venizelos, care îi scrie în album: „Domnule Pan Deming, datorită dumitale am aflat despre trezirea unei antice țări din Orient“. Continuă cu Turcia, aflată în plin proces de modernizare. Se îndreaptă spre Istanbul, punctul terminus al Drumului Mătăsii, țelul inițial al grupului de tineri care doreau să străbată pe jos Asia. Viața trepidantă din marea metropolă de la con-

fluența civilizațiilor orientale și occidentale îl impresionează puternic. Vizitează catedrala Sfânta Sofia, Moscheea albastră, Palatul Topkapî și numeroase vestigii ale Bizanțului și Imperiului Otoman, rătăcește pe malurile Bosforului, meditănd la învățămintele ce se desprind din istoria acestei țări. La Ankara are onoarea de a fi întâmpinat, cu foarte multă simpatie, de Kemal Atatürk. Întors la Istanbul, începe pregătirile pentru călătoria prin Europa. Renunță să cumpere o bicicletă, dorind să vadă cât mai de aproape realitățile de pe vechiul continent. Pleacă cu urarea unui compatriot în suflet: „După ce ai parcurs Asia, te rog, cucerește dintr-o suflare și Europa!“.

Primit de regi, prim-ministri, președinți

Străbate apoi cu pasul Peninsula Balcanică. La 21 ianuarie 1933, traversează Dunărea înghețată și ajunge în România. Poposește, fără ca prezența sa să fie remarcată de presa românească, în Bucureștiul troienit, merge la Ploiești, apoi trece prin Carpații Meridionali și ajunge în Ungaria. Constată că și „țările din Europa Răsăriteană sunt sărace“. Pe măsură ce avansează, înțelege ravagiile provocate de criza economică. În mai 1933, îl găsim la Viena, „capitala muzicii“. Parcurge apoi marile orașe ale Italiei, în plină „efervescență“ fascistă, și Elveția. În Franța, este primit cu entuziasm de emigranții și studenții chinezi, se bucură de atmosfera pariziană și de vizitarea săliilor maiestruose ale Palatului Elysée, împreună cu președintele Albert Lebrun (1871-1950) și premierul Edouard Daladier (1884-1970).

Următoarele șase luni le petrece în Olanda, Belgia, Germania, Danemarca, Norvegia, unde are audiență la regina Wilhelmina (1890-1948), regele Haakon al VII-lea (1905-1957), cancelarul Adolf Hitler (1933-1945), și se întâlnește cu marele explorator și călător suedez Sven Hedin (1865-1952). În ultima lună a anului 1933, vizitează Londra, unde este întâmpinat cu bucurie și mândrie de emigranții chinezi și de repre-

în album este un mare om de afaceri chinez din Singapore, Hu Wenhu, care îi urează ca „urmele pașilor săi să rămână pe toate drumurile lumii”.

Cămilele îl trezesc din leșin

În următoarele luni, Pan Deming traversează subcontinentul indian, aflat în plină luptă de eliberare națională. Peste tot este întâmpinat ca un erou. Marile personalități ale Indiei, Rabindranath Tagore (1861-1941), laureat al premiului Nobel (1924), ca și conducătorii Partidului Congresului Național, Mohandas Karamchand (Mahatma) Gandhi (1864-1948) și Jawaharlal Nehru (1886-1964), îi acordă privilegiul unor întâlniri cordiale. Tagore evocă vizita sa în țara lui Pan Deming și își exprimă încrederea că „China va avea un mare viitor”. Apoi semnează în albumul călătorului chinez și îi dăruiește un tablou pictat de el.

La sfârșitul anului, Pan Deming se înscrie pe vechiul Drum al Mătăsii. Timp de 20 de zile se confruntă cu vânturile puternice, cu furtunile de nisip, cu arșița soarelui, în timpul zilei, și cu frigul năprasnic, în timpul nopții, suferă de foame și sete. Își continuă periplul pedalând spre Ispahan, pe un drum pietruit, doar o amintire a celui construit în epoca de glorie a persilor. În drăgește popoarele nomade, pe care le întâlnește în aceste

zone vitrege, și le admiră pentru minunea supraviețuirii lor acolo unde aparent existența ființelor umane este imposibilă, dar și pentru demnitatea și generozitatea lor.

La Teheran, vizitează pasionat vestigiile culturii create în Mesopotamia legendară. La insistențele sale este primit de Reza Han Pahlavi, șahul Iranului (1925-1941), care, în semn de prețuire a faptei sale, își pune semnătura în albumul personalităților.

Apoi, în prima jumătate a anului 1932, Pan Deming explorează țările cu spiritualitate și cultură islamică din Orientul Mijlociu. În deșertul Nefud este prins într-o furtună de nisip. De câteva ori își

pierde cunoștința. Este un tânăr puternic. Sunetul tâlăngilor de la gâtul cămilelor unei caravane îl face să-și adune ultimele forțe, pentru a atrage atenția călătorilor pustietății și pentru a obține ajutorul lor. Este salvat de cei care respectă legile nescrise ale deșerturilor și își continuă drumul.

Se angajează apoi în traversarea deșertului sirian, pentru a ajunge la Damasc. Fără să vrea, devine eroul povestirii *Ali Baba și cei 40 de hoți*. O bandă de tâlhari îl capturează, îl duce la ascunzișul ei, este sechestrat și amenințat cu moartea. Căpetenia bandei se dovedește mai înțelegătoare și, după o discuție în care a aflat unele lucruri interesante despre China, se mulțumește doar cu banii și cu câteva obiecte ce i se par valoroase. Cedează la rugămintea lui Pan Deming de a-i lăsa bicicleta, busola, aparatul de fotografiat și albumul cu semnături. După o noapte de „chiolhan cu tâlhari”, Pan Deming se trezește abandonat în deșert, doar cu cele câteva obiecte solicitate.

Întâmplarea nu va fi însă ultima experiență dureroasă din călătoria lui în regiune. După vizitarea Damascului, unde se delectează cu frumusețile create de cei care au inventat și au ridicat la cele mai înalte culmi producția sticlei, străbate într-o singură zi drumul de 160 km ce trece peste înălțimile Golan, podișul Galileii și ajunge la Haifa, apoi la Nazaret. Se

Un obicei puțin cunoscut, transformarea unei fete în băiat, ca statut juridic, în cazul în care o familie rămânea fără moștenitor, asigura perpetuarea numelui pentru boierii din Țara Românească. Continuăm povestea unui caz de excepție, în primul rând prin vârsta atinsă de eroina noastră.

FATA CARE S-A FĂCUT BĂIAT ȘI A TRĂIT O SUTĂ DE ANI

MATEI CAZACU

Mazilirea lui Radu Paisie în 1545 și numirea pe tron a lui Mircea Ciobanul, un fiu nelegitim al lui Radu cel Mare, venit direct de la Istanbul cu suita, au creat panică în sânul clanului: Dragu și Stroe din Orboești sunt executați printre primii, dar Radu din Drăgoești și Vintilă din Cornăteni se mențin în dregătorii sub noua domnie, astfel că putem presupune că Maria și Cernica, oameni tineri și neimplicați în politică, au rămas în țară. Abia după revocarea lui Mircea Ciobanul de către sultan, în 1554, le va veni rândul să aspire la o viață conformă cu statutul lor social. În domnia lui Pătrașcu cel Bun (1554-1557), fiul lui Radu Paisie, Cernica a ocupat dregătoria de mare postelnic, un fel de ministru de Externe, care avea ca responsabilitate paza apartamentelor domnești, dar și primirea solilor de taină și organizarea deplasărilor voevodului.

Ca soție de mare dregător, Maria a fost deci primită și ea la Curte și astfel s-a născut ipoteza unei legături cu Pătrașcu cel Bun. Acesta era un om foarte tânăr, sub 20 de ani, și potrivit zvonurilor publice care ajunseseră până la Istanbul, întreținea tot timpul între 10 și 12 fiitoare. Una dintre ele, și cea mai celebră, a fost Teodora Cantacuzino,

care i-a dat un fiu, viitorul Mihai Viteazul, născut postum la 1558.

De ce aveau muntenii tenul mai închis

Maria și Cernica au avut cel puțin patru copii; primul băiat, Drăghici, numit astfel după bunicul patern, a murit tânăr

la 1572 și a fost îngropat în necropola familială de la Strâmbu-Găiseni. Al treilea s-a numit după strămoșul Vâlsan din secolul al XV-lea și a decedat la 1588. În fine, o fată, Ana, care purta numele bunicii, soția lui Vintilă Florescu, s-a sfârșit din viață pe la 1608. Rămâne al doilea fiu numit Radu, un prenume necunoscut în familia Floreștilor

zentanții presei britanice. Este copleșit de întrevăderea cu premierul James Ramsay MacDonald (1924, 1929-1931 și, între 1931-1935, șeful unui guvern de coaliție în care rolul conducător l-au avut conservatorii) și cu marele om politic conservator Winston Leonard Spencer Churchill (viitorul șef al guvernului, în 1951-1955).

În anul 1934 ajunge pe continentul american, vizitând zonele de coastă ale Statelor Unite, regiunea Marilor Lacuri și Canada, apoi se deplasează în Cuba și Panama. Are cinstea de a fi primit de către președintele Franklin Delano Roosevelt (1933-1945), cel de al 33-lea președinte al S.U.A., și este onorat cu „Medalia celor curajoși“, conferită lui în numele poporului american, precum și cu calitatea de membru al Asociației Mondiale a Exploratorilor.

La începutul anului 1935, traversează Oceanul Pacific, face un popas în Honolulu, apoi în insula Fiji, de unde se îndreaptă spre Noua Zeelandă. În luna martie, trece pe continentul australian, unde vizitează orașele Sydney, Melbourne și Hobart, din Tasmania. În Canberra este primit de premierul Uniunii Australiene, Joseph Aloysius Lyons (1932-1939), care, în semn de apreciere a voinței și eroismului său, îi conferă o medalie comemorativă, cu stema țării, și îi oferă un trandafir alb, care să-i aducă noroc. Lunile iulie, august și septembrie le petrece în Indonezia, vizitând insulele Sulawesi, Bali și Jawa.

Cu biografie incertă

La 15 octombrie 1935, debarcă în Singapore. Se întoarce triumfător, mai matur, mai experimentat și mai robust și cu scopul atins. I se face o primire de erou. Realizând toate acestea și importanța științei în progresul unei țări, este decis ca, după întoarcerea în țară, să contribuie la dezvoltarea cunoștințelor științifice, prin explorarea sistematică a provinciilor Qinghai și Tibet. Emigranții îi îmbrățișează imediat planul și, în scurt timp, din donațiile lor se constituie un fond de 100.000 de dolari.

În prima lună a anului 1936, Pan Deming părăsește Singapore, îndreptându-se spre patrie. Prin pădurile tropicale

ale Malayeziei, Thailande și Birmaniei, urcă spre nord și, în luna iunie, ajunge în Xishuangbana, din provincia Yunnan. Este de-a dreptul fericit că, după aproape șase ani, după ce a parcurs pe jos și cu bicicleta 80.000 km și a trecut prin 40 de țări și regiuni, se află din nou pe pământul natal. Are sufletul împăcat că a îndeplinit dorința grupului de tineri pregătiți să facă înconjurul Asiei și că, „prin fiecare pas pe care l-a făcut, a dat expresie gloriei istoriei națiunii zhonghua-chineze“. La 5 iulie 1937, ajunge la Shanghai. Sosirea lui trece neobservată, în condițiile marii tensiuni care precede declanșarea de către Japonia, numai două zile mai târziu, a războiului agresiv împotriva Chinei.

După întoarcere, în condițiile războiului anti-japonez, apoi ale războiului civil și ale marilor transformări politice și economice petrecute după 1949, Pan Deming duce o viață obscură, foarte modestă, întreținându-și familia din munci ocazionale. Nimeni nu se interesează de realizările sale, de valorificarea cunoștințelor

și materialelor documentare colecționate de el cu atâta dăruire. Este supus chiar unei permanente hărțuri pentru a i se „lămuri biografia“, iar în perioada tulbură a anilor '60 toate materialele referitoare la călătorie îi sunt confiscate. Moare în urma unui atac de cord, în anul 1967. ■

în decembrie 1557. Pătrașcu cel Bun moare subit în ajunul Crăciunului, se pare otrăvit, și pe tron se urcă marele vornic Socol din Răzvad, o rudă a boierilor din Cornățeni. Ceea ce nu-l împiedică să-l pedepsească aspru pe Cernica, acuzat, împreună cu alți boieri, de rebeliune, deoarece refuzase să jure credință noului domn instalat fără consensul Sfatului domnesc. Lui Cernica i se confiscă mai multe bunuri și un cal, pe care va încerca zadarnic să le recupereze mai târziu. Domnia lui Socol din Răzvad a durat numai o lună, până când noul domn, Mircea Ciobanul, numit a doua oară de sultan, a intrat în București în fruntea unei trupe de otomani.

Temându-se pentru viața lor, Socol vornicul și marele vistier Dragomir din Orboești, unchiul Mariei, împreună cu alți boieri, se refugiază în Transilvania, luând cu ei și vistieria domnească. Același lucru îl fac Maria și Cernica, însoțiți de cei patru copii ai lor. Cu ei fugiseră și cumnații Mariei, Vintilă din Cornățeni și Radu din Drăgoești, marele lofot.

Fuga „pribegilor” îl întârâtă și mai mult pe Mircea Ciobanul, care execută un mare număr de boieri rămași în țară. Noul domn reclamă la Poartă pe fugari și regina Isabela a Ungariei, abia re-instalată pe tron grație sultanului Soliman cel Măreț, acceptă să-i extrădeze pe Socol și pe Dragomir vistiernicul, acuzați de înaltă trădare, primul deoarece uzurpase tronul, al doilea pentru că furase bunul public, vistieria, de care Mircea Ciobanul avea nevoie pentru a-și plăti numeroșii dărnici. Duși în fiare

Doamna Chiajna
(detaliu din tabloul votiv,
Snagov, naos, peretele de vest)

la Istanbul, cei doi boieri vor fi aruncați în Bosfor legați într-un sac, o moarte infamantă, care trebuia să servească de exemplu și altora.

Pribegia Mariei din Florești și a familiei sale a durat peste zece ani, o perioadă de greutăți și primejdii, timp în care au stat probabil la Brașov sau Sibiu, alături de rudele și prietenii lor. Se pare că au

ajuns și în Hațeg, unde mănăstirea Cerna, astăzi dispărută, le-a oferit un timp adăpost. Ctitorită de boierii locali cu rude în Oltenia vecină, mănăstirea a primit de la Maria și de la fiul ei Radu Florescu o donație – un sat – în 1588, ofrandă la moartea fiului ei Vâlsu și amintire probabil a vremurilor trecute. Singura informație despre ei datează din anii 1566-1567, când Cernica se judeca în fața magistraților din Sibiu cu văduva lui Dragomir vistierul pentru calul confiscat la moartea lui Pătrașcu cel Bun. În cele din urmă, Cernica pierde procesul, astfel că situația materială a familiei se agravează. Trecuseră nouă ani de când Floreștii erau refugiați în Ardeal și este probabil că resursele lor financiare erau pe sfârșite. De la moșiile din țară nu primeau niciun venit, iar vânzarea lor era interzisă sub pedeapsa de moarte pentru cumpărător.

Nu e deci de mirare că la mazilirea lui Petru cel Tânăr (1568), fiul Ciobanului, care domnise sub tutela teribilei Doamne Chiajna și masacrare în continuare boieri și pribegi, soții Florescu au revenit în țară. Domnea acum un voevod din ramura Drăculeștilor, care nu pusese niciodată piciorul în Muntenia, Alexandru, fiul lui Mircea al II-lea, nepotul lui Mihnea cel Rău și strănepotul lui Vlad Țepeș, cu care Floreștii se înrudeau. Născut în Imperiul Otoman, exilat în Asia Mică și în alte părți ale imperiului, Alexandru Mircea era cumnat cu Mihai Cantacuzino Șaitanoglu, „prințul grecilor” de la Istanbul, care luase de soție o soră a sa. Prin Șaitanoglu, Alexandru Mircea beneficia de

Voievodul, Mihnea Turcitul,
biserica Bucovăț, naos

până atunci, și care a purtat cu mândrie numele de Radu Florescu, moștenit de la mama lui. Potrivit unor genealogiști moderni (George D. Florescu și Dan Pleșia), Radu s-a născut din însoțirea Mariei din Florești cu Pătrașcu cel Bun, fiind deci frate vitreg cu Mihai Viteazul, pe care l-a slujit cu credință chiar dinainte de domnie, și cu Petru Cercel, care i-a îndepărtat pe amândoi de la Curte, deoarece se temea de concurența lor la tron.

Nu cunoaștem din păcate nimic despre modul cum se desfășura viața unei mari boieroaice muntene la jumătatea secolului al XVI-lea și cu atât mai puțin cea a unei femei devenite șef de familie și obligate să administreze o avere funciară importantă, risipită pe mai multe județe și regiuni geografice. Ne putem închipui doar cum arăta conacul de la Florești pe Răstoacă, refăcut în secolul al XVII-lea, ruinat și dărâmat în secolul al XIX-lea: o clădire masivă cu cerdac, un culoar central și odăi pe ambele laturi, cu acoperiș înalt de șipă, înconjurată de clădiri anexe, unde locuiau slugile, robii țigani, bucătăria (cuhnia), precum cea de la Mogoșoaia, grajduri și cotețe, cu grădini în spate, totul înconjurat de ziduri, așa cum se

Voevodul Petru (Radu Paisie), bolnița Coziei, naos

prezenta și biserica mănăstirii vecine de la Strâmbu-Găiseni. De la Florești la București, 20 și ceva de kilometri, se ajungea rapid, abia o stație de poștă în secolul al XVIII-lea, astfel că prezența Mariei la Curtea domnească nu o împiedica să aibă un ochi asupra casei părintești.

Voevozii Neagoe Basarab, Theodosie și Mircea Ciobanul, frescă din biserica Snagov, naos

Spre deosebire de secolele următoare, când doamna țării și suita ei erau instalate în apartamente izolate (numite chiar „haremu”), când femeile nu participau la viața de Curte, credem că în vremurile mai vechi această separație a sexelor nu era atât de strictă. Dovada ni se pare a fi mențiunea violurilor de boieroaice de care s-a făcut vinovat Mihnea cel Rău (1508-1510), uneori chiar sub ochii soților ultragriați, ceea ce presupune o promiscuitate la oșpețe, serbări și alte ocazii

„mondene”. În aceste condiții, o legătură de dragoste cu Pătrașcu cel Bun era foarte posibilă și constituia mai degrabă o onoare pentru familie, știut fiind că „osul domnesc” era condiția necesară pentru o eventuală candidatură la domnie, la care visau, ne-o spun diverși observatori ai timpului, mulți boieri în Muntenia și Moldova. În plus, copiii din flori erau crescuți pe picior de egalitate cu cei legitimi, chiar dacă erau făcuți cu roabe țigănci, care constituiau majoritatea doicilor în Muntenia, de unde și tenul mai închis al muntenilor, după cum remarca Miron Costin.

Doamna Chiajna cea mâniaasă

Fericirea Mariei și a soțului ei a luat sfârșit

Casanova, celebrul berbant al secolului al XVIII-lea, afirma că „singurii spioni mărturisii sunt ambasadorii“. Cine sunt ceilalți spioni?

Încă din Antichitate, spionii la vedere erau secondați în misiunile lor de diverse categorii de agenți acoperiți, respectiv negustori, preoți, hangii, cântăreți ambulanți, medici, subrete și cameriste etc. Cu cât acoperirea sau „legenda“ sub care se camufla un agent era mai credibilă, cu atât șansele ca el să fie deplăstat de inamic și scos din joc se reduceau.

SECURITATEA ȘI ZBORUL „COCORILOR“ PESTE CORTINA DE FIER

LUMINIȚA BANU

Firească deci preocuparea serviciilor de informații ale țărilor aflate de o parte și de alta a Cortinei de Fier de a găsi cele mai ingenioase metode și canale de infiltrare a agenților în teritoriile inamicului.

Inițial, posibilitățile Securității de a infiltra agenți erau limitate, dată fiind „înghețarea“ aproape totală a relațiilor politice, economice și culturale dintre România și Occident. Lucrurile au început să se schimbe, treptat, de la jumătatea anilor '50, dar mai cu seamă după 1960. Intensificarea schimburilor comerciale și a cooperării economice cu statele occidentale, însoțită de o reluare a vechilor relații de natură culturală și artistică, precum și o relativă liberalizare a regimului de acordare a vizelor turistice a făcut ca

numărul românilor care ajungeau în Occident să fie în continuă creștere.

Verificați în permanență

Printre acești cetățeni români, Securitatea și-a plasat cu abilitate proprii ofițeri acoperiți sau informatori, cu misiuni de durată variabilă. Securitatea a folosit, după model sovietic, și o categorie specială: ofițerii deplin conspirați sau „fantomile“.

Pentru a lămurii această denumire stranie, trebuie menționat că multora dintre ofițerii din această categorie li se înscena moartea, după care li se confecciona o biografie nouă (o „legendă“) cu elemente cât mai veridice și ușor de verificat. Chiar și cei care nu treceau prin acest

simulacru macabru, odată intrați în procesul de pregătire pentru implantarea în străinătate, nu mai aveau voie să păstreze legătura cu părinții, prietenii, rudele, fiind cazați în case conspirative ale Securității, unde parcurgeau un complex proces de instruire teoretică și practică. Erau supuși și unor verificări minuțioase.

Înainte de a fi „implantați“ în țara pentru care erau pregătiți, ofițerii deplin conspirați trebuia să treacă anumite teste și probe practice, care includeau îndeplinirea unor misiuni în țară sau chiar în străinătate.

Regulile de conspirativitate cu privire la recrutarea și instruirea acestei categorii de ofițeri erau extrem de severe, numărul persoanelor care le cunoștea adevărata identitate și misiunile ce le erau încredințate fiind redus la maxim.

protecția marelui vizir Mehmed Sokollu, care obținuse mazilirea lui Petru cel Tânăr și a Chiajnei în urma unui conflict izbucnit de câțiva ani. Ambițioasa Chiajna ceruse patriarhului de Constantinopol să-i recomande doi tineri de vază pentru a-și căsători fetele. Pentru una dintre ele l-a ales pe Iane Cantacuzino, fratele lui Șaitanoglu, om de 50 de ani, dar bogat și cu influență mai ales grație fratelui său. Căsătoria a fost celebrată la București, tinerii însurăței și-au luat calabalâcul (zestrea fetei) și au pornit spre Anghelos, unde locuia ginerele. Dar abia plecați, Chiajna primește vestea că Mihai Cantacuzino se căsătorise cu sora dușmanului ei de moarte, Alexandru Mircea, pretendent la tronul țării de mai mulți ani. Într-un acces de furie, năprasnică femeie (să nu uităm că era fata lui Petru Rareș și nepoata lui Ștefan cel Mare, iute la mânia, „mânios“, cum spune Ureche) a ordonat trimiteră unor oșteni, care au oprit convoiul în Bulgaria, au maltratată pe ginere și pe oamenii săi și au recuperat tânăra domniță, adusă val-vârtej înapoi la București. Iane și Mihai Cantacuzino s-au plâns marelui vizir, care a ordonat o anchetă și a obligat pe Petru cel Tânăr la amendă și la creșterea haraciului, pentru ca apoi să obțină mazilirea lui, în ciuda sumelor uriașe oferite de Chiajna pentru prelungirea unei domnii care durase aproape zece ani.

Boieri „bastonați“ în Divanul sultanului

Convinși deci că „dușmanul dușmanului meu este prietenul meu“, Maria și Cernica au revenit în țară prin 1568-1570 și au purces la recuperarea moșilor părăsite cu 10-12 ani înainte. Cea dintâi a fost Florești de Răstoacă, unde le

numele de Turcitul, fiul lui Alexandru Mircea, decedat între timp.

Și ni se pare probabil că dispariția lui Cernica va fi survenit în contextul nemulțumirii generale a boierilor față de acest voevod, pe care s-au dus să-l părăscă la Istanbul în vara anului 1576. Un raport al bailului Veneției spune că la 29 august o întreagă delegație de boieri munteni a fost „bastonată“ și izgonită, deoarece se manifestau gălăgios („troppo arditi, anzi insolenti“) în Divan. Într-o cerere lor principală era ca domnul să vină în persoană la Poartă, iar marele vizir promisese doar o anchetă la București, boierii au revenit cu și mai mari strigăte și plânsete. Rezultatul a fost că Mehmed Sokollu, protectorul lui Alexandru Mircea, a arestat zece dintre „principali“, adică marii boieri, și i-a trimis plocon la București, unde au fost repede scurtați de cap. Ceilalți boieri mai mărunți, printre care bănuim că se afla și Cernica, au fost trimiși să vâslească la galerele imperiale, o pedeapsă echivalentă cu munca silnică pe viață.

Credem că Maria tot mai spera să-l revadă, deoarece nu-l menționează niciodată ca mort sau viu, nici măcar în donația pentru sufletul fiului lor Vâlsu din 1588 și nici în pomelnicele pe care le da pe la mănăstiri. De aceea credem că Maria din Florești era văduvă prin absența soțului la 1578 și, după schimbarea de domn, a putut să recupereze cea mai mare parte din domeniul funciar al familiei.

(Va urma)

Regina Isabela a Ungariei și fiul ei în fața sultanului otoman

moare fiul mai mare Drăghici, înmormântat în necropola familială de la Strâmbu-Găiseni (1572). Pentru celelalte, operația a fost anevoioasă și a durat câțiva ani. Între timp, Cernica dispare și el în condiții necunoscute, căci la 1578, Maria postelniceasa din Florești și sora ei Neacșa Drăgoescu mai recuperau un sat din zona Olteniței, pentru care se judecaseră în fața voevodului țării. Care era acum Mihnea al II-lea, cunoscut sub

Familie de țărani sași își ia rămas bun, plângând, de la preotul din sat, înainte de plecarea din țară

totul specială în interiorul lagărului socialist, în urma condamnării vehemente a intervenției trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia.

În urma unei analize efectuate în toamna anului 1968, conducerea Consiliului Securității Statului (C.S.S.) a ajuns la concluzia că organele de Securitate nu au utilizat în măsura necesară posibilitățile. În opinia șefului C.S.S., Ion Stănescu, numărul informatorilor recrutați și trimiși cu sarcini în exterior, din rândul germanilor și evreilor, „este sub nivelul posibilităților noastre reale; unii informatori au fost pregătiți superficial, iar alții au plecat fără sarcini; nu s-au organizat cu informatorii plecați acțiuni diferențiate, pe linie informativă, pentru dezinformare sau în alte scopuri”.

Pentru remedierea acestor neajunsuri și îmbunătățirea activității de identificare, punctare și selectare a persoanelor apte să fie introduse în rețeaua informativă a Securității sau în ciclul de pregătire a ofițerilor deplin conspirați, conducerea C.S.S. a pus la punct un plan de măsuri pentru operațiunea cu nume de cod „Cocorii”.

Potrivit planului de măsuri, persoanele selectate din rândul

celor două minorități naționale trebuia să fie folosite pentru: „Penetrarea informativă în principalele obiective politice, economice, militare, institute de cercetări tehnico-științifice și mari întreprinderi industriale,

cu scopul de a se obține: documente și informații secrete cu caracter politico-ideologic, acordându-se atenție deosebită celor referitoare la planurile și măsurile preconizate în legătură cu țara noastră; documente și informații secrete privind organizarea forțelor armate, dotarea tehnico-materială, planurile operative de desfășurare a acțiunilor de luptă, îndeosebi cele ce prezintă interes pentru țara noastră; documentații tehnico-științifice secrete, proiecte ale unor instalații și agregate, procese tehnologice de fabricație a unor produse noi, precum și documente privind producția tehnico-militară, care prezintă interes pentru statul nostru”.

Totodată, era avută în vedere și „pătrunderea în organele de spionaj și contra-spionaj ale Germaniei (denumită codificat „Pădurea”) și Israelului („Poiana”), cu scopul obținerii de informații privind activitatea acestora îndreptată împotriva țării noastre”.

„Legende” complexe

Organizațiile emigrației românești au reprezentat dintotdeauna un obiectiv prioritar al Securității, astfel că folosirea acestei categorii speciale

de emigranți pentru cunoașterea acțiunilor întreprinse de organizațiile din R.F.G. și Israel apărea ca fiind un lucru de la sine înțeles. Se sconta pe faptul că, grație informațiilor furnizate de persoanele infiltrate în aceste organizații, se vor putea lua măsuri de distrămăre, compromitere sau influențare conform intereselor regimului de la București.

O altă direcție prioritară de acțiune era reprezentată de acțiunile de dezinformare a serviciilor de spionaj și contra-spionaj din cele două țări, în scopul derutării acestora și al unei mai bune acoperiri a „criteriilor de selecționare a informatorilor” și a „metodelor de muncă” ale Securității. Aceste acțiuni de dezinformare plecau de la faptul că, practic, toți cetățenii provenind din lagărul socialist erau supuși unui interogatoriu minuțios de către organele de contrainformații din R.F.G. sau, după caz, Israel. Prin urmare, răspunsurile la chestionarele detaliate pe care trebuia să le completeze orice emigrant urma a fi gândite în sensul inducerii unei imagini deformate asupra practicilor Securității.

Trebuia să fie luați în considerare informatori sau persoane de naționalitate română sau din rândul unor minorități naționale (altele decât cea germană și evreiască), care puteau fi recrutate și trimise cu sarcini în cele două spații „în interes de serviciu, la specializare, prin contractarea de căsătorii cu cetățeni străini etc., sau prin inițierea unor combinații informativ-operative”.

„Legende” care să asigure acoperirea persoanelor trimise în misiune peste hotare urma să fie create, printr-o colaborare strânsă, de către Direcția a III-a Contraspijionaj,

**Întâlnire între Nicolae Ceaușescu
și ministrul de Externe al Germaniei, Hans Dietrich Genscher**

Din acest motiv, informațiile disponibile despre „fantomă” și unitatea din care făceau parte (așa-numita „Brigadă U”) sunt extrem de puține și provin în special din zona memorialistică.

Sub pseudonimul Gh. Ionescu Olbojan, un astfel de memorialist scrie: „Pentru viitorii ofițeri-fantomă recrutările se făceau cu predilecție din rândul naționalităților conlocuitoare, în special dintre germani și maghiari, iar ca pregătire profesională erau preferați ingineri și economiști. Rațiunea acestor căutări era următoarea: cetățenii români de naționalitate germană, spre exemplu, prezentau unele avantaje, deloc de neglijat pentru viitoarele fantome – aspectul fizic apropiat foarte mult de cel al cetățenilor din statele occidentale avute în vedere pentru pătrunderi informative, cunoașterea limbii germane din familie (limbă înșușită superior față de cei care o asimilau pe calea cursurilor în facultăți sau în laboratoarele fonice ale D.I.E.). De asemenea, populația de naționalitate germană are ca specific predilecția pentru teh-

nică, pentru disciplina de tip militar”.

O altă mărturie, venind chiar de la Ion Stănescu, persoana care a condus Securitatea în perioada iulie 1967-martie 1973, detaliază procedurile folosite pentru racolarea viitorilor ofițeri deplin conspirați din rândul studenților: „De regulă, cel avut în vedere era luat cam pe la mijlocul facultății, atunci se începea prelucrarea sa. Pe urmă lucrurile avansau – nu devenea imediat ofițer, mai întâi era colaborator. Se făcea o evaluare, în primul rând trebuia să

știe limbi străine – engleză, franceză, germană. Ofițerul care avea sarcină să-l recruteze avea în vedere un domeniu anumit care-l interesa pe cel în cauză. Pe unul îl interesa America, pe altul Franța, pe altul Germania, pe altul Italia. Apoi era instruit – nu pleca până nu i se făceau unele testări. I se pregăteau capcane, i se puneau în față niște persoane față de care candidatul trebuia să reacționeze potrivit unor reguli de muncă pe care le încerca aici, în țară, dar și acolo i se făceau testări, să ne convingem că e bun [...] Tot timpul erau verificați, sub tehnică operativă, ca să mă exprim așa”.

„Pădurea” și „Poiana”

Ne vom referi în continuare la o situație punctuală din anul 1968, moment în care se pare că activitatea de recrutare a posibililor ofițeri deplin conspirați și de consolidare a rețelelor informative externe a cunoscut un reviriment. Pentru a înțelege contextul, nu trebuie pierdut din vedere faptul că România se găsea în toamna anului 1968 într-o poziție cu

**Reacția lui Nicolae Ceaușescu, în august 1968, după invadarea
Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia, i-a sporit prestigiul
în Occident și a deschis porțile pătrunderii românilor dincolo
de Cortina de Fier**

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Regele Carol al II-lea...

1940 a fost un an tragic pentru România. Uniunea Sovietică și Germania nazistă începuseră deja cucerirea de teritorii pe seama vecinilor. După un ultimatum aberant, la sfârșitul lunii iunie 1940, rușii ocupă Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței. Rapturi asemănătoare pregăteau ungurii pentru Transilvania și bulgarii pentru Cadrilater. La 1 iulie 1940, Carol al II-lea renunța la garanțiile de securitate anglo-franceze și apela la medierea Germaniei. Schimbul de mesaje din 15 iulie și, respectiv, 26 iulie 1940 între Adolf Hitler și regele Carol al II-lea este concludent pentru brutalitatea concepției politice a Führerului. Replica sentimentalistă a suveranului României ilustrează deopotrivă

... Hitler și ministrul său de Externe, Joachim von Ribbentrop

condiția cumplită a țărilor mici, a căror istorie se modelează mai totdeauna din jocul de putere al marilor agresori.

Cunoscute specialiștilor, des citate, cele două scrisori sunt mai puțin cunoscute publicului larg. Ele se păstrează și într-o copie, în traducerea românească a vremii, la Biblioteca Academiei Române. Le reproducem fragmentar; părțile omise reprezintă frazeologia inerentă textelor diplomatice, menită să îndulcească pilula amară sau, după caz, să nu șocheze prea tare atotputernicia adresantului.

Adolf Hitler către Regele Carol al II-lea

Cartierul General al
Führerului, 15 iulie 1940

Sire,

Evenimentele, precum și unele convorbiri în legătură cu ele, îmi dau prilej să iau poziție față de intervențiile M.V. Rog ca situația neobișnuită și pericolul pe care îl

prezintă să fie considerate ca explicație pentru că îmi expun gândurile cu toată franchețea. Am adus la cunoștința Duceului [Benito Mussolini, conducătorul Italiei fasciste – n.ed.] această scrisoare.

Pentru rezolvarea chestiunilor care îngrijorează atât pe M.V., cât și întreaga Românie, există două posibilități: 1. O cale tactică, adică adaptarea abilită la situația actuală, spre a salva ceea ce poate fi salvat

și 2. Calea unei hotărâri principiale, căutarea unei soluții definitive, care ar putea prezenta riscul unor sacrificii.

În ceea ce privește prima cale [...] orice încercare de a îngrădi prin manevre tactice – indiferent de ce fel – pericolele ce amenință țara M.V. trebuie să eșueze și va eșua. Sfârșitul poate fi mai curând sau mai târziu – posibil chiar în scurt timp – distrugerea României [...]

condusă de general-locotenent Neagu Cosma, D.G.I.E., condusă de generalul-locotenent Nicolae Doicaru, și Serviciul „D” (Dezininformare), condus de lt.-col. Mihail Bozianu (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/2012; 1/2013) și coordonat de Nicolae Doicaru (acesta, în calitate de vicepreședinte C.S.S., conducea direct D.G.I.E. și coordona Serviciile independente „D” și „E” Cifru și transmisiuni cifrate).

Câți au devenit agenți dubli?

Nu erau pierduți din vedere foștii informatori ai organelor de Securitate, emigrați în R.F.G. și Israel, cu care, din diverse motive, nu fusese stabilită o legătură organizată. În scopul selecționării și reactivării informatorilor din această categorie, care prezentau utilitate pe linie informativă, contrainformativă, în scopuri de dezininformare sau în alte scopuri operative, direcțiile centrale și inspectoratele județene de Securitate trebuia să ia măsuri de identificare și stabilire a situației lor în exterior, precum și a legăturilor pe care le întrețin cu persoane din România (rude, prieteni), prin

folosirea rețelei informative din țară, interceptării și fotografierii corespondenței acestora cu rudele din România etc.

Chiar și acei informatori care fuseseră abandonați de către Securitate și emigraseră nu erau uitați. Dacă abandonarea avusese loc din pricină că respectivele persoane nu mai dispuneau, la un moment dat, de posibilități informative, ei urma să fie studiați din punctul de vedere al potențialului de care dispuneau în străinătate și, în funcție de rezultate, contactați în vederea reactivării.

Dacă excluderea din rețea a informatorilor se petrecuse din cauză că deconspiraseră legătura cu organele de Securitate, aceștia urma să fie contactați în vederea folosirii în acțiuni de dezininformare. Erau avuți în vedere îndeosebi informatorii care continuau să viziteze România, precum și aceia care, prin pozițiile ce le dețineau în exterior, corespundeau acestui scop. De

Momentul plecării definitive din satul Valea Viilor, și din țară, al unei familii de sași în 1980

asemenea, toate cazurile de contactări a unor persoane din categoriile amintite mai sus, în care se constata că persoanele respective nu corespund pentru a fi folosite în scopuri in-

formative și contrainformative, erau comunicate Serviciului „D”, pentru a fi utilizate în scop de dezininformare. Acțiunea „Cocorii” s-a desfășurat între 17 octombrie 1968 și 18 mai 1973, când activitatea informativă și contrainformativă din afara granițelor țării a primit o nouă reglementare prin Ordinul nr. 000235/1973.

În cazul persoanelor care au emigrat în R.F.G., statisticile germane indică, pentru intervalul 1968-1973, următorul număr de imigranți proveniți din România: 1968 – 614, 1969 – 2.675, 1970 – 6.519, 1971 – 2.848, 1972 – 4.374, 1973 – 7.577. Câte dintre aceste persoane au fost contactate de Securitate, câte dintre ele au acceptat o formă sau alta de colaborare, câte și-au dus misiunea la bun sfârșit și câte au fost depistate de serviciul de contrainformații vest-german? Câți dintre cei infiltrați în spațiul german au jucat un rol cu adevărat semnificativ în culegerea de informații tehnico-științifice, militare, politice sau economice? Câte acțiuni de lobby sau de dezininformare au fost luate cu sprijinul activ al acestor agenți? Dar în cazul Israelului, câți agenți ai Securității române au fost identificați de către Shin Bet (serviciul de securitate internă al Israelului) și, eventual, transformați în agenți dubli? ■

Premierul Israelului, Golda Meir, și Nicolae Ceaușescu

nicio legătură cu sacrificiile unui război [...] Situația militară a Reichului a evoluat atât de favorabil, încât putem, dacă este necesar, să renunțăm la livrarea de petrol, cu toate că aceasta este legată de sacrificii. Am considera faptul – după cum am spus-o – ca un sacrificiu, însă ar fi un sacrificiu mai mic decât a amesteca Reichul în conflicte ce se nasc numai fiindcă ceilalți parteneri nu reușesc să lase să vorbească rațiunea sănătoasă, în locul pasiunilor și sentimentelor. Orice raționament sănătos trebuie să ducă la recunoașterea că, cu timpul, nu se poate evita o revizuire și că aceasta, cu cât va avea loc mai devreme, cu atât va fi mai utilă. Numai după ce se va fi ajuns între România, Ungaria și Bulgaria la reglementarea rațională a chestiunilor deschise, va avea sens pentru Germania să examineze posibilitatea unei colaborări mai strânse, iar în vederea acestora și după împrejurări, să-și asume obligațiuni mai largi.

Dacă M.V. crede că acum ar fi situația să poată proceda în acest spirit la o revizuire a punctului de vedere românesc și ar fi dispusă să-mi comunice aceasta, aș informa imediat pe Mussolini și aș aduce-o

imediat la cunoștința guvernelor ungar și bulgar. Dar dacă M.V. crede că nu se poate opri la raționamentul meu, nu voi mai face niciun pas în această chestiune și mă voi mărgini numai a comunica guvernului ungar și respectiv bulgar că guvernul german [...] nu vede nicio cale pentru a se putea consacra soluționării problemelor de față. Dacă ar fi posibil ca prin asemenea acțiune premergătoare să se ajungă la un aranjament pașnic între cele trei state, aceasta ar însemna pentru fericirea și viitorul celor trei parteneri mai mult decât orice eventual succes tactic de moment, succes care, mai devreme sau mai târziu, ar duce numai spre o nouă criză.

Al Majestății Voastre
devotat,
Adolf Hitler

Răspunsul regelui Carol al II-lea, înmănat adresantului la 26 iulie 1940, de Ion Gigurtu, președintele Consiliului de Miniștri, cu prilejul întrevederii de la Berchtesgaden

Am luat cunoștință de scrisoarea E.V. cu sentimente foarte contradictorii [...] Perspectivele ce se deschid

pentru țara mea, prin insistența depusă pe lângă mine, îmi par foarte sumbre [...] Atât răspunsul meu cât și toată atitudinea mea cer un efort supraomnesc pentru a se ajunge la o conciliere între concepția E.V. [...] și sentimentele poporului meu [...]

E.V. știe mai bine ca oricine că nimic nu poate fi clădit pe o înțelegere care nu are aprobarea absolută a poporului, și nu numai a poporului așa cum este reprezentat și alcătuit în anumite perioade ale istoriei, dar și a tuturor generațiilor ce vor veni și care la infinitul secolelor au dreptul să judece și să condamne.

De aceea cred că E.V. își va da osteneala să examineze toate momentele sufletești care trebuie luate în considerație atunci când eu, în calitate de suveran al poporului meu, sunt nevoit să-mi dau părerea asupra unor lucruri atât de grave, iar totodată E.V. va ști să aprecieze necesitatea ca tot ce va fi clădit în aceste împrejurări să fie o realitate acceptabilă pentru sensibilitatea poporului și să poată rezista criticii istoriei, deoarece în caz contrariu riscăm, cu toții, să înfruntăm o operă trecătoare și inutilă.

Înainte de a atinge miezul răspunsului meu, cred că trebuie relevat, cu oarecare amărăciune, pasagiul din scrisoarea E.V. în care E.V. consideră că atitudinea politică românească față de Reich a apărut ca puțin prietenoasă, ba chiar dușmănoasă [...] Eu cred că se comite o mare nedreptate României. Va veni, cu siguranță, un moment [...] când vor fi clarificate toate aceste elemente ale istoriei [...] Vreau numai să spun că îmi rezerv dreptul unei explicații cinstite în această chestiune – care aparține trecutului – și

Moment de reculegere în fața Palatului Regal pentru pierderea Basarabiei, în iunie 1940

Calea a doua, singura pe care o pot propune M.V., este înțelegerea leală cu Ungaria și Bulgaria. Numesc ambele state, deoarece aş considera un sofism fatal că prin acordarea de concesiuni unuia, se va ține mai ușor piept celuilalt [...]

În ce privește latura juridică, nu-mi voi da părerea. Concludentă mi se pare latura politică a acestei probleme. România a obținut după Războiul Mondial, grație unui noroc deosebit, teritorii de la trei state, teritorii pe care nu este capabilă să le păstreze timp mai îndelungat printr-o politică de forță. Aceasta era posibil numai dacă aceste teritorii ar fi fost unificate pe plan național și politic intern sau dacă slăbiciunea militară a țărilor limitrofe ar fi continuat să dăinuiește [...] Dacă România este astăzi nevoită să înapoieze, iarăși pe calea concesiunilor, teritoriile ce i-au fost acordate înseamnă numai că se împlinește un lucru care, după toate prevederile omenești, trebuia să se întâmple. Îmi pare chiar a fi un mare succes dacă, după cum cred că am constatat, Ungaria nu insistă asupra definirii pur juridice a pretențiilor ei, ci este gata să negocieze un compromis drept [...]

... sau care îl arătau gata să apere fruntariile țării
(aici la Cetatea Hotin, din Basarabia)

Reichul german nu are interese teritoriale la răsărit de granița de interese germano-rusă, dincolo de Slovacia, precum și dincolo de frontiera germano-ungară, respectiv germano-iugoslavă și germano-italiană. Interesele sale, în afara acestor frontiere, își găsesc expresia în stabilirea unei colaborări amicale cu popoarele care trăiesc în acele regiuni. Aceasta corespunde și intereselor economice germane. Deci Germania nu are interese teritoriale nici în Ungaria, nici în România sau Bulgaria. Ea are prietenii [...] Amiciția pentru Ungaria și Bulgaria datează de mult și a fost cultivată.

Oferta României de a avea în viitor o atitudine prietenoasă față de Germania nu poate fi decât salutăată de Germania, cu atât mai mult cu cât, din păcate, din trecut și până în ultimul timp – și aceasta reiese în mod irefutabil din documentele găsite – politica oficială românească față de Reich a fost puțin amicală, ba chiar dușmănoasă. Motivele acestei atitudini îmi sunt însă neînțelese, date fiind momentele politice știute. Urmările acestei atitudini au fost pentru România mai rele decât pentru Germania. Dacă totuși Germania are dorința sinceră să contribuie cu ceva la menținerea păcii în acele regiuni, aceasta se datorește, înainte de toate, și unui interes economic comprehensibil [...]

Dacă nu poate exista o înțelegere pașnică între România și Bulgaria, este de la sine înțeles că Germania va arăta o dezinteresare totală față de noua evoluție în Sud-Estul Europei. Reichul german este destul de puternic spre a-și apăra imediat cu forțele proprii interesele sale împotriva oricărei amenințări. Nu voi permite însă niciodată ca armata germană să fie utilizată pentru chestiuni care nu au

Presa vremii publica adesea fotografii în care suveranul apărea inspectând starea de pregătire a oștirii...

poporului meu a fost comprimat până la paroxism; ne aflăm în fața unei noi probleme care conține posibilități pentru noi cesiuni, față de alți vecini, inferiori atât ca număr cât și ca putere.

Oricât de mare ar fi înțelepciunea poporului meu și dorința să contribuim, cu prețul unor sacrificii, în realizarea unei ordini politice mai înalte în Estul european, nu pot totuși să neg faptul că [...] dacă se impun României fără menajamente noi sacrificii ce păreau mai puțin susceptibile de a fi examinate, s-ar putea ajunge la tulburarea situației interne, având drept urmare că vecinii ei mai puternici ar voi a o exploata [...] și care ar putea duce la zguduirea situației interne a României, ar pune în pericol situația mea și ar crea tocmai acel pericol pe care E.V. este hotărâtă a-l înlătura, atunci când propune României să ajungă la o înțelegere cu vecinii ei Ungaria și Bulgaria. De aceea, pot accepta numai un acord și o soluție care nu ar duce la o zguduire totală a statului român actual; și aceasta nu reprezintă numai un punct de vedere egocentric românesc, ci și unul european [...]

Nu pot sublinia îndeajuns importanța acestui punct de

vedere și nu pot evidenția destul pericolul pe care l-ar reprezenta în general pentru pace numai o reglementare specială a chestiunilor litigioase românești, îndată după ocuparea Basarabiei și a Nordului Bucovinei [...]

E.V. nu poate crede că un popor care a dat dovezi de capacitate și unitate politică în decursul atâtor secole, și mai cu seamă de când dinastia actuală a luat conducerea destinelor sale, să poată fi arătat astăzi omenirii, în urma anumitor procedee întrebuintate contra lui, drept poporul cel mai lipsit de rezistență.

Cu spiritul animat de bun simț și numai de bun simț, considerând toate motivele și forțele politice ce stăpânesc situația de azi a României, socotesc totuși de datoria mea să constat în mod categoric că există frontiere a căror trecere eu, de acord cu poporul meu n-aș putea-o niciodată admite [...]

În concluzie, vreau să rezum punctul meu de vedere, care este și acela al guvernului meu, în următoarele puncte: 1. Dintre cele două posibilități, expuse în scrisoarea E.V. din 15 iulie, sunt de părere că numai a doua posibilitate poate fi luată în considerație [...] și ar trebui legată de

speranța care reiese din punctele ce urmează. 2. Premiza esențială [...] ar fi ca negocierile pe care România ar trebui să le înceapă cu vecinii ei să fie întreprinse concomitent și cu alte state din Sud-Estul Europei, care au chestiuni litigioase asemănătoare, de o importanță mai mare sau mai mică de reglementat. 3. În tratarea acestor chestiuni nu va trebui să predominie nici punctul de vedere exclusiv juridic, nici cel al politicii de forță, ci pentru fiecare popor în parte ar trebui să se țină seama numai de justiție. În acest spirit, România nu se poate îndepărta nicio clipă de la principiul etnic, principiu ce poate fi satisfăcut în mare măsură printr-un schimb de populație sistematic și obligatoriu, micșorând astfel sau chiar înlăturând complet problema atât de delicată a minorităților naționale. 4. Pentru a nu ieși din cadrul acestor principii [...], este absolut necesar ca noi să nu contăm pe arbitrajul necerut al Puterilor Axei, ci pe influența lor constantă spre a împiedica în timpul negocierilor nesocotirea principiilor odată bine stabilite. Dacă nu am avea certitudinea de a putea conta pe această influență, menită să ușureze negocierile noastre, nu le-am începe niciodată, deoarece suntem foarte puțin convingși de moderațiunea vecinilor noștri. 5. Nu putem concepe ca sacrificiile pe care le face România, prin însuși faptul de a consimți la asemenea negociațiuni, să nu aibă alt rezultat decât acela de a micșora, pentru moment, tensiunea dintre țara noastră și cele două state vecine sus-amintite. Pentru noi, sacrificiile aduse trebuie să ducă mai departe nu

Refugiați români din Cadrilater

subliniez că dacă ar fi vorba numai de extraordinarele livrări ale materialelor făcute de România Germaniei înainte și în timpul războiului – printre care produsele petrolifere au jucat un rol hotărâtor – ar fi mai mult decât suficient ca să nu se emită o sentință atât de absolută în detrimentul României.

Sunt, de asemenea, obligat și dator, ca suveran al țării mele și ca succesor al tatălui meu, care a domnit șapte ani peste o Românie unită, să protestez împotriva afirmației că România nu a reușit să unifice noile teritorii pe plan național și politic intern, cu atât mai mult cu cât era cunoscut că alăturarea tuturor provinciilor ce s-au unit în anii 1917-1918 la vechiul regat român a fost absolut liberă și spontană și că, începând din acel moment, acțiunea de integrare sufletească a tuturor provinciilor a fost continuată într-un mod pe cât de rapid pe atât de natural.

Spre deosebire de alte state noi, România care nu este un stat vechi are în forma sa nouă o unitate sufletească reală, pe care a continuat să o realizeze fără disensiuni, fără regionalisme și tendințe particulariste cu caracter periculos și centrifug pentru provincii.

Că aceasta corespunde adevărului, o dovedește însuși faptul că minoritățile naționale cuprinse în frontierele României – ca de pildă comunitatea germană – și-au exprimat adeseori în mod liber satisfacția față de condițiile de trai pe care le au în România, lucru care rezultă chiar din cuvintele pe care E.V. le-a adresat reprezentanților oficiali ai statului nostru.

De aici este ușor de înțeles că, atunci când o comunitate minoritară, cum este cea

Prim-ministrul Ion Gigurtu și Joachim von Ribbentrop la Salzburg, în drum către reședința lui Hitler

germană, a putut să se simtă mulțumită sufletește aproape de statul român, contrariu de ce se întâmplă sub suveranitatea altor vecini, trebuie presupus, cu atât mai mult, că românii de origine veche s-au simțit fericiți în cadrul noului stat și au putut ajunge atât sufletește cât și politicește la acea solidaritate care, prin realitatea ei, nu poate fi contestată.

În afară de aceasta, nu numai solidaritatea națională a fost menținută și cultivată, dar și cea socială din România, prin reforme agrare mărețe, în beneficiul țăranilor – realizate fără considerente asupra originii lor etnice –, reforme agrare care stau în contrast puternic cu egoismul de clasă retrograd al păturilor conducătoare ale unor state vecine și care reprezintă o adevărată anticipare a spiritului socialist și național al timpurilor noastre, fapt de care ne putem mândri.

Problema de care se ocupă E.V. precum și soluția indicată ca fiind cea de preferat pot fi examinate din două puncte de vedere: [...] al utilității și [...] al oportunității.

Mai întâi voi ruga pe E.V. să considere, cu privire la al doilea punct de vedere, ce moment sufletește penibil înseamnă soluționarea problemelor noastre cu Ungaria și Bulgaria.

România este încă sub impresia sacrificiului dureros pe care a trebuit să-l facă dând Rusiei sovietice dreptul să ocupe militărește Basarabia și Nordul Bucovinei, ba chiar o parte din vechea Moldovă, adică din vechiul regat al lui Carol I.

Acest sacrificiu este mai mare nu numai prin el însuși, dar și prin faptul cum a fost îndeplinit, deoarece am fost puși în situația să cedăm fără luptă provincii absolut românești prin trecutul și caracterul etnic al mării majorități a populației lor.

Pentru această cesiune, care a zguduit adânc sufletul poporului, am acceptat chiar sfatul E.V., urmându-l.

A doua zi după lovitura primită de poporul nostru [...] a trebuit să facem eforturi inimaginabile pentru a menține ordinea în interiorul țării, ceea ce nu este totdeauna ușor, într-o epocă în care sufletul

În numărul din 1 ianuarie 1944 al revistei elvețiene *Der Naturfreund*, (Prietenul naturii), publicație trimestrială ce apărea la Zürich, era publicat un reportaj realizat cu cinci ani înainte. Reproducem pasajele cu evidentă relevanță pentru cititorul de astăzi. Textele eliminate le-am marcat prin puncte de suspensie între paranteze drepte.

Dorelian BELLU

CĂLĂTORIE PRIN ROMÂNIA ÎN ANUL 1939

JOST SIDLER

Au fost din nou sărbătorile și a venit timpul călătoriilor. De data asta, destinația a fost România. Câțiva prieteni din Timișoara, pe care cu un an înainte îi cunoscusem în Munții Tatra, ne-au fost de mare ajutor. Împreună cu soția am pornit din Elveția, la început de iulie 1939, cu inimile deschise și cu fanionul helvetic prins la rucsacurile noastre înalte.

[...] La Timișoara am fost primiți cu bucurie de prietenii noștri. Ei ne-au oferit sprijinul și ne-au ajutat să obținem permisul de

stat aici pentru o lună. Fără intervenția lor ar fi trebuit să ne prezentăm la un birou de poliție la fiecare trei zile. Rapiditatea cu care se obțineau hârtiile necesare de la autorități depindea de mărimea bacșifului. Peste tot, un ciubuc mare e firesc. Funcționarul feroviar, de exemplu, își oprește din bani în mod arbitrar. Totul e o consecință a salariilor proaste ale funcționarilor, date cu întârziere.

In următoarele trei săptămâni am făcut drumetii în vastele întinderi ale Carpaților. Am cunoscut și am stat de vorbă mai ales cu păstori, oameni simpli, dar atât de ospitalieri. Nu era o barieră faptul că nu știam limba română. Prietenii noștri ne sfătuiseră să încercăm să ne descurcăm cu o combinație de franceză sărăcăcioasă și italiană asemenea. Am putut astfel să ne înțelegem chiar bine.

numai spre o pace definitivă și relații amicale de bună vecinătate, dar și spre o nouă ordine politică în care nu ne-am putea lipsi de obligațiunile largi pe care și le-a asumat Germania. 6. După cum reiese din însăși scrisoarea E.V., în care într-adevăr vorbește despre posibilitatea ca Germania să admită a lua asupra ei, în anumite împrejurări, obligațiuni mai ample, atât eu cât și guvernul meu socotim că scopul întregii acțiuni de față în cazul când am ajunge la o înțelegere cu acești vecini ai noștri ar fi să ne putem bucura de o colaborare politică sinceră cu Germania și de garanțiile Germaniei împotriva oricărei posibilități și încercări de violare a teritoriului țării noastre ori de unde ar veni.

Numai în acest mod [...] s-ar putea lucra pentru fericirea și viitorul acestor trei state, după cum reiese de altfel din sfârșitul scrisorii E.V. 7. Un moment care mi se pare esențial este ca în timpul negocierilor cu vecinii noștri, negocieri pe care nu avem interes a le prelungi, să fim lăsați în pace și nederanjați, bineînțeles nu numai de către Ungaria și Bulgaria, dar și din

Trenul cu care a plecat din țară Carol al II-lea, fotografiat în gara Jimbolia

toate celelalte părți de unde ne-ar putea amenința vreun pericol. Ar fi mai mult decât absurd dacă tocmai aceste negociațiuni, duse în urma sugestiei E.V., ar contraria pe vecinii noștri mai puternici și ar avea urmări îngrijorătoare și periculoase pentru situația noastră. 8. Acceptând a merge pe calea indicată de gândul E.V., am și numit mandatarî însărcinați a-mi aduce primele informațiuni asupra concepției guvernului ungar, respectiv bulgar, cu privire la chestiunea aici tratată.

Adaug că aducătorii acestei scrisori, președintele Consiliului meu de Miniștri și ministrul meu al Afacerilor Străine [Mihail Manoilescu – n.ed.] au fost însărcinați de mine să vă dea orice explicații complementare relative la această scrisoare și la urmarea ce-i trebuie dată și pe care E.V. le va socoti necesare.

Profit de acest prilej spre a exprima E.V. asigurarea etc.

Carol al II-lea ■

LEGENDARĂ

(Triverb: 7, 2, 7)

$\frac{S}{R}$ UU PP GA

Laurian BUTURE - Bacău

Soluția rebusului **LEGENDELE BUCUREȘTIULUI**, din nr. 9/2013

BUCUR – SCAUNE – BOTIANOV – EB – HILARI – NEAGU – ACT – INSE – ARK – RIEM – IOAN – UA – ANION – R – EN – R – PI – TATAR – ABI – O – VITA – LAIOS – LEIC – LA – LAC – ILU – RECORDON – SULZER – MOARA

Soluția jocului **Populație migratoare**, din nr. 9/2013

TRIB DE GALI

(TRI – B / D – EGALI)

Piața Brătianu (azi Piața Universității); fotografiile din paginile 58-59 sunt din revista elvețiană

se hrănesc în principal cu porumb și mai puțin cu mâncare din legume. De aici provin și multe dintre așa-numitele boli ale sărăciei.

Alte resurse oferă minunatele păduri care, în parte, provin din codri seculari, cum ar fi cele din Retezat, în Carpații Meridionali. În ultima vreme s-a realizat și un plan rațional de exploatare a lemnului. Înainte au fost provocate mari pagube prin defrișări iraționale, asemănătoare cu cele din Slovacia. Pe râurile iuți din munți coboară lemnul – adeseori reprezentând un pericol pentru viața oamenilor – care apoi este dus pe lărgimile Dunării spre Delta, la punctele de export al cherestelei, Galați și Brăila. Delta Dunării, cea mai frumoasă și mai mare rezervație naturală de la Marea Neagră, este în același timp și principala zonă a exploatarei piscicole, care ocupă un loc important în sectorul exporturilor românești.

Industria reprezintă un procent relativ mic din economie. De la războiul mondial se fac

țara să arate ca o semicolonie [...]

Multe discuții despre tratatul româno-german [este vorba despre Tratatul economic cu Germania, parafat la 23 martie 1939

– n.n.] ne-au ajutat să ne oferim reciproc clarificări. Un comentariu a sunat: noi nu avem niciun interes ca acest contract să fie transpus în practică, iar mândrele noastre recolte de cereale, carburantul și petrolul nostru să fie date la schimb pe cutii de carton, pe conserve goale și pe alte produse de nimic din Reich.

Am remarcat de asemenea că românii îi judecau pe germani tăios și agresiv. În spațiul minorității germane din Transilvania, în Făgăraș, aderența însuflețită la nazism nu era un secret. Am fost uimiți de propaganda deschisă a național-socialismului. Oamenii și-au arătat deschis supărarea în legătură cu împiedicarea plecării lor la conferința de partid de la Nürnberg și și-au arătat fără oco-

lișuri speranța că în toamnă vor fi luați acasă [în Germania – n.n.] de Führer.

Cu problema minorităților nu ne-am confruntat doar noi, ca germani. Discuții cu unguri și români despre originile maghiarilor ne-au lămurit că există și aici dificultăți. Sub dominația maghiară românii au fost exploatați nemilos și oprimați. Sub guvernare românească este aproape incomparabil mai bine, deși rămân foarte multe de făcut. Dar sentimentul

apartenenței naționale e o forță primară puternică și mereu vie. În

plus, există o amărăciune față de crescândă favorizare a românilor puri genealogic. Tot mai multe posturi de funcționari și de militari sunt închise celor care provin dintre minorități. Iar asta creează în mod firesc resentimente.

Cea mai nefericită situație o oferă Basarabia. Este partea cea mai rămasă în urmă a României. Ni s-au părut inimaginabile condițiile pe care le-am văzut la țară, care este acoperită de mlaștini și stepă. Toate muncile sunt făcute aici cu forța fizică a omului, în mare parte prin exploatarea femeii. Ea este animal de corvoadă și proprietatea bărbatului. Ea face munca la câmp, se îndreaptă apoi spre casă și face și acolo treaba. Copiii și femeile duc adesea o adevărată viață de sclavi. În sudul Basarabiei vezi copii și femei care trag la grăpă sau la plug. Deși legal este stabilită egalitatea de drepturi, femeile

Românii nu aveau niciun interes ca Tratatul economic cu Germania să fie pus în practică

Nevoile de legume și fructe ar putea fi acoperite din producția internă, dar cea mai mare parte este asigurată din import

De pe înălțimile solitare am coborât și am pornit prin câmpia îndepărtată spre capitala București. E un mare oraș al contrastelor: în centru, un cartier complet nou, în care

vezi zgârie-nori și moderne clădiri noi chiar lângă strădele foarte vechi, neîngrijite și murdare. Seara, străzile principale radiau în lumina reclamelor orientale, în timp ce la doar câteva sute de pași străzi lăturalnice se scaldau în întuneric, fără vreo urmă de iluminat stradal. Pe aceste străzi nici măcar la case nu se vedea vreo lumină electrică. Ultraeleganța ostentativă și bogăția exagerată le vedeai lângă murdăria orientală și sărăcia fără margini. Bucureștiul este cu adevărat un oraș al marilor contraste sociale. În marea de case lua naștere o căldură insuportabilă. Temperaturile de 50-60° C ne afectau foarte tare [evident, o evaluare meteo discutabilă – n.n.]. Iarna, dimpotrivă, e o lungă perioadă cu temperaturi de -35° C (sic!) [...]

România, devenită România Mare după războiul din 1914-1918, este una dintre cele mai bogate țări dunărene,

dacă ne referim la resursele naturale și la fertilitatea solului. Suprafața ei este de șapte ori și jumătate mai mare decât a Elveției [aproximare corectă pentru teritoriul României de

la acea vreme – n.n.], numărând în jur de 20 de milioane de locui-

tori [cifra rezonabilă; la recensământul din 1941, după dictatul de la Viena, România avea 16,6 milioane de locuitori – n.n.]. Țara este dispusă în jurul Alpilor transilvani, numiți și Carpați.

Strămoșii românilor se numeau daci. Ei erau un popor de păstori nomazi, care au trăit aici cu circa 2.000 de ani înainte și care s-au înstăpânit peste acest pământ.

La începutul celui de-al doilea secol au fost cuceriti de Roma și s-au romanizat prin amestecul cu aceste legiuni. De atunci s-a dezvoltat și limba română, ca urmare a uzului limbii romane, nu din complicata latină scrisă.

La păstoria români bătrâni poți vedea încă neverosimil de multe obiceiuri ale vechilor daci. A rămas întocmai de două mii de ani cușma înaltă, ascuțită, a păstorilor, cojocul de blană, un fel de haină și vesta brodată din oaie.

Și costumele lor populare sunt din vremuri străvechi. Din acești vechi

români ai muntelui se trage intelectualitatea noii României, aflată abia la a doua sau a treia generație. Elaborata artă populară are rădăcini în mod evident și în această străveche cultură și tradiție. Așa s-au dezvoltat țesăturile multicolore cu motive folclorice și broderii, olăria cu flori pictate și lemnăria cu încrustații meșteșugite. Ornamentele, într-o continuă transformare, se bazează pe aceleași vechi elemente. România este o țară peste măsură de bogată, cu sol fertil și cu bogății minerale. Țara continuă să rămână însă peste 70% agrară. În solul cu nuanțe închise, din humus și loess al câmpiilor mănoase, cresc fără să necesite procese de fertilizare grâul, porumbul, orzul. Mai nou se cultivă și sfecla de zahăr și soia.

În ciuda reformei agrare, predomină marii latifundiați. Aici pământul este lucrat cu mașini agricole moderne, în timp ce micii fermieri din zonele marginale munților folosesc doar mijloace agricole primitive. Producția săracăcioasă de legume este deținută aproape exclusiv de armeni, care din grădini irigate recoltează castraveți, vinete, ardei, roșii, anghinare și pepeni. Din piețe lipsesc aproape cu totul fructele tropicale, deși clima ar fi propice cultivării lor. Prin folosirea instalațiilor de irigare cu apă de râu, precum ar fi cele cu apă din Dunăre, ar fi posibile creșteri neașteptate ale producțiilor de fructe și de legume. Întreaga nevoie a pieței interne ar putea fi astfel acoperită. Așa însă, piața românească se prezintă cu multe legume de import, iar oamenii

**București,
un oraș al marilor
contraste sociale**

Regele Carol al II-lea și Robert Ley, președintele Frontului German al Muncii, la o expoziție intitulată „Muncă și bucurie”, la București

Pastila de cuvinte

Coman Lupu, în lucrarea sa consacrată numelor de monede (Din istoricul numelor de monede în limba română, București, 2006), citată de mine de mai multe ori, are un capitol dedicat împrumuturilor lexicale monetare din maghiară. El arată că acestea sunt înregistrate mai ales în Transilvania, unde, de fapt, au și circulat. Unul singur (filer) a fost atestat în texte bisericești din Muntenia. Alte două (husăș și pițulă) apar în Moldova (mai ales în Țara de Sus). Le voi prezenta în continuare, în ordine alfabetică.

NUME DE MONEDE DE ORIGINE MAGHIARĂ

Academician MARIUS SALA

Batcă (cu varianta *babcă*) este atestat numai în *Anonymus Caransebesiensis*, dicționar latin-român din jurul anului 1700. Se pare că termenul *batcă*, împrumutat din maghiarul *batka*, desemna o monedă poloneză care era denumită în Moldova cu termenul de origine polonă *potronic*, iar în Țara Românească era cunoscută cu numele de *costandă* (*Magazin istoric*, nr. 5/2013). *Coroană* era numele unei monede de argint pe care figura efigia coroanei purtate de suveranii țărilor unde era bătută. La noi a circulat în Imperiul Austro-Ungar, în perioada 1893-1918, valorând 100 de fileri sau o jumătate de florin. Numele provine din cuvântul latin medieval *corona*, intrat în română prin filieră maghiară (*korona*) sau slavă (din bulgară, rusă, polonă ori ucraineană). DEX consideră cuvântul *coroană* un împrumut direct din latină;

este dubletul etimologic al lui *cunună*, moștenit din latină.

Creițar (cu diverse variante: *criițar*, *grițar*) era folosit pentru a denumi o monedă ieșită din uz la 1891. Era o mică monedă de aramă din Imperiul Austro-Ungar, care avea pe o față a ei o cruce. Valora a suta parte dintr-un florin. La originea îndepărtată a cuvântului se

afă germanul *Kreuzer*, derivat de la *Kreuz* „cruce”. Cuvântul circulă și azi, fiind înregistrat în anchetele pentru *Atlasul lingvistic român*, în Maramureș și Banat. Este posibil să fi intrat în română prin mijloc maghiară (*krajcar*).

Filer este numele unei monede care valora a suta parte dintr-o coroană (în perioada monarhiei austro-ungare). Este atestat prima dată în *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* (în textul slav apare termenul *codrant*). Originea cuvântului *filer* se găsește în maghiară (*fillér*). Când privește originea îndepărtată a cuvântului maghiar, există două păreri: în *Dicționarul Academiei* este considerat împrumut din latina medievală (*folarius* era numele unei monede din Imperiul Roman), iar în *Dicționarul etimologic al limbii maghiare* este pus în legătură cu germanul *Viler*. Un sinonim al lui *filer* era

Împărăteasa Maria Tereza (1740-1780),
pictură de Martin van Meytens

duc o existență cu totul oprimată. Ele sunt obiecte exploatare fără drepturi și fără protecție. Dincolo de Nistru se văd colhozuri rusești și economie planificată, se vede cum pământul este irigat, cum plugul și tractorul sunt puse la muncă. Adevărat, femeia adună în ea dez-

**În Basarabia,
cea mai nefericită situație**

gust și furie în exces, dar asta nu folosește, pentru că educația și asocierea sunt interzise.

Statul nu ajută la nimic, căci finanțele lipsesc când vine vorba de generozitate. Și tot statul arată prea puțin interes în această regiune. (Ceea ce s-ar putea să se fi schimbat cu totul în ultima vreme). Mai nou însă se vorbește mult despre problemele minorităților și se pare că guvernul înțelege ce important este să găsească niște căi prin care această populație, care reprezintă o bună parte a poporului român, să fie mulțumită. O minoritate pe jumătate uitată, deși numără circa 150.000 de oameni, o constituie țiganii, care nici aici nu sunt sedentari.

În marile orașe, cum ar fi București, femeile fac adesea muncile bărbătești cele mai grele, ele fiind constructori, cărători de piatră pe șantierul în care se fac șosele sau lucrătoare în fabrică. Cea mai

mare parte a muncitoarelor trăiesc în condiții de neînchipuit pentru standardele noastre vestice. De pildă, femeile care abia au născut de câteva zile trag la cărat, în timp ce copilul stă în vreun colț al

șantierului, pe paie și zdrențe.

Toate familiile muncitoarelor care în

sezonul construcțiilor vin în Capitală nu au altă locuință decât un loc pe șantier, unde își duc toată sărăcia. Unica mâncare a tuturor acestor țărani care locuiesc în oraș este mămăliga, făcută din porumb, iar asta conduce adesea la obișnuitele boli ale sărăciei. În ciuda informațiilor că consumul de legume și cel de cereale ar fi mai sănătos, oamenii aleg ceea ce e mai simplu și mai ieftin, așa că de trei ori pe zi fac doar mămăligă.

România are o foarte avansată legislație a muncii, care face referire de exemplu la ziua de lucru de opt ore, la concediu plătit etc. Totuși, acestea rămân doar pe hârtie, iar femeile în special muncesc 10, 12, chiar 16 ore zilnic. Legea din România promitea, dar puține dintre prevederile ei au fost concretizate.

Regele Carol a înființat organizațiile de tineri, de care românii sunt foarte mândri.

Am văzut evenimente foarte frumoase, în care tinerii arată cât de mult s-a muncit în timp scurt și cât de mult s-a realizat. Am văzut de asemenea un film excelent despre

Cioban

tineretul țării. Totuși, la ce folosesc serbările copiilor, taberele, dansurile populare și jocurile tradiționale, dacă ele doar trebuie să acopere nenorocirea care încă domnește în câteva părți ale țării.

Românii ne-au fost însă peste tot foarte ospitalieri și sincer cooperanți. Ne-au povestit cu plăcere despre viața lor, despre moravurile și obiceiurile lor și ne-au ascultat povestind despre munții noștri elvețieni, despre oameni și despre munca de la noi.

Din toate lucrurile nemai-pomenite pe care ni le-au adus zilele de vacanță în România, cea mai frumoasă rămâne ideea că omul, chiar și într-o țară străină, este fratele nostru. Nu există nici granițe, nici distanțe, nici diferențe între națiuni și limbi care să despartă oamenii cu adevărat și să-i poată înstrăina unul de altul. Nu, pretutindeni, peste toate diferențele, sunt posibile înțelegerea și prietenia.

Îi salut pe prietenii noștri români! Sănătate! ■

Orașul Brașov

BISERICUȚA DIN LEMN DIN SATUL LIPIA

Prof. FLORIN-GABRIEL RĂȚOI

Un monument istoric mai puțin cunoscut este și bisericuța din lemn din lunca satului Lîpia, situat în nordul comunei Săpata a județului Argeș. Conform legendei, aceasta a fost construită din porunca doamnei Stanca, soția lui Mihai Viteazul, domnitor al Țării Românești (1593-1601).

A lte date istorice menționează că o perioadă, bisericuța din lemn a fost folosită ca anexă a mănăstirii de maici de la Govora, din județul Vâlcea. În conda mănăstirii Cotmeana din comuna Cotmeana a județului Argeș, schitul Păduroiu este menționat ca metoh al acestei mănăstiri, iar cum bisericuța din Lîpia este așezată aproape de hotarul cu Păduroiu și cum în acesta nu există altă biserică mai veche cu caracteristicile acesteia putem presupune că este vorba despre ea. Această mică biserică este construită din trunchiuri de stejar cioplit cât lungimea copacului. Are formă de navă cu streșină largă, cu turla în față, în care se află instalat clopotul, fiind învelită cu șindrilă. Înfașurarea exterioară seamănă mult cu „Mănăstirea dintr-un lemn”, din comuna Ciofrângeni a județului Vâlcea.

Deși a suferit modificări de-a lungul timpului, lemnul de construcție este cel original, iar spre deosebire de alte lăcașuri de cult, ce datează din aceeași perioadă, ea nu a fost pictată niciodată, ci doar împodobită cu icoane, iar câteva dintre cele existente astăzi sunt originale. Numărul lor a fost mult mai mare, dar, din nefericire, o parte dintre ele a fost furată. Acoperișul din șindrilă a fost înlocuit în timp de boierii locului și urmașii lor care s-au preocupat de starea locașului. Cel mai interesant element al bisericii din Lîpia este o piatră de mormânt, cu o inscripție slavonă din anul 1632.

În jurul bisericii în secolul al XIX-lea se aflau chilii ale călugărilor, iar la reforma agrară din anul 1864 a domnitorului Alexandru Ioan

Colonel Traian Pascal și bisericuța

Cuza a fost înproprietărită cu 16 pogoane de pământ (8 ha), care erau lucrate de aceștia. Biserica a revenit apoi familiei Budiștenilor, familie de militari care au avut ca ultim urmaș pe colonelul Traian Pascal, cel care a adus îmbunătățiri în anul 1923, fapt atestat și de pisană din marmură albă fixată deasupra ușii de la intrare: „În memoria Elenei Budișteanu, a mamei ei Elena, a fraților ei Costică și colonel Ion Budișteanu, a fiului ei Ion Bilciurescu s-a

reclădit acest sfânt locaș de colonelul Traian Pascal cu hramul Sfântul Nicolae și Paraschiva, anul 1923, Lîpia”. După aceste ultime modificări realizate de familia colonelului Pascal, biserica a stat o perioadă închisă, fiind redată credincioșilor în anul 1940. De altfel, familia Budiștenilor își doarme somnul de veci la demisol, în dreptul pro-

naosului, într-o firdă zidită lângă un perete, dar fără niciun semn distinctiv specific unui mormânt. Binefăcătorul acestui sfânt locaș, Traian Pascal, a avut de suferit după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial (1941-1945); în urma reformei agrare din anul 1945, casa și proprietatea arabilă și silvică i-au fost confiscate, fiind nevoit să plece la București.

Deși este un monument care ar fi fost și trebuie să fie introdus în patrimoniul național, bisericuța din Lîpia nu a stârnit nici cel mai mic interes din partea autorităților, dovada fiind că demersurile domnului colonel (r.) Constantin Stanciu, fost primar al localității în perioada 2008-2012, un iubitor al istoriei locale și naționale, au rămas fără rezultat.

În apropierea bisericii, la marginea pădurii, există un stejar bătrân, cu vârsta în jur de 500 de ani, contemporan cu „Gorunul lui Horea” de la Țebea și cu teiul de la mănăstirea Cotmeana, rămas din pădurea seculară Lipianul. ■

finic, care a circulat în Transilvania și în Bucovina (sub forma *fenic*), termen considerat de *Dicționarul Academiei* de origine germană (*Pfennig*), venit prin dialectul săsesc. Cuvântul *filer* cu sensul de „monedă” nu trebuie confundat cu omonimul său *filer* „un fel de pantof otoman”, care este de origine turcă (*filer*).

Horgoș, neînregistrat în *Dicționarul Academiei*, apare acum în lucrarea *Mic dicționar academic*. Pornind de la dicționarul lui Klein (*Dictionarium Valachico-Latinum*, de Laszlo Galdi și Samuelis Klein, apărut la Budapesta, în 1944), cuvântul este discutat de Coman Lupu, care reia un articol al lui N. Drăganu și subliniază originea sa maghiară (*horgas* „strâmb, curb”); moneda respectivă a fost astfel denumită după forma pe care a căpătat-o la fabricare.

Husăș este numele unei monede vechi, din secolul al XVIII-lea, care valora 100 de parale în Moldova și 20 de creițari în Transilvania. Este un derivat din maghiarul *husz* „douăzeci”. Există și alte denumiri de monede care au la origine termeni ce înseamnă „20”: *șfanț* „monedă de 20 de parale” de la germanul *zwanzig(er)*, cuvânt al cărui sens a evoluat la „monedă mică, în general” (*n-am nici un șfanț*), cu derivatul *a șfanțui* „a corupe; a lua bani de la împricinăți”; *irmilic* din turcescul *yirmilik* „grup de 20”; *icuser* „piesă de 20 de piaștri” din neogreul *ikosari* (de la *ikosi* „20”); *biștari*

Un creițar din 1816

„bani” din *biș* „20” în limba romilor.

Mariaș (cu variantele *măriaș*, *măreș*, *măraș*, *mereș*, ce apar în documentele din secolul al XVIII-lea editate de N. Iorga) se numea o monedă, cu circulație în Imperiul Austro-Ungar, care valora 17 creițari. Originea cuvântului trebuie căutată în maghiarul *máriás*. Sunt două păreri cu privire la *máriás*. N. Iorga crede că provine de la numele Sfintei Fecioare, al cărei chip apare pe această monedă. Lingviș-

tii cred că are la bază numele împărătesei Maria Tereza. Termenul învechit *mariăș* (cu variantele *mărieș* sau *mariaj*, în Moldova), din terminologia jocurilor de cărți și având sensul „prezență în mână a celeiași persoane a unei rigi și a damei de aceeași culoare”, este un alt cuvânt, omonim; la originea sa îndepărtată stă fr. *mariage* și a pătruns în română prin polonă (*marjasz*) sau/și maghiară (*márjás*).

Penge (cu variantele *pengheu*, *pangău*) era numele unei monede de metal sau al unei bancnote maghiare; cuvântul are la origine maghiarul *pengő*.

Pițulă, împrumutat din maghiarul *picula*, denumea o monedă austro-ungară care valora 10 creițari. A circulat până în 1918 în Transilvania. Datorită valorii sale scăzute a ajuns să însemne „ban, gologan” și s-a extins, cu acest sens, și în celelalte regiuni. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

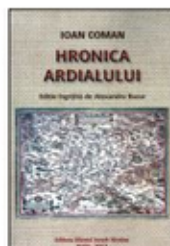
● **EUGENIU CARADA. CO-RESPONDENȚĂ ȘI MĂRTURII INEDITE** (Seria Restitutio, Volumul 7; Prefață: Academician **Mugur Isărescu**, Ediție îngrijită și studiu introductiv de **Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan**)

Banca Națională a României, București, 2013, 263 pp.

● **Nicolae Iorga – OAMENI CARI AU FOST. Vol. I-III** (Ediție critică, note și comentarii de **Valeriu Răpeanu** și **Sanda Răpeanu**. Studiu introductiv de **Valeriu Răpeanu**)

București, Vol. I, 2009, 750 pp.; Vol. II, 2012, 635 p.; Vol. III, 2012, 384 pp.

● **Ioan Coman – HRONICA ARDIALULUI** (Ediție îngrijită de **Alexandru Bucur**)

Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2013, 141 pp.

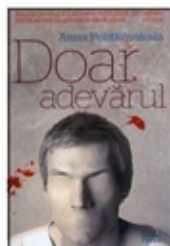
● **PĂRINTELE SIMION MAN, CRÂMPEIE DIN VIAȚA SA** (Editor **Silviu Hodiș**)

Editura Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2013, 295 pp.

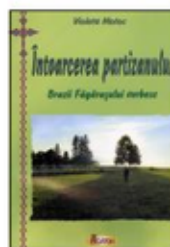
● **PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. ATLAS ILUSTRAT**

Editura Kreativ, Târgu Mureș, 2013, 46 pp.

● **Ana Politkovskaia – DOAR ADEVĂRUL**

Editura Meteor Press, București, 2011, 431 pp.

● **Violeta Motoc – ÎNTOARCEREA PARTIZANULUI BRAZII FĂGĂRAȘULUI VORBESC**

Editura Agaton, Făgăraș, 2011, 240 pp.

● **Mircea Alexa – RESTITUIRI. DOCUMENTE PROGRAMATICE ȘI PERIODICE EDITATE DE PARTIDUL NAȚIONAL LIBERAL**

Editura Pelican, Giurgiu, 2012, 84 pp.

● **Constantin Daniel – ESENIENII ȘI MANUSCRISELE DE LA MAREA MOARTĂ**

Editura Herald, București, 2013, 221 pp.

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**

Vol. XXII, No. 2, Summer 2013, 159 pp.

● **ANALELE BUCOVINEI** (sub egida Academiei Române și a Institutului „Bucovina” Rădăuți)

Anul XVIII, 2/2011, Editura Academiei Române, București, 2011, 357 pp.

● **DUNĂREA DE JOS. FAUST** (Revistă lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)

Serie nouă, anul XII, nr. 132, februarie 2013, Galați, 49 pp.

A fost odată ca niciodată

Mijloc tradițional de transport, bazat pe principiul cumpânirii greutatea purtate pe corp, cobilița se mai numește „gujbă” în zona Mureșului, „coacă” în Banat, „coromâslă” în Moldova și Bucovina.

Imaginarul popular a mai numit-o și „căluț”, „cosăș” sau „lebadă” (pentru eleganța și simplitatea formei, pentru perfecțiunea și frumusețea fasonării extremităților de care erau atârinate poverile și care o făceau să semene cu gâtul unei lebede).

COBILIȚA LOR DE TOATE ZILELE...

Dr. GEORGETA ROȘU

Rod al inventivității și al stăpânirii tehnicii populare, cobilița este un mijloc de purtare-transport prin intermediul locomoției, prin care se asigură deplasarea unei importante cantități de „povară”. Negustorul cu cobilița era un negustor ambulant, iar oltenii reprezentau cea mai numeroasă categorie a acestora. De aceea în Oltenia cobilița se folosea indiferent de anotimp, fie pentru transportarea mâncării la câmp, în două oale „înmănușate” (cu o singură toartă), care asigurau un bun echilibru pentru a nu fi vărsat conținutul; pentru transportul apei de la izvor sau de la fântâna satului (în ulcioare, găleți de aramă, de tablă sau „din cele smălțuite”). Era utilizată zilnic și de țăranii care trăiau în satele din jurul Bucureștiului interbelic, oraș cosmopolit în care diversitatea culturală se va reflecta și în una dintre cele mai vechi ocupații – comerțul. Transportau cu cobilița legumele, zarzavaturile și fructele proaspăt culese,

ouăle, laptele, telemeaua, cașul dulce și peștele proapăt către locuitorii orașului, bogați sau oameni de rând...

Și astfel, de dimineața până seara, pe arșiță sau prin ploaie se tocmeau cu clienții și „își strigau” marfa „în gura mare” pe străzile orașului, până reu-

șeau s-o vândă. Aveau rivali de temut în „comercianții stabili”, care dețineau prăvălii. Forma lor de negustorie – comerțul cu cobilița – era disprețuită și numită de aceștia „comerț vagabond”.

Purtarea cobiliței pe corp soliciită mai ales umerii. Este cioplită cu barda, în lemn de esență tare, pentru a rezista greutatea cărate, dar și ușor, pentru a nu-l împovăra pe cel care o purta.

Dimensiunile erau adaptate înălțimii negustorului (deschiderea arcuirii variind între 48 și 60 cm).

Azi, atât orășenii cât și locuitorii satelor își transportă „poverile” pe

spate, în nelipsitul „rucsac”, iar iubitorii de drumeții – cadrul metalic pe care stau fixate și cortul și celelalte lucruri trebuitoare la drum.

Doar principiul a rămas același. Aici nu s-a schimbat nimic față de satul tradițional: cumpânirea greutatea purtate pe corp. ■

CARTEA FAMILIEI NOASTRE

Străbunicul nostru, medicul-colonel Haralambie Casasovici (1850-1914), a lăsat saga familiei noastre într-un caiet. Ne ruga pe noi, urmașii lui, să o continuăm la fel de onest și tenace.

Am găsit acest caiet și, din numărul trecut al revistei, am început să îl prezint, cu mici adăugiri lămuritoare în paranteze drepte, al căror conținut îmi aparține. Autorul acestor pagini a fost în serviciul

Haralambie Casasovici la birou...

militar vreme de 31 de ani și a participat la două campanii, ca medic în 1876, la războiul turco-sârbo-muntenegrean, iar în 1877 la războiul ruso-românoturc, între altele la atacurile

Plevnei (30 august) și Rahovei (8 noiembrie).

Ioana Maria Elisabeta CREȚOIU
(născută CASASSOVICI)

Trimis la armata de la Drina

HARALAMBIE CASASSOVICI

Ce era țara noastră înainte de campania din 1877? Era un principat umil, fără o organizație modernă sau, dacă avea o organizație, ea era abia în fașă. Consulii sau agenții noștri diplomatici pe la Curțile marilor puteri, în zilele de recepțiuni, se

țineau la spatele ambasadurilor otomane! La fiecare mișcare spre progres ni se puneau piedici de statele vecine. Poporul era incult, lipsit de școli, justiția până pe la 1856 se dădea după bunul plac sau celui care dădea mai mult.

Medicina, farmacia și arta veterinară, înainte de organizarea Școlii de medicină de către marele Davila și Nicolae Crețulescu, erau pe mâna șarlatanilor. Părinții mei îmi spuneau că veneau prin țară diferite lifte străine care se dădeau drept doctori și umblau prin orașe strigând pe stradă: „Doftor bun, Doftor bun!” Deși poporul îi vedea că sunt niște ignoranți și șarlatani, totuși nevoia îi silea, ca în caz de boală, să se adreseze lor. Ei

... și tânăr, cu sabie

erau așa-ziși doctori și în același timp și farmaciști. Cât pentru arta veterinară, în țară nu se afla niciun veterinar până după trecerea armatelor austriece în campania Crimeii, când au rămas în țară câteva leopădături de felceri și veterinari nemți sau unguri ori slovaci. Farmaciștii erau în cea mai mare parte sași. Ca veterinari, veneau și din Rusia un fel de sălbatici ziși „jugănar” [cel ce jugănește caii] sau „nălbant” [potcovar, din turcă]. Nu am eu nici

BRUTĂRELE

2

1925. La teatrul Champs-Élysées are loc o premieră, un „Spectacol de revistă neagră”, în fața unei săli arhipline. Evoluează Josephine Baker, pe care consiliera artistică a teatrului parizian a descoperit-o într-o călătorie de explorare prin Statele Unite. Dansul ei „împleticit”, care se numește Charleston, interpretat cu sânii goi, dar, înainte de toate, prezența pe scenă a unei negrese, șochează mulțimea de spectatori, care are păreri împărțite: bărbații aplaudă cu entuziasm noutatea, spiritele mai închistate manifestează în fața teatrului împotriva spectacolului „pornografic”, cu strigăte de „porcărie scandalosă”. Dar Josephine Baker s-a lansat.

10

1938. „Mein Führer! Îngăduiți-mi și mie să-mi exprim gratitudinea din toată inima. Ceea ce ați realizat dumneavoastră are și astăzi consecințe pe care nu le putem exprima! Va veni însă ziua în care întreaga omenire vă va mulțumi și vă va recunoaște măreția! Astăzi vă mulțumește din nou întreg poporul german dinăuntrul și din afara granițelor! [...] Le putem demonstra acum negru pe alb tuturor dușmanilor că dumneavoastră nu vreți decât pacea și ați vrut mereu pacea, atâta timp cât pacea putea fi compatibilă cu sensul pe care-l dăm noi cuvântului onoare.

Am înrămat textul acordului dumneavoastră cu Mr. Chamberlain, acum este pe peretele sufrageriei mele; alt exemplar îl voi avea mereu în poșetă”, îi scria lui Hitler o concetățeană exaltată, Mary Albrecht, după semnarea Acordului de la München și dezmembrarea Cehoslovaciei.

13

1504. În plină epocă a descoperirilor geografice, regele portughez Manuel I cel Mare interzice printr-un edict, sub pedeapsa cu moartea, să se dea lămuriri despre „navigația dincolo de fluviul Congo, pentru ca străinii să nu poată trage foloase de pe urma descoperirilor Portugaliei”. Fiecare națiune își are interesele ei comerciale și veghează, cu invidie, ca rezultatele fiecărei expediții să rămână riguros tănuite. Registrele de bord ale piloților, însemnările căpitanilor, hărțile și portulanele sunt păstrate cu strânsnicie în *Tesouraria* (Trezoreria) Lisabonei.

15

1760. În ajunul bătăliei de la Clostercamp, pe Rin, din timpul Războiului de șapte ani (1756-1763, între Franța, aliată cu Austria, Spania și Rusia, și Anglia și Prusia) domnul d'Assas, un viteaz gentilom din Languedoc, căpitan al regimentului din Auvergne, este trimis la miez de noapte în cercetare de comandantul trupelor franceze, marchizul de Castries. D'Assas abia face câțiva pași, că grenadierii inamici, în ambuscadă, îl împresoară și îl capturează, la mică distanță de regimentul său. Îl amenință cu baioneta, spunându-i că, dacă strigă, îl vor omorî. Francezul se reculege o clipă, ca să-și dregă glasul, apoi începe să strige: „La mine, Auvergne! Dușmanii sunt aici!”. Cade mort pe loc, străpuns de baionete.

23

1879. James Ritti, din orașelul Dayton, statul american Ohio, patentează „Ritty's Incorruptible Cashier”, primul aparat de marcat la casă, pentru a-i putea controla pe barmanii necinstiți din micul său *saloon*, deschis cu opt ani în urmă.

29

1914. Conform publicației franceze *Le Journal*, la 50 de zile după victoria de la Marna, generalul Joffre, întrebat în timpul unui prânz la Marele Cartier general despre mersul războiului, răspunde: „Deocamdată îi ronțăm”. Într-adevăr, războiul de înaintare a mai continuat câteva zile după bătălia de pe Marna, însă după 15 septembrie, între Craonne și Reims, artileria inamică a interzis trupelor franceze orice înaintare. Așa că vorba lui Joffre se plasează într-un moment când s-a trecut deja la războiul de tranșee. Istoricul britanic Liddell Hart va scrie: „Primele tentative ale lui Joffre n-au fost de bună seamă mai eficace decât ronțirea unei case de bani de oțel de către un șoarece”. Casa de bani de oțel simboliza redutabila forță de foc a artileriei germane.

limba elenă eram mai tare ca elevii care terminaseră liceul în Bucuresci, și în științele naturale, dacă nu eram mai tare, dar nu cred că m-ar fi întrecut absolvenții liceelor. Cât pentru partea istorică, limba română, franceza, latina și matematica eram mult mai slab, dar

nici nu era vina mea, căci aceste materii, ca latina și franceza, nu se predau decât în particular la Alexandria, iar celelalte materii se predau foarte sumar.

La 1869, am intrat în desființata Școală de medicină și apoi în facultate, de unde am ieșit doctor în medicină la 1880, martie, 24. Cauza întârzierii de a îmi termina studiile la timp a fost serviciul militar și cele două campanii ce am făcut (serbo-turcă la 1876 și româno-ruso-turcă la 1877-78).

Clasa noastră a fost a doua serie de studenți cu care s-a început Facultatea de Medicină din Bucuresci. În anul I al facultății a fost o serie de studenți cu un an înaintea seriei noastre. Am intrat deci la 1869 în Școala de medicină [Carol Davila înființează în 1856 o școală secundară de chirurgie cu program teoretic-liceal și sanitar-militar, pe care o transformă în Școala Națională de Medicină și Farmacie. În 1869 înființează Facultatea de Medicină; Carol Davila pregătește și serviciul

Clemența cu copiii, la mare (Grigoriță, Adina și Constantin Noica)...

militar de ambulanțe] și la 1870-1871 în anul I de Facultate de Medicină.

Am fost intern la Spitalul de copii, serviciul profesorului dr. Obedenaru, după care am intrat în serviciul armatei ca subchirurg, parcurgând treptele ierarhiei militare astfel: subchirurg la 1871, aprilie, 1; medic sublocotenent la 1873, septembrie, 1; medic căpitan la 1880, iunie, 7; medic maior la 1886, aprilie, 1; medic lt.-colonel la 1892, august, 30; medic colonel la 1900, aprilie, 7.

Încă de la 1873-74 am fost trimis cu serviciul militar la Giurgiu, ca medic de garnizoană (eram sublocotenent, dar nu eram doctor încă). Ca să îmi pot continua studiile, făceam vizita medicală dimineața la ora șase la cazarmă și plecam cu trenul la București, de unde seara mă întorceam iarăși la Giurgiu. Se înțelege că cei 176 lei noi pe care îi primeam ca leafă, cu mare economie și privațiune îmi ajungeau pe lună! După luarea primului examen de doctorat am fost trimis în 1875 la Galați unde, după puțin

timp, izbucnind campania din Herțegovina, apoi intrând și Serbia în acțiune, s-a trimis din partea României o ambulanță cu materialul și personalul necesar, care a funcționat pe lângă armata de la Morava (granița din spre Bulgaria).

Eu, care cerusem mai în urmă

de trimiterea acestei ambulanțe ca să fiu trimis și eu, m-a trimis ministerul de Resbel ca în misie, să mă pun la dispozițiunea ministerului de Resboi serb spre a mă trimite cu serviciul unde va fi necesitate. Din Bucuresci am plecat la 16 august 1876 la Turnu Severin, de aici am trecut la Cladova (în Serbia) și apoi însoțind un detașament de trei, patru sute voluntari ruși, am mers pe malul Dunării până la un sat numit Tekia. Acolo ne aștepta un vapor sârbesc „Deligrad“, cu care ne-am dus direct la Beligrad. De aici Ministerul de Resboi sârb m-a trimis la armata de la Drina, luând un vapor de la Belgrad la Schabatz, iar de aici cu căruța la Krupani, un mic orașel în munți, unde se afla un spital de răniți. Nu am stat însă mult acolo, căci călări pe catări am trecut peste niște munți înalți pentru a merge la Liubova. Acolo, în dimineața zilei de 6 octombrie 1876, am luat parte nu ca medic, ci după insistența mea pe lângă comandantul șef colonel militar Popovici, am intrat în

competența și nici nu este locul aici să arăt ce știința și geniul omului au făcut în acest secol, de aceea voi trece la subiectul acestei scrieri.

Părinții mei nefiind avuți și având și mai mulți copii (cinci băieți și o fată) nu s-au înlesnit să ne trimită a face cursurile liceale în Capitală. Am fost dat la școală în anul 1857, pe atunci școalele noastre treceau printr-o epocă de reformă, căci de unde până atunci se scria cu litere kirilice, atunci începuse a se scrie cu litere zise de reformă, adică cu litere latine, de care ne servim și azi.

Pentru că Alexandria era un oraș fondat în mare parte de locuitori neguțatori din Zimnicea, precum și de locuitori români din Mavrodin, bulgarii au ținut să-și aducă un profesor pentru limba bulgară, care însă să știe să predea și limba greacă, limbă atunci încă în vigoare în țara noastră.

În clasa I-a primară învățam a scrie, la început, cu degetul scriind pe nisip. Nisipul era întins egal pe o bancă plană, iar în fața noastră sta o mare tablă pe care era scris alfabetul. Monitorul clasei înarmat cu o baghetă de lemn, stând lângă tabla cu alfabetul, striga: „Băgare de seamă, ochii pe tablă și faceți pe A”, arătându-ne totdeodată cu bagheta pe tablă litera pe care trebuia să o scriem. Noi ne uitam la

litera arătată și cu degetul arătător al mâinii drepte scriam pe nisipul de pe bancă litera indicată de monitor. Apoi, imediat, profesorul se apropia de fiecare elev, observa cum și-a scris litera și-l aproba dacă era bine scrisă sau îl corija în caz contrariu.

Pentru învățătura citirei, erau împrejurul pereților lungi ai sălii de clasă niște semicercuri de vergele de fier fixate de zid, cam la înălțimea de un metru și susținute la mijloc de un picior mobil, tot de fier. Semicercurile acestea erau fixate cu articulații mobile de zid, astfel că se puteau lăsa în jos, lângă perete, când nu erau ocupate de copii, și se înălțau, când era ora de învățătură. Câte cinci-șase copii stăteau în picioare împrejurul semicercului, iar monitorul stătea în interiorul semicercului și cu bagheta sa arăta pe niște table de carton lungi cam de 58 centimetri și late cam de 40 centimetri, astfel că la semicercul 1 și 2 se aflau table cu alfabetul, la semicercul 3 și 4 aveau table cu diftongi, la semicercul 5-6 începea silabisirea etc.

Monitorul deci arăta cu bagheta și pronunța denumirea literei sau diftongului pe care pusese vârful baghetei, iar școlarii repetau după monitor cu glas tare pronunțarea literei sau diftongului. Își poate închipui oricine ce vacarm era în clasă, când cei cinci-șase elevi de la un semicerc pronunțau în cor cuvântul zis de monitor și când elevii de la toate semicercurile repetau cu glas tare ceea ce monitorii le porunceau să pronunțe!

Am insistat asupra acestor detalii, ca să fie știut cum am învățat pe acele vremuri a scrie și a citi.

In clasa II-a primară începusem a învăța noțiuni de gramatică, aritmetică și citire și, în același timp, am început a învăța la d-nul profesor Zlatovici limba bulgară și cea greacă. Odată cu terminarea clasei a IV-a primară, aveam destul de bune cunoștințe de limbile bulgară și greacă. Cu seria clasei gimnazială la 1861, iar la 1862, s-a înființat și clasa II-a gimnazială. Studiile ce făceam

în aceste două clase gimnaziale erau acele după programul gimnaziilor din București, numai că în loc de limba latină se învăța limba slavă, iar limba elenă o învățam în ambele clase gimnaziale.

Cu acest bagaj științific, am intrat la 1869 la școala de medicină. În

Corneliu Casasovici cu soția Elisabeta, născută Răzescu, și copiii Adriana Silvia, 1914-2009, și Mircea, 1916-2007

elevi în medicină ovrei, care atât de tare s-au speriat, încât târziu după încetarea canonadei nu se puteau opri de a le clănțani dinții, lucru de care noi, multă vreme, am făcut haz!

Întorcându-ne de la Rast la Băilești, am mai stat câteva zile și am plecat în marș forțat la Corabia, unde românii întinseseră un pod plutitor peste Dunăre. Din considerațiuni strategice însă, podul, după ce trecuse o parte din trupe pe pământ turcesc (Bulgaria), a fost ridicat, iar noi am pornit la Turnu Măgurele și la 4 august am trecut Dunărea la Nicopole pe niște poduri compuse din două pontoane trase de o șalupă. Divizia a III-a pe lângă care eram a plecat apoi din Nicopole prin Muslimselo și prin Creta la Grivița. În trecerea prin Creta am văzut câmpia unde turcii în ziua de 20 iulie au atacat armata rusească condusă de generalul Krudner și au zdrobit-o. La 25 august, întinsesem ambulanțele (corturile) înapoia liniei de bătaie și am primit trei răniți din atacul pe care românii l-au susținut în câmp deschis cu tunurile în contra turcilor. În noaptea de 26-27 august însă, a început o canonadă și o fusiladă din partea turcilor, băgând spaima în trupele noastre. Eu, sculat grabnic din somn, căci era pe la 11 noaptea, abia m-am îmbrăcat și am pornit ca și ceilalți a fugi

care încotro se pricepea! Panica și debandada erau de nedescris. Artileria fugea strigând „fugiți că ne-au năvălit cerkezii” [locuitori din partea apuseană a Caucaziei]!, infanteria fugea și toți fugeau. Eu, în zăpăceală, în loc de a-mi lua lucruri de ale mele, am luat o cutie mare cu instrumente și fugeam! Unii ziceau să tăiem pânza corturilor ca să nu cadă în mâinile inamicului. Doctorului Stavrescu, când voia să încalce să fugă, îi scăpă calul care se făcu nevăzut, abia la ziuă fiind prins de oamenii batalionului 3 Vânători. Din spre ziuă ne-am oprit din fugă și văzând că nu a fost nimic serios, ne-am înapoiat la locurile noastre.

A doua zi, 27 august, eu am primit ordin să mă duc cu serviciul la Ambulanța Diviziei a II-a, comandată de lt.-colonel dr. Vercescu (azi general). Aici am avut la 30 august atâtea răniți, că toată ziua și toată noaptea nu am făcut decât pansamente răniților, așa încât de oboseală m-au prins frigurile! La 2 septembrie, cu

o secție de ambulanță condusă de Dr. Dușescu (căpitan), eu și un medic bătrân, Urlăceanu, ne-am dus să însoțim brigada de roșiori la Creta. De acolo am umblat când într-o parte, când în alta, întotdeauna *sur qui vive* [corect: sur le qui-vive, în alertă], căci în satul Creta sau în satul Demirkioi, unde ne oprisem, eram amenințați de turci, dacă ar fi făcut o ieșire din Plevna spre Vidin. În părțile acestea și pe malul râului Vid am stat mai mult timp. Lupte de artilerie și infanterie erau atât ziua cât și noaptea și zgomotul acestor arme nu ne mai făcea nicio impresie. La 6 octombrie armata noastră a dat un fals atac și colonelul Budișteanu (azi general la pensie) a fost rănit. La 14 octombrie generalul Gurko cu o divizie a atacat portul turcesc de la Dolnii Dubnic. Acolo a fost un carnagiu îngrozitor, pe care l-am văzut imediat după ce fortul s-a predat rușilor. În fortul de la Dolnii Dubnic erau 5.000 de turci, din care numai vreo 1.500 rămăseseră în viață! Cadavrele turcilor

erau amestecate cu cele ale cailor, catârilor și boilor ce se aflau în fort, aici vedeai obiecte de farmacie amestecate cu arme, cartușe, efecte de îmbrăcăminte etc.

La această luptă noi, cu ambulanța și cu cavaleria, nu eram mai departe de patru-cinci kilometri de fortul turcesc.

(Va urma)

În picioare (de la stânga): Corneliu Casassovici și Grigore Noica, soțul Clemenței Casassovici. Așezați, de la stânga la dreapta: Clemența Noica, Lucreția Melinte Casassovici, a doua soție a lui Haralambie, și Haralambie Casassovici

rândurile combatanților, ținând piept unui atac al turcilor, care cu luntri și pontoane se repezise în zori de ziuă să treacă apa Drinei și a ne ataca. Acest atac era așteptat de serbi care erau informați despre acesta prin spionii lor. Atacul nu numai că nu a reușit, dar încă turcii au avut multe pierderi.

Pe la jumătatea lunii decembrie, armata serbă de la Morava era zdrobită de turci și Serbia fu nevoită a implora Rusiei ca să impună turcilor un armistițiu. Armistițiul s-a și încheiat grație insistenței și presiunii exercitate de generalul Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Constantinopol.

După armistițiu, prevăzându-se încheierea păcii, m-am întors în țară, ca și ambulanța română de la Morava. Din Serbia m-am întors decorat cu ordinul „Takova” în gradul de cavaler și cu medalia de campanie *serbă*. Decorațiunile și mai cu seamă cele de *resbel* erau, pe acele vremuri, foarte rare la noi, astfel că întorcându-mă decorat cu cel dintâi din Serbia și prezentându-mă generalului Davila, acesta, cu lacrimi de bucurie în ochi, m-a îmbrățișat și m-a invitat la dânsul la masă, unde i-am narat tot ceea ce văzusem. Într-un alt memoriu ce mi-am propus să fac voi descrie campania din Serbia, campania noastră ală-

turi de ruși în contra turcilor, bineînțeles partea ce mă privește pe mine și voiajele ce am făcut.

Abia întors la finele lui decembrie 1876 din Serbia și la 4 aprilie intrăm în campania noastră cu turcii. Aici trebuie să mă opresc puțin, căci starea sănătății mele șubrede nu știu dacă-mi va permite să fac memoriul de care vorbesc mai sus.

La 4 aprilie 1877 au trecut rușii în țară la noi și, totdeodată, a început și la noi mobilizarea întregii armate române (cca 35.000 oameni), divizată în patru divizii. Eu am fost repartizat la Ambulanța Diviziei a III-a, al cărui șef al serviciului sanitar era *repaușatul* colonel D. Stavrescu. Plecând din Galați, am venit

la București, unde, complexând materialul, am pornit la Frătești (prima stație a liniei ferate de la Giurgiu la București). După câteva zile divizia s-a despărțit pe două drumuri, apucând fiecare pe câte o cale diferită pentru a ne întâlni la Băilești, o mare comună rurală în județul Dolj. De aici, pe jos, în ziua de 26 iunie, cu o secție de ambulanță sub comanda mea, am însoțit o brigadă care s-a dus la Rast, sat vizavi de Lompalanca Bulgariei, unde armata noastră a fost trimisă a ataca un monitor turcesc care urma să treacă. Turcii văzând armata noastră au început de pe uscat o canonadă teribilă, la care a răspuns cu mult succes o baterie din Regimentul 3 Artilerie, sub comanda căpitănului Stoica (azi colonel). Acolo, pe când m-am dus să iau ordine de la generalul G. Anghelescu unde să așez ambulanța, a început o vie canonadă din partea turcilor și pentru că eram pe linia lor de tragere în câmp deschis, m-am culcat lat pe pământ și am stat astfel vreo două ore până a încetat canonada. Șuierătura obuzelor turcești, deși o cunoșteam din campania serbă (de la Liubovia), m-a emoționat mult. În această canonadă un obuz mi-a omorât un cal de la ambulanță. Pe lângă secția mea de ambulanță mi se atașase și o trăsură de ambulanță a Societății „Zion” evreiască, cu patru, cinci

... și în costum național

cele prin care cerea să se scrie pe foile de hârtie și pe o parte și pe alta, cu o margine cât mai mică, și să nu se mai ardă indigourile la sfârșitul fiecărei zile, pentru a putea fi folosite cât mai mult. Aflat la conducerea serviciului din chiar momentul creării lui, Kell era un om obosit și bolnav. Conștient de acest lucru, scrisese cu un an înainte, la împlinirea vârstei de 65 ani, șefilor săi, sugerându-le să mai fie păstrat în funcție doar dacă starea sa de sănătate îi permitea. Avea să fie anunțat că se renunță la serviciile sale abia la 10 iunie 1940, nu într-o manieră foarte elegantă (soția lui considera că l-au tratat mai rău ca pe o servitoare, fără să-i dea măcar un preaviz de 48 ore). L-a înlocuit, pentru scurtă vreme, șeful contraspionajului (Secțiunea B), Jasper Harker, care s-a dovedit și mai puțin potrivit pentru slujba respectivă.

În aprilie 1941, serviciul avea un nou șef, pe David Petrie, care l-a condus pe toată perioada războiului. A reușit să refacă moralul subordonaților. Nu a considerat însă necesar să aibă o relație foarte apropiată cu noul prim-ministru, Winston Churchill, așa cum a procedat omologul său de la SIS. Abia în martie 1943, la sugestia unui subordonat, a început să îi trimită premierului rapoarte lunare despre activitatea serviciului.

Problema unui nou șef la SIS a fost rezolvată pe cale naturală, Amiralul Hugh Sinclair a fost internat la sfârșitul lui octombrie 1939 în spital fiind bolnav de cancer la splină. A murit la 4 noiembrie. Mai multe nume au fost luate în considerare, dar până la urmă s-a optat pentru o persoană din interiorul serviciului – spre marea ușurare a membrilor acestuia –, care fusese susținută și de Sinclair înainte să moară: colonelul Stewart G. Menzies. Reacționând la reproșurile lui Churchill – foarte pasionat, de altfel, de activitatea serviciilor secrete – că nu ajung suficiente informații la el, Menzies a

creat cutia roșie, care putea fi deschisă doar de el și de premier, ce ateriza în fiecare zi pe patul lui Churchill, cu rapoartele și interceptările cele mai importante din ultimele 24 de ore. Una similară a putut fi admirată și în fotografia

ce a stârnit atâtea discuții în septembrie, anul acesta, pusă de cumnata actualului premier pe Facebook și în care cumnatul ei apare dormind în pat, cu cutia respectivă la picioare.

Lipsa de vedere a lui Kell pentru nevoile serviciului în noile condiții de război a găsit MI5 cu un efectiv de numai 36 ofițeri. Numărul lor avea să crească la 102 în ianuarie 1940, atingând maximum din perioada războiului în ianuarie 1943: 939. În această cifră nu este inclus personalul administrativ și al Registrului de evidență, nici ofițerii de la controlul porturilor.

Angajate ale MI5 se relaxează într-o pauză, la noul sediu al serviciului, fosta pușcărie, și unul dintre birourile amenajate în fostele celule

La 27 august 1939, MI5 se mutase în casă nouă: o pușcărie. Graba a fost atât de mare, încât în unele foste celule au găsit tinetele deținuților negolite. În plus, ușile nu aveau clanță pe dinăuntru și dacă cineva închidea ușa pe dinafară, din neatenție, cei dinăuntru nu puteau ieși până ce nu li se deschidea ușa. La început n-au avut nici telefoane în birouri. Abia în octombrie 1940 și-au găsit un sediu mai potrivit, la Blenheim Palace, locul unde se născuse Winston Churchill.

Imediat după intrarea Marii Britanii în război, s-a declanșat o adevărată isterie a

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Uși trântite, pe post de bombe germane ● Primele măsuri pentru situația de război: scrieți pe ambele fețe ale hârtiei și faceți economie la indigo ● Un șef prea bătrân și un altul bolnav de cancer ● Din pușcărie la palat ● Isteria coloanei a cincea ● Un american nemulțumit de președinte ● SD întinde o capcană SIS ● Infiltrări germane involuntare în serviciile britanice de informații ● Operațiunea XX ● Ferește-mă, Doamne, de prieteni...

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

La ora 11.27 (la 11.15, potrivit jurnalului unui ofițer din SIS), 3 septembrie 1939 la scurt timp după ce premierul britanic anunțase că țara se găsea în război cu Germania, sirenele au dat alarma aeriană la Londra. Tot personalul militar din sediul Guvernului s-a refugiat în adăpostul din subsol. Informațiile pe care le deținea armata arătau că germanii dispuneau de capacitatea de a lovi masiv aerian Londra din primele clipe ale războiului. Ajunși în adăpost, au ascultat explicațiile competente ale unui fost atașat militar în Spania, care prinsese acolo câteva bombardamente și le spunea că bufniturile pe care le auzeau erau bombe ce loveau orașul, dar și loviturile de ripostă ale antiaerienei. Când a sunat încetarea alarmei și au revenit la suprafață, au constatat că nu fusese niciun raid asupra Londrei. Aviația germană avea să înceapă raiduri masive abia după ocuparea Belgiei, Olandei și Franței, când și-a putut stabili aerodromurile pe celălalt mal al Canalului Mânecii. Iar bufniturile auzite proveneau de la ușile trântite la diferitele birouri, zgomote ce ajungeau în adăpost prin puțurile lifturilor.

Prinicipalul reproș adus serviciilor secrete britanice în acel moment a fost tocmai lipsa informațiilor despre intențiile inamicului și despre capacitățile lui reale (pentru SIS) și lipsa măsurilor luate din timp pentru situația de război și pentru evitarea unei noi isterii față de coloana a cincea (*Magazin*

istoric, nr. 1/2013) a inamicului, care să evite situațiile penibile din Primul Război Mondial (pentru MI5).

Un rol important în lipsa de pregătire a serviciului de securitate internă l-a jucat chiar șeful acestuia, Vernon Kell. Printre primele directive pe care le-a dat în acele zile au fost

complet spionajul german în Marea Britanie, mai mult, au reușit să îl facă să creadă ceea ce vroiau ei. A fost un joc extrem de riscant, care se putea prăbuși în orice clipă. Dar numai cei care îndrăznesc pot câștiga!

Au beneficiat și de câteva elemente extrem de favorabile. În primul rând, prin „Enigma”, mașina de codat germană al cărei secret îl aflaseră cu ajutorul spionajului polonez, puteau descifra aproape toate mesajele germane. Astfel, știau dinainte când aceștia trimiteau agenți noi în Anglia și unde să îi aștepte. Au arestat rapid spionii germani și au ținut secret acest lucru, spre deosebire de Primul Război Mondial, când orice arestare trebuia urmată de un proces făcut public. Au pus la punct un sistem de triere a celor refugiați de pe continent, toți cei bănuți că puteau fi agenți ai inamicului fiind trimiși la Camp 020, un loc special amenajat unde erau interogați. Printr-o bună cunoaștere psihologică și cu multă abilitate, au fost convinși să colaboreze cei mai mulți dintre agenții capturați. S-a început astfel un mare proces de intoxicare a spionajului german cu

Camp 020 și șeful acestuia, Robin Stephens, care nu se despărțea, se spunea, nici în somn de monoclu

un amestec abil realizat de informații reale, de mică importanță, și informații false. Pentru realizarea amestecului, în ianuarie 1941 s-a creat Wireless Board (Biroul transmisiuni fără fir), format din Guy Liddell, șeful contraspionajului din MI5, Stewart Menzies, șeful SIS, și șefii celor trei servicii de informații militare (trupe de uscat, marină și aviație). Foarte curând, acest organism a păstrat doar stabilirea liniilor generale ale operațiunii; pentru lucrul efectiv s-a creat Comitetul XX (numele îi venea de la cifra romană XX, în engleză simbolul pentru *double-cross*, cruce dublă, dar și cuvântul englezesc pentru păcăleală, înșelăciune). Acesta s-a reunit săptămânal, până la sfârșitul războiului.

Un număr de cinci ofițeri britanici de contraspionaj au dirijat, pe toată durata războiului, un număr de aproximativ 120 agenți dubli și falși pentru germani. A fost o realizare fără precedent în istoria spionajului, germanii nereușind să descopere înșelăciunea. Au contribuit la succes „Enigma”, colaborarea perfectă între diferitele servicii, chiar dacă au mai apărut și fricțiuni, și mai ales ingeniozitatea și umorul specifice britanicilor. De asemenea, contraspionajul britanic a reușit să anihileze și punctele

de pe propriul teritoriu de unde puteau veni amenințări pentru acest subtil joc. Unul era Ambasada Spaniei. Aici acționau diplomați profasciști, care colaborau cu serviciile germane

de spionaj. Informațiile trimise de ei puteau pune sub semnul întrebării pe cele oferite de britanici prin agenții dubli. Dar contraspionajul britanic a reușit să anihileze și această posibilitate. Prin agenți infiltrați în Ambasada Spaniei și controlând strict acțiunile diploma-

ților-spioni spanioli, cărora li s-au ușurat contacte cu agenții MI5, pericolul a fost îndepărtat.

Pe cât de formidabil a fost succesul obținut în lupta contra germanilor, pe atât de mare a fost lovitura primită de britanici, este adevărat, din partea unui aliat în Al Doilea Război Mondial. Acum sunt angajați, tocmai în domeniul contraspionajului intern, de MI5, Anthony Blunt, respectiv al contraspionajului extern, de SIS, Kim Philby doi dintre membrii faimoasei rețele sovietice de spionaj în Marea Britanie, „rețeaua de la Cambridge” (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1996; 1/1997).

(Va urma)

coloanei a cincea. Peste tot, dar mai ales printre germanii și apoi italienii aflați în Marea Britanie, erau văzuți agenți și sabotori ai inamicului. Soluția găsită a fost internarea acestora și chiar deportarea în Canada. Deportările au încetat însă după ce, la 2 iulie 1940, nava „Arandora Star“, care transporta 1.200 de germani și italieni, s-a scufundat lovită de un submarin german; au pierit peste 800 persoane. Isteria s-a accentuat după prăbușirea Olandei, Belgiei și Franței, în mai-iunie 1940, pusă și pe seama existenței unei puternice coloane a cincea în acele țări. MI5 nu mai făcea față cererilor de verificare sosite de la diferite departamente. Abia David Petrie a reușit să pună capăt nebuniei. La sfârșitul lui iulie 1940 lucrurile se calmaseră.

Istoricul J.C. Masterman a condus Comitetul XX; în dreapta, Folkert van Koutrik

Au existat și câteva

cazuri de potențiali colaboratori. Unul dintre ei era chiar diplomat în cadrul Ambasadei americane la Paris. Tyler Kent era funcționar la cifru. Nemulțumit de politica președintelui său, F.D. Roosevelt, care punea în pericol neutralitatea Americii, a început să strângă telegramele schimbate între acesta și britanici, cu care spera să expună complotul pus la cale de Roosevelt și Churchill pentru a atrage S.U.A. în război. A intrat în legătură cu o membră marcantă a unui club britanic antisemit și pronazist, între liderii căruia era și Anna Wolkoff. Printr-o sursă infiltrată acolo, britanicii au prins firul și i-au informat și pe americani. Tyler a fost dat afară, a pierdut imunitatea diplomatică și a fost arestat, la fel ca și Anna Wolkoff. Au mai existat două cazuri de funcționari britanici pronaziști din Ministerul Aprovizionării, care au încercat să transmită documente secrete unui spion german. Spre ghinionul lor, acesta era un agent al MI5.

Cel mai grav pericol potențial pentru MI5 avea să fie descoperit abia după război. Doi agenți ai spionajului german au fost angajați, pentru scurte perioade, atât de MI5, cât și de SIS. Unul era olandezul Folkert van Koutrik, cel care îi ajutase pe germani să penetreze stația SIS din Olanda. El a trădat doi dintre cei mai buni agenți ai britanicilor: Wolfgang zu Putlitz (*Magazin istoric*, nr. 9/2013) și Otto Krüger. Primul a reușit să fugă în Marea Britanie, cel de al doilea s-a sinucis după arestare. Tot cu ajutorul lui Kou-

trik germanii l-au atras într-o capcană și l-au capturat, împreună cu adjunctul său, pe șeful stației SIS din Haga. Acesta era convins că stabilise o legătură cu un serios grup de rezistență contra lui Hitler. S-a deplasat la Venlo, la granița cu Germania, pentru o întâlnire cu liderii acestui

grup și acolo a fost capturat. Atât de mult credeau (și sperau) englezii în existența unei importante rezistențe față de Hitler, care să îi ajute să scurteze războiul, încât au continuat contactele radio cu așa-zii opozanți până ce germanii s-au plictisit și le-au trimis un mesaj batjocoritor. În fond, a fost diferența dintre concepțiile serviciilor de informații din cele două țări. Și în cazul Venlo, și al celor doi agenți care au ajuns să lucreze pentru britanici (Koutrik și William John Hooper), germanilor nu le-a trecut nicio clipă prin cap să încerce să îi folosească pentru intoxicarea serviciilor britanice. Mai mult, când cei doi agenți s-au retras în Anglia, nu au primit niciun fel de instrucțiuni cum să țină legătura sau ce să încerce să facă. Așa că ei, practic, nu au mai lucrat pentru germani.

În schimb, britanicii au pus la punct, încă de la începutul războiului, un joc operativ de mari proporții, prin care au reușit să anihileze

al Comisiei de Aprovizionare. În urma unui control efectuat în luna ianuarie 1914, Grigore Angelo&Steriu, cenzori ai societății „Letea“, nu au avut decât cuvinte de laudă pentru modul cum era condusă fabrica.

Totuși, declanșarea conflictului mondial și-a pus amprenta asupra activității societății. „În timpul de față nu putem plăti domnului Raphael Cohen din Constantinopol, 80% (din valoarea facturii pentru livrare de maculatură – *n.ns.*) anticipat. Din cauza războiului, Bosforul va fi închis și ne expunem a plăti o marfă pe care nu o vom putea primi. La 18 iulie [1914] i-am plătit suma de 612 lei [...], la 19 iulie – 1.639,55 lei, valoarea facturii sale din 12 iulie pentru 20.057 kgr. maculatură“, comunica la 24 august 1914, administratorul Brătianu directorului fabricii din Bacău. Acesta din urmă era informat și despre faptul că, în pofida războiului, pentru luna august 1914 sunt comenzi suficiente, iar pentru septembrie există comenzi în valoare de 196.000 lei.

Pentru a avea o perspectivă clară asupra situației economice a României, la data de 20 septembrie 1914, Camera de Comerț și Industrie a trimis conducerii fabricii un chestionar privind situația societății după declanșarea războiului. Răspunsul a fost că de la începerea conflictului, producția s-a redus la 60% și au fost chemați la lucru doar

muncitorii cu vechime, care și-au păstrat salariile negociate. De asemenea, conducerea de la „Letea“ a informat Camera de Comerț că vânzările s-au redus cu 40%, sunt greuți în aprovizionarea cu clorură de calciu, caolină, sulfat de aluminiu, culori etc., materiale care trebuie importate și ale

consecință, ofițerii de rezervă, funcționarii civili mobilizați au dreptul la salariul întreg; gradele inferioare au dreptul la jumătate din salariu; lucrătorii cu o vechime de 2 ani, căsătoriți sau cu sarcini de familie la o jumătate de leafă. Fabrica „Letea“ a fost cuprinsă în lista obiectivelor strategice; din iulie 1915, salariații erau considerați „mobilizați pe loc“.

Adaptarea la economia de război

În același timp, încă din noiembrie 1914, administrația fabricii „Letea“ a început să fie solicitată pentru tot felul de servicii în favoarea Ministerului de Război. De exemplu, Direcția Sanitară a avut nevoie de 21.000 kg vată din celuloză. „Predarea acestei cantități de vată se va face la atelierul nostru de pansamente de la spitalul Militar Regina Elisabeta“, au solicitat oficialii Direcției. Deși comanda s-a onorat cu prioritate, ministrul Sănătății nu a fost mulțumit de calitatea mărfii, vată livrată „fiind prea bătoasă și neîncrețită“.

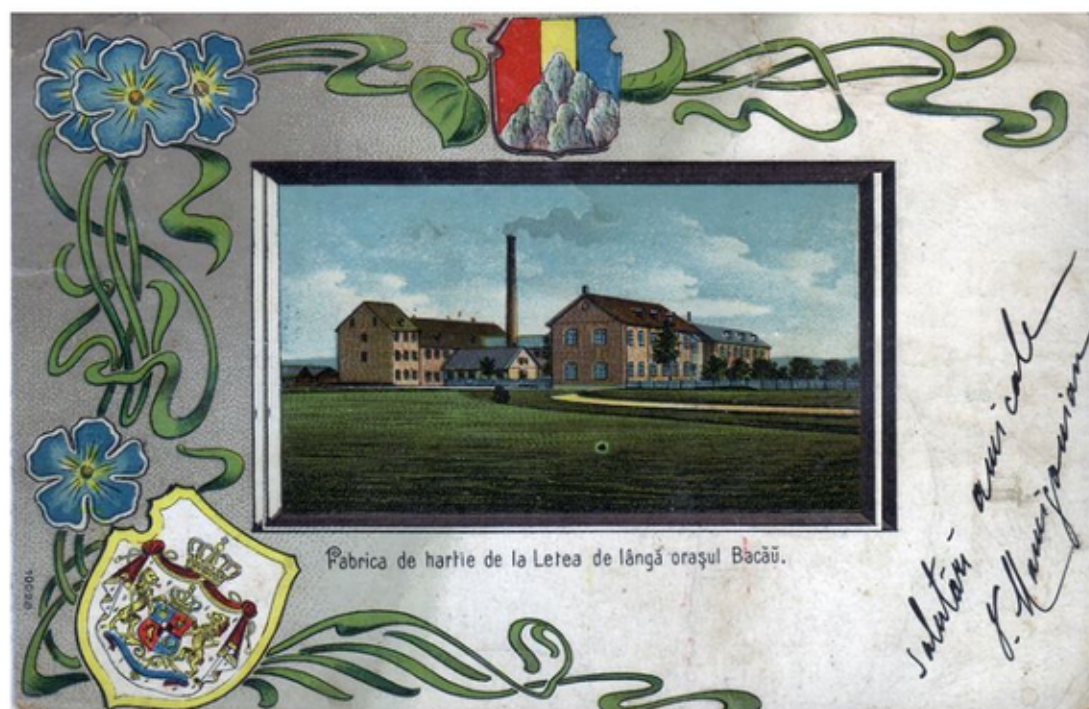
În perioada următoare, la fabrica de hârtie „Letea“ au ajuns comenzi și de la Manufactura de Tutun București, Manufactura de Tutun Iași, Fabricile de Chibrituri și Timbre, Fabrica de Timbre, Imprimeria Statului, Serviciul de Economat C.F.R. Administratorul societății, Dinu Brătianu, a recoman-

Carol I s-a trecut în fruntea listei acționarilor

căror prețuri au crescut considerabil, iar transportul în țară și străinătate se face cu mare dificultate.

Una dintre problemele societății a fost menținerea personalului calificat. Din 1914 au început mobilizările. Directorul de la „Letea“ a fost informat că fabrica se încadrează în prevederile articolului 17, din Legea Măsurilor Excepționale, și, în

FABRICA DE HÂRTIE „LETEA” ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

LILIANA ADOCHIȚEI

Geneza primei fabrici de hârtie din țară, „Letea” Bacău, este strâns legată de legea liberală privind întemeierea unei industrii autohtone, votată la 11 decembrie 1878, sub guvernarea lui Ion C. Brătianu. La 17 ianuarie 1881, în vederea încurajării inițiativei liberale, chiar regele Carol I s-a trecut în fruntea listei acționarilor, în timp ce prim-ministrul Brătianu a reținut din diurnele parlamentarilor liberali valoarea câte unei acțiuni de 5.000 de lei.

Piatra de temelie a societății a fost pusă în 1882, iar „Letea” a intrat în circuitul economic la 21 mai 1885, sub conducerea lui Constantin Porumbaru. Din 1913 până în 1917, fabrica a fost administrată de Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, fratele mai mic al prim-ministrului, pentru ca, în 1918, în fruntea societății să

fie numit neamțul Franz Hellhummer. În primul deceniu de funcționare, capitalul social al primei fabrici de hârtie din România a crescut de la 371.055 lei la 2.200.000 lei, la fel și investițiile făcute în „Letea” au fost majorate de la 93.326 lei, în 1882, la 2.878.000, în anul 1900. Tot în aceeași perioadă de

referință, numărul salariaților a crescut de la 38 la 2.514.

Primele dificultăți

În timpul Primului Război Mondial, societatea „Letea” a avut un statut special, datorită faptului că era administrată de Dinu Brătianu, ca Președinte

Imagine aeriană a fabricii

hârtie românească, aceasta încercând cu greu să se mențină pe linia de plutire, în condițiile în care lipseau combustibilul și materia primă. Oficialii din Ministerul de Război erau anunțați că societatea și-a încetat activitatea încă din data de 6 ianuarie, cauza fiind „lipsa de combustibil necesar la uscarea hârtiei și, cu toate intervențiile făcute pentru a ni se transporta cele 42 de cazane țigii acordate de Comisia de petrol de pe lângă Ministerul de Industrie“, problema a rămas nerezolvată. O soluție propusă de conducerea fabricii pentru depășirea acestui obstacol a fost aprovizionarea lunară cu „30 vagoane din lignitul de la Asău și Comănești, pentru a putea pune în funcțiune al treilea cazan, care prin construcțiunea lui nu poate fi transformat pentru lemne“.

În mod prioritar însă, societatea „Letea“ onora comenzile Ministerului de Război, în mod special ale Serviciu-

lui Geografic al Armatei, care dorea zilnic o producție de 5.000 kg de hârtie pentru hărți și 1.000 kg de hârtie groasă. Din acest motiv, ori de câte ori se ivia o problemă de ordin administrativ sau de aprovizionare, directorul societății intervenea la acest beneficiar. „Serviciul Geografic al Armatei a intervenit din nou în mod stăruitor pe lângă Ministerul de Război, ca să obținem nu numai transportul vagoanelor de petrol de la Moinești până la Bacău, dar încă să se aducă în mod de împrumut rezidul de petrol de la fabrica de zahăr din Roman. Binevoii a ne anunța de urgență ziua când sosește petrolul și, mai ales, în caz când uzina ar fi din nou expusă să îi lipsească combustibilul“, apela comandantul Serviciului Geografic al Armatei, la data de 11 februarie 1917, la inginerul șef de la „Letea“.

La sfârșitul anului 1917, România a fost forțată să încheie o pace separată cu

Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman și Bulgaria. În situația dată, fabrica „Letea“ a fost rechiziționată de către Ministerul de Război (5 iulie 1918), ca administrator fiind numit un cetățean de origine germană, Franz Hellhammer. Acest lucru a atras protestele fostului administrator, Constantin (Dinu) I.C. Brătianu, care a ținut să-l avertizeze pe ministrul de Război despre daunele ce vor fi cauzate economiei românești, prin această neinspirată nominalizare. „D-sa [Franz Hellhammer – *n.ns.*] în numele societății noastre a aderat, la propunerea d-lui Samuel Schiel, ca Oficiul de vânzare al fabricilor de hârtie să fie înlocuit prin Papierstelle der Militärverwaltung in Rumänien. Acest cartel pus sub direcția a doi locotenenți germani, Herr Leutenant Ballarin și H. Lt. W. Bracht, va concentra producția de hârtie a tuturor fabricilor din România, o va vinde, va încasa valoarea ei atât pentru viitor și prezent, cât și din trecut“, a precizat Brătianu.

Administrația germană a Fabricii „Letea“ a fost de scurtă durată, iar proiectul încadrării ei într-un concern controlat strict nu a mai fost dus la îndeplinire. După încheierea Primului Război Mondial, societatea „Letea“ va ajunge iarăși sub administrația lui Dinu Brătianu, care va pune accent pe investiții masive în utilaje performante și dezvoltarea procesului de producție. ■

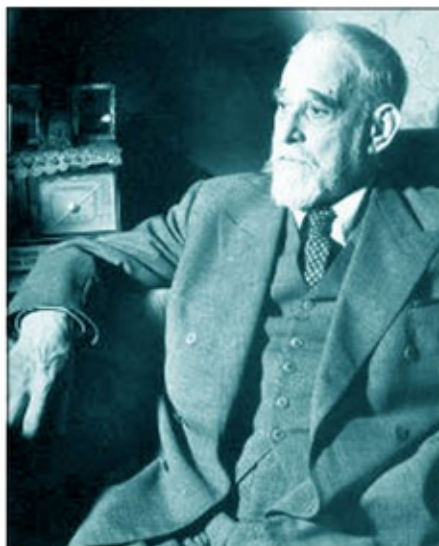
dat ca modelele solicitate să fie respectate întocmai, pentru a nu se mai primi reclamații.

În iulie 1915, Brătianu a cerut directorului să onoreze cu celeritate o altă comandă, foarte importantă. „Ministerul de Război ne cere să începem imediat predarea vatei de celuloză pentru Pulberărie, condițiunea esențială este să nu aibă deloc clor și să se apropie cât se poate de mult de limita cenușei cerute. Cum nu o puteți fabrica decât cu celuloză înălbită de la Brăila, vă rugăm să luați măsuri ca pasta să fie foarte bine spălată și neutralizată înainte de a curge pe mașină“, a transmis administratorul unității. De asemenea, acesta a ordonat ca în timpul onorării acestei comenzi să fie întreruptă orice altă activitate pe mașina respectivă și, dacă e nevoie, un chimist specialist de la Pulberărie să asiste la întreaga operațiune pentru a fi sigur că produsul final va fi unul de calitate.

Pe de altă parte, societatea „Letea“ era ajutată, în limita posibilităților, de colaboratorii săi. De exemplu „Pyrotechnia Armatei“ s-a oferit să vândă fabricii, la un preț avantajos, 60.000-90.000 kilograme de carton, folosit la fabricarea cutiilor. În același timp, Manutanța Centrală a Armatei (care se ocupa cu depozitarea cerealelor pentru panificație și fabrica de pâine pentru militari) și-a exprimat interesul pentru

50.000 kg carton, cu mențiunea că are nevoie de întreaga cantitate la un termen prestabilit, și nu de cantități disparate.

Din anul 1916, pregătirile pentru intrarea României în război s-au intensificat și la 20 august s-a făcut un program privind distribuția păcurei la

Constantin (Dinu) I.C. Brătianu
a administrat fabrica între 1913 și 1917

unitățile industriale din țară. Pentru „Letea“ a fost rezervat un tren cu 20 de cisterne de combustibil. Tot Brătianu a fost cel care a intervenit pentru asigurarea transportului celulozei necesare în procesul de fabricație al hârtiei de la Brăila la Bacău.

În septembrie 1916, la nivelul tuturor unităților industriale s-au suprimat repausul duminical și sărbătorile, iar, după caz, s-a impus chiar schimbul de noapte. În cazul societății „Letea“, din cauza aprovizionării tot mai dificile cu materie primă, una dintre măsurile

luate a fost limitarea fabricării hârtiei pentru comerț, punându-se accent mai ales pe onorarea comenzilor statului.

Situația era însă dificilă și pentru fabrica de hârtie „Letea“, la fel ca pentru toată economia românească. Cea mai mare problemă era aprovizionarea cu combustibil. Pentru a asigura măcar o parte din necesarul funcționării fabricii s-a făcut apel chiar și la regimetele cantonate în jurul unității. Comandantul Regimentului 67 înștiința însă solicitantul că nu are la dispoziție „decât cărbuni antracit de proveniență rusească, care nu ard decât cu un ventilator foarte puternic. De altfel chiar din acest fel nu acordăm decât o cantitate mică“. Reprezentanții „Letea“ au fost îndrumați către Școala de Meserii Bacău, de unde reușise și Regimentul să achiziționeze „cărbuni cox“, chiar dacă într-o cantitate redusă. În luna decembrie, același regiment adresa un semnal disperat către conducerea „Letea“, pentru a i se vinde 600 kg cărbuni sau măcar această cantitate să-i fie acordată cu titlu de împrumut, deoarece rezervele unității s-au epuizat.

Scurta administrație germană

Anul 1917 a fost și mai dificil pentru prima fabrică de

Împreună cu Oscar Carmona (stânga)

Salazar, nepoată de nobil scăpătat (1845-1926), a fost cea care s-a ocupat de creșterea și educația copiilor.

Fiind singurul băiat, încă din primii ani ai copilăriei, părinții l-au sprijinit în alegerea unei cariere de succes. Spirite practice, aceștia s-au gândit că fiului nu i-ar strica să devină un bun comerciant, însă, la insistențele preotului paroh, l-au trimis la seminarul din Viseu. Era debutul vechiului al XX-lea și, la doar 11 ani, Antonio lua contactul cu școala. În 1908 a terminat cursurile teologice și s-a înscris, pentru alți doi ani, la Colegiul Barreiros. Plecat la drum pentru a deveni preot, în 1910, Antonio, din afecțiune pentru mamă, și-a ales numele de Salazar. A luat drumul Coimbrei, unde a devenit student, pentru scurt timp, la Litere, apoi, la Drept.

A găsit o nouă Portugalia: Monarhia fusese abolită prin lovitură de stat organizată de Partidul Republican. La 5 octombrie 1910 se proclamase Republica.

Tânărul student a descoperit și alte pasiuni: cifrele și economia. Înclinație, care, peste ani, (atât în 1926, cât, mai ales, în 1928, când a fost chemat să aducă ordine într-un minister dominat de haos), s-a dovedit extrem de utilă, transformându-l într-un adevărat „magician al finanțelor”. și într-un politician pragmatic. Pătruns în mediu universitar, Antonio Salazar a aderat la „Centrul Academic al Democrației Creștine”, o mișcare studențească, fondată cu zece ani înainte, cu scopul de a apăra principiile sociale și politice promovate de Papa Leon al XIII-lea (1878-1903). Din acea perioadă i-au rămas, peste ani, și extrem de puținii prieteni, cu care a păstrat mereu o legătură strânsă, dar destul de rece, lipsită de afecțiune. Dintre ei, trimițând cu gândul la prima vocație, o poziție oarecum aparte a ocupat-o preotul Manuel Cerejeira (1888-1977), devenit, în 1929, cardinal al Lisabonei.

Adunările „Centrului”, ca și paginile revistei sale (*O Imparcial*, apărută în 1912,

sub îndrumarea lui Cerejeira) l-au făcut cunoscut, destul de rapid, pe tânărul care nu se sfia să atace orice problemă politică sau socială a unei țări confruntate cu numeroase crize și tensiuni. „Portugalia reprezintă astăzi un adevărat cataclism în devenire. Ne vom trezi, oare?! Ne vom salva?!”. Un imperios semnal de alarmă tras de o voce care promitea mult, chiar dacă era doar la început de drum.

De la catedră, în politică

În 1914, Antonio Salazar a obținut și licența în drept. Iar în 1916, cu o teză în economie, proaspătul doctor a devenit și titularul catedrei de economie politică și finanțe de la Universitatea din Coimbra. Cariera academică, atât de strălucit începută, părea să îi ocupe întreaga viață. În 1919 fiind acuzat că a participat la un complot regalist, spiritul combativ al lui Salazar s-a trezit din nou și reputatul profesor s-a angajat în politică, declarându-și deschis păreri antirepublicane, în principal, prin intermediul partidului politic nou înființat, Centrul Catolic (1921).

1926 a fost însă anul care i-a marcat decisiv și parcursul politic. Odată cu lovitură de stat a generalului Mendes Cabeçadas (28 mai 1926), în Portugalia se punea capăt regimului parlamentar. Din acel moment cariera academică a lui Salazar a rămas în umbră, începând să strălucească, din ce în ce mai intens, steaua noului lider politic.

Ucenicia și-a făcut-o ca ministru al Finanțelor. În 1926, chemat să salveze țara

ANTONIO DE OLIVEIRA SALAZAR DICTATORUL PROFESOR

THEO STĂNESCU-STANCIU

În 2007, într-un cunoscut show de televiziune, alegerea portughezilor pentru cea mai importantă personalitate a istoriei naționale a șocat o lume întreagă: fostul dictator Antonio de Oliveira Salazar a înregistrat 41% dintre preferințele publicului, obținând 159.245 de voturi și depășindu-i la pas pe ceilalți nouă contracandidați, printre care s-au numărat Vasco da Gama sau diplomatul Aristides de Sousa Mendes (1885-1954), cel care și-a legat numele de salvarea a mii de evrei în Al Doilea Război Mondial. Cine a fost personajul care a reușit, în ciuda trecerii timpului și, mai ales, sfidând criteriile morale, să rămână o adevărată emblemă pentru spațiul portughez?!

„Nu a fost un magician al cuvântului ca italianul Benito Mussolini. Nu a fost nici un hipnotizator al maselor precum Adolf Hitler, care, în 1938, i-a făcut cadou un automobil Mercedes blindat. Nu a fost nici un spirit ultra-religios sau un purtător de uniformă, ca spaniolul Francisco Franco. Antonio de Oliveira Salazar a fost doar un incolor, dar extrem de virtuos miraj, un plictisitor patriarh autoritar, dar, totodată, bine-

voitor“. Au fost inspiratele cuvinte cu care publicația germană *Der Spiegel* începea necrologul din 3 august 1970. Cu câteva zile în urmă, la 27 iulie, se stinsese din viață cel care, pentru aproape patru decenii, se identificase cu puterea în Portugalia.

Ne vom trezi, oare?

„Am fost sărac, odrasla unor părinți săraci“, „un țăran,

fiu al unor muncitori ai pământului“ – răspundea de fiecare dată când era întrebat despre origini Antonio de Oliveira, ultimul născut (la 28 aprilie 1889) al unei modeste familii rurale, catolice și destul de conservatoare din micuța așezare Vimeiro, situată în apropiere de orașul Santa Comba Dão. Tatăl, Antonio de Oliveira (1839-1932), a fost administratorul moșiei unui important proprietar din zonă, iar mama, Maria do Resgate

Christine Garnier – pseudonimul literar al lui Raymonde Germaine Cagin (1915-1987), o tânără originară din Flandra –, înainte de a-și descoperi talentele scriitoricești, a fost manechin pentru cunoscute reviste de modă. Câțiva ani mai târziu, a fost angajată de cotidianul *Le Figaro* și s-a făcut remarcată, în special, grație corespondențelor din Africa. Întâlnirea cu Salazar i-a schimbat radical viața. Frumoasa femeie de 36 de ani l-a impresionat într-o asemenea măsură pe retrasul celibatar, despre care se spunea, adesea, că fusese căsătorit cu patria, încât, în vara anului 1952, Salazar a invitat-o pe jurnalistă să petreacă alături de el câteva săptămâni la casa din Vimieiro. A fost o legătură pasională?! Una platonicească?! Istoria nu ne spune.

În 2009, plecând de la posibila legătură amoroasă dintre cei doi, un canal de televiziune portughez a lansat și o mini-serie de ficțiune istorică, cu titlul *Viața privată a lui Salazar*, care s-a bucurat de un real succes.

până atunci de neimaginat într-o Portugalia atât de dominată de loviturile de stat, cu predilecție militare.

Un regim care s-a sprijinit aproape în totalitate pe personalitatea conducătorului, dar și pe elementele deja tradiționale ale oricăror sisteme dictatoriale: o poliție politică din ce în ce mai puternică, o îngrijire a tuturor drepturilor, o cenzură activă – nu s-a preocupat nimic pentru a crea un stat al „ordinii” și un popor dedicat întru totul națiunii: „Totul pentru națiune, nimic împotriva națiunii!”

„Dictatura universitarilor”

Din 1936, cele trei valori inițiale cresc la cinci: „Dumnezeu, patria, autoritatea, familia și munca”, embleme ale unui nou stat „corporativ, național și autoritar”. „Autoritar”, căci, într-o Portugalia în care dictaturile militare fuseseră atât de frecvente în ultima perioadă, orice sistem de guvernare „trebuie să fie unul de natură tranzitorie... O dictatură este [...] un gen de guvernare fără supervizare”. „Corporativ și național” erau

idei deja puse în practică în țările vecine. Însă, un sistem care se dorea nou, unic. „Fără îndoială declara Salazar într-un discurs din 1933, putem să găsim, în această lume, sisteme politice cu care naționalismul portughez să aibă similarități; totuși, acestea sunt destul de reduse, la fel ca și cele legate de ideea corporatistă. Diferențele sunt foarte bine evidențiate în procesul edificării statului și, mai ales, în cel al concepțiilor și al organizării suportului civil și politic al guvernului. Într-o zi, Portugaliei i se va recunoaște acest sistem, unic, atât în geografie, cât și în istorie și care diferă de toate celelalte”.

Un regim care se baza pe o elită care până atunci nu fusese implicată aproape deloc în actul politic (și, de aici, „dictatură a universitarilor” sau, în varianta lansată de filosoful italian Miguel de Unamuno, după o vizită în Portugalia, „fascismul academic”). „Toate declarațiile neîncrezătorilor au fost infirmate de desfășurarea evenimentelor din ultimii ani din Portugalia – afirma președintele într-un discurs rostit la începutul anului 1934 în fața tineretului portughez.

În timp ce ei proclamau că dictatura va desființa totul, aducând teroarea militară, a apărut un guvern alcătuit aproape în întregime din profesori universitari, iar lumea întreagă vede cum este pusă forța în slujba dreptății, cum pregătirea științifică înlocuiește în toate domeniile improvizația. În nicio altă epocă din istoria noastră modernă nu s-a acordat un rol atât de mare inteligenței în acțiunea de rezolvare a chestiunilor statului [...] niciodată nu s-a mai încercat să se pună știința în slujba intereselor naționale, să se aplice cele mai bune metode de lucru în rezolvarea problemelor administrative, să se așeze deasupra tuturor patimilor faptele și regulile”.

Un regim identificat cu acel unic conducător, atât de diferit de ceilalți dictatori ai vremii, dar cu o extraordinară putere de supraviețuire, ținând frâiele statului între 1932 și 1968. Atât de mult se obișnuise patriarhalul, de acum, lider cu puterea, încât și în ultimii doi ani de viață, când, în realitate un alt universitar, Marcelo Caetano conducea țara (din poziția de șef al gu-

de la faliment, nu a rezistat decât patru zile, neobținând puterile depline cerute și, în consecință, a demisionat. Ne-fiind capabilă să găsească singură soluția ieșirii din marasm, Portugalia a fost nevoită să ceară ajutorul Societății Națiunilor. Orgoliul național fusese însă lezat, iar numele posibilului salvator Salazar a fost pe toate buzele. La 18 aprilie 1928, noul conducător al statului, generalul Oscar Carmona (1869-1951), primul președinte interbelic al Republicii portugheze (9 iulie 1926-18 aprilie 1951), l-a numit din nou ministru de Finanțe, de astă dată, cu puteri depline. Declarația a fost extrem de clară: niciun escudo nu se va cheltui fără știința lui Salazar!

Geniu al cifrelor și, mai ales, spirit tenace, pentru care înfrângerea nu exista, noul ministru și-a pus în aplicare un plan care se va dovedi miraculos. A reușit să stabilizeze moneda și să impună un real echilibru bugetar. „Aceste principii rigide, care vor că-

Vizionând macheta podului Santa Clara – Coimbra

lăuzi munca noastră în comun, demonstrează voința hotărâtă, a noastră, a tuturor, de a pune ordine în viața noastră financiară și, totodată, în întreaga noastră viață economică [...] Pentru a-mi îndeplini această sarcină anevoioasă am nevoie ca țara să se încreadă în priceperea și cinstea mea. Cer să mi se acorde o încredere desăvârșită, calmă și senină, fără entuziasme exagerate și fără descurajări [...] Știu foarte bine ce vreau și unde vreau să ajung, dar să nu mi se ceară să realizez ce am de realizat doar în câteva luni. În orice moment voi pune la îndemâna națiunii toate elementele necesare pentru a putea judeca situația. Țara are toată libertatea să cerceteze, să facă observațiile cuvenite, să discute, dar va trebui să se supună ori de câte ori voi găsi de cuviință să poruncesc“. Declarația cu care a venit la conducerea ministerului vorbește de la sine despre noile metode și, mai ales, despre noul tip de conducător.

Anii 1928-1930 au fost, în opinia istoricilor, cei în care

Salazar a început să promoveze nevoia unei noi viziuni. „Adevărul“ trebuia să guverneze în toate domeniile și, în special, în viața politică din Portugalia. Aceasta a fost esența discursului din octombrie 1929, ținut în fața celor mai importanți conducători ai țării. Încetul cu încetul o nouă doctrină se clădea, promovată de un lider atipic. Un singuratic, pe care, după propriile-i mărturisiri, „politica l-a făcut destul de nefericit“ și care exercita puterea doar „ca pe o datorie de conștiință“; un mizantrop, „care nu dovedea entuziasm pentru nimic“; un erudit, înconjurat mereu de confrății universitari.

Odată cu numirea în 25 iunie 1932, de către generalul Carmona, ca șef al Guvernului, *Estado Novo* (Statul nou) începea să intre în funcțiune. Iar după aprobarea prin plebiscit, din 19 mai 1933, a unei noi Constituții, deviza noului regim a devenit cu adevărat deviza țării: „Dumnezeu, Patria, Familia“. O schimbare de regim care nu a implicat deloc forța, lucru

Manuel Cerejeira, cardinalul-patriarh al Lisabonei (1929-1971), cu cel mai lung mandat din ultimele trei secole

De data aceasta aveți dreptate

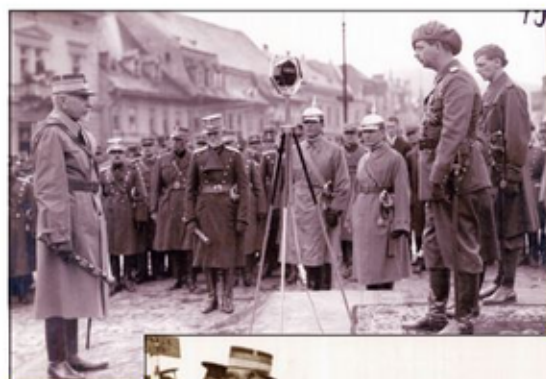
POZE CU BUCLUC

Domnul CORNELIU ANDONIE, de la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, colaborator al revistei noastre, ne-a semnalat două greșeli strecurate în explicațiile a două fotografii publicate în numărul din luna septembrie al revistei.

Prima dintre ele privește fotografia din pagina 41, în care apare, cum probabil cititorii noștri și-au dat seama, nu Vladimir Ghika, ci tatăl acestuia, generalul Ioan (Iancu) Ghica, „decedat la Sankt Petersburg, pe când era ministru al României, în urma unei răceli”.

A doua greșeală s-a strecurat la explicația primei fotografii de la Albumul istoric, în care „nu apare Principele Nicolae. Ea nu este de la Timișoara, ci de la Sighișoara, din 30 septembrie 1930, de la masa de după înmânarea bastoanelor de mareșal lui Alexandru Averescu și Constantin Presan. Principele a fost la ceremonie, dar se pare că nu și la masă. Există un album cu poze de la ceremonie, din care vă trimit mai multe fotografii realizate la masă și la ceremonie, unde apare și principele Nicolae”.

Îi mulțumim domnului Andonie pentru permisiunea de a reproduce aceste imagini. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

vernului în perioada 27 septembrie 1968-25 aprilie 1974), Salazar primea în continuare audiențe în impresionanta reședință oficială de la Sao Bento, ca un adevărat număr unu.

„Statul nu mă plătește să duc o viață personală“

În ciuda faptului că aproape patru decenii s-a identificat cu istoria Portugaliei, Antonio de Oliveira Salazar a rămas, în adâncul sufletului, un țăran iubitor al naturii și al locurilor natale. La Vimeiro se întorcea ori de câte ori timpul i-o permitea: atât în vacanțele școlare, ca elev sau student, cât și mai târziu, când a devenit profesor al Universității din Coimbra sau chiar șef al guvernului.

„Providenței îi datorez faptul că m-am născut sărac“ (declara în 1949), un țăran din zona Beira, încăpățânat și hotărât, dar și extrem de orgolios pentru reușitele sale academice. Pe care orașul îl speria, unde se simțea de-a dreptul dezrădăcinat, sufocat aproape de toate manifestările spiritului urban. Și pentru care „Portugalia profundă“

se regăsea doar la sat sau în micile comunități de provincie.

Un conducător care și-a dedicat în totalitate viața patriei. „Statul nu mă plătește să duc o viață personală, mă plătește pentru a-mi petrece timpul rezolvându-i problemele vitale“. Astfel i-a răspuns Salazar unei tinere jurnaliste franceze, Christine Garnier, care, cu ocazia unui interviu realizat la începutul anilor '60, dorea să afle mai multe amănunte despre viața conducătorului. În urma întâlnirilor dintre cei doi, petrecute în verile anilor 1951-1952, avea să vadă lumina tiparului și o foarte bine vândută lucrare, intitulată chiar *Vacances avec Salazar* (Vacanțe cu Salazar, Grasset, Paris, 1952).

Un sedentar, care foarte greu se lăsa scos din birou (unde petrecea cel mai mult timp, studiind cu atenție fiecare dosar și încercând să ofere soluții pentru orice tip de probleme). În afara unei vizite de studiu în Belgia, în perioada studenției, în timpul căreia a făcut o escală la Paris, Antonio Salazar nu a efectuat decât trei scurte vizite oficiale în Spania, însă la frontieră,

pentru a se întâlni cu Francisco Franco. Extrem de reticent și în ceea ce privește tehnica modernă (și, în general, un spirit căruia nu îi plăcea schimbarea de orice gen), s-a urcat la bordul unui avion doar o singură dată, în 1966, pentru un zbor între Lisabona și Porto, iar la sosire a declarat sec: „Nu mi-a plăcut!“.

„Bătrânul domn al Lisabonei, cu fața sa fină și părul alb, atent tăiat, cu eleganța sa ieșită din modă, costumele sobre și botinele sale, mai mult a șocat decât a stârnit indignare sau valuri de simpatie. Admiratorii săi – cel mai adesea devotați ideii de autoritate – au căutat, fără însă niciun succes, să umanizeze acest personaj glacial de dictator de cabinet... Salazar pare a fi fost, ca persoană, incomodat de omul de stat auster al cărui rol l-a interpretat atât de bine toată viața“ – cuvintele jurnalistului Paul-Jean Franceschini, într-un articol din *Le Monde*, apărut pe prima pagină a numărului din 28 iulie 1970 – reușesc parcă să surprindă cel mai bine complexa personalitate a celui care a fost unul dintre cei mai longevivi dictatori ai Europei. ■

Cu Franco (dreapta)

În ciuda tuturor eforturilor întreprinse în 2012 de oficialitățile comunei sale natale de a lansa pe piață un vin cu denumirea „Amintirea lui Salazar“, Institutul Național pentru Proprietate Intelectuală portughez a refuzat înregistrarea mărcii, pe motiv că „Salazar este considerat în marea majoritate a cazurilor un dictator [...] și în statul democratic actual, înregistrarea unei asemenea mărci ar viola, indubitabil, întregul sistem de principii fundamentale după care ne ghidăm în practica juridică“.

sferic", ciudată mașinărie al cărei principiu de funcționare fusese descris în 1687, la Societatea Regală din Londra, de fizicianul și matematicianul Denis Papin (1647-1712), constând în realizarea de vid, de-a lungul unei conducte în interiorul căreia vehiculul era apoi pur și simplu „aspirat“.

Mai bine de un deceniu, bătaios din fire (în lunga sa carieră de avocat s-a implicat în susținerea multor cauze considerate, încă de la început, pierdute: lupta împotriva corupției, abolirea pedepsei capitale sau votul universal), Pearson a continuat să facă lobby pentru genuri asemănătoare de soluții de descongestionare a traficului londonez.

Pe lângă șobolani și diavoli

Susținerea lui pentru transportul subteran i-a fost taxată drastic. Printre cei mai duri oponenți s-a numărat și un predicator (Cuming), în viziunea căruia construcția unei astfel de rețele subpământene l-ar fi „deranjat“ pe... diavol, prin străpungerea adâncurilor,

conducând, astfel, la sfârșitul inevitabil al lumii!

Un număr din prestigiosul cotidian *The Times*, din 1861, nu se ferea să catalogheze transportul subteran ca fiind nu numai insalubru și periculos (departe de lumina dătătoare de viață a zilei, infestat de scârnaviile șobolanilor sau ale canalizărilor), ci chiar ar fi „o adevărată insultă la adresa bunului simț“ să crezi că cineva va accepta să-l utilizeze, în detrimentul celui de suprafață!

Până la urmă, oficialitățile regatului au înțeles că, doar printr-un efort financiar serios, problemele Capitalei vor putea fi cu adevărat rezolvate. O nouă companie a luat naștere, cu scopul de a strânge sumele necesare susținerii unui asemenea grandios proiect. Cu toate că nu a făcut parte din aceasta, Pearson i-a devenit unul dintre cei mai puternici promotori. Spre 1860, fondurile păreau a fi, în mare, strânse (întârzierea s-a datorat, pare-se, problemelor ridicate de participarea Angliei, alături de Franța, Imperiul Otoman și regatul Sardiniei, la Războiul Crimeii,

împotriva Rusiei țariste, 1853-1856), iar traseul, la rândul său, stabilit. Se preconiza că uriașa muncă de excavare a tunelurilor, începută în martie 1860, va dura câțiva ani buni. Din nefericire, Charles Pearson nu a mai apucat să trăiască punerea în practică a unuia dintre cele mai dragi vise, stingându-se la 14 septembrie 1862, cu doar câteva luni înaintea inaugurării Metroului Metropolitan. Cu toate că, în timpul vieții, el refuzase cu obstinație orice recompensă venită din partea companiei constructoare, la scurt timp după deces, văduva a primit o rentă anuală de 250 de lire.

Chiar mai jos decât țevile de gaz sau sieriele

Și astfel, după eforturi altădată de neimaginat, la 9 ianuarie 1863 a fost inaugurată prima linie de transport subteran din lume, pe distanța Paddington (strada Praed) Farringdon. Printre invitați – 600 la număr – s-au numărat principalii reprezentanți ai constructorilor, dar și oficialități ale conducerii orașului (inclusiv lordul primar al Londrei, politicianul William Lawrence, 1818-1897) și membri ai Parlamentului. Prim-ministrul, lordul Palmerston (1784-1865), a refuzat participarea, susținând că, la cei 79 de ani, ar prefera să rămână pe pământ și nu sub, cât mai mult posibil... A urmat un banchet fastuos, fondul sonor fiind oferit de orchestra Poliției Metropolitane.

A doua zi, invenția a fost deschisă și pentru serviciul public. Se întindea pe o lungime de 6 km, pe parcursul căreia trenurile – vagoane

Imagine a tunelului, în lucru, care ducea spre stația King Cross

În plină revoluție industrială, populația Londrei avea să crească spectaculos, de la circa 1 milion de locuitori la 1800, spre 2,5 milioane, cincizeci de ani mai târziu. Haos, ambuteiaje, drumuri pline de praf, nechezat de cai speriați, birjari ce nu puteau stăpâni trăsurile prea pline sau dorința de viteză a clienților tot atâtea probleme pentru a căror rezolvare mulți au încercat să ofere soluții.

1862. Inspectarea liniei de o delegație guvernamentală înainte de darea în folosință a metroului

METROUL LONDONEZ 150 DE ANI

DORINA MIHALCEA

Londra, 8 februarie 1863, ora 8 dimineața: pornea la drum primul tren ce lega, pe o distanță de aproximativ 4 km, Bermondsey, o zonă extrem de populată, și Deptford, un district din partea de sud-est a capitalei britanice. Până în decembrie, linia a fost prelungită, atingând Greenwich. Călătoria dura doar 12 minute! Puteau fi uitate îngrămădeala din omnibusuri sau străzile desfundate în primele 15 luni, noul tip de transport a atras un număr record de călători: 650.000.

Misiune imposibilă?!

După cum, inspirat s-a exprimat și un istoric britanic (Douglas Hugh, *The Under-*

ground Story, Povestea metroului, 1963): „Londra murea încetul cu încetul, în chinuri groaznice. Niciun specialist nu reușea să găsească sursa corectă a problemei: pentru cei care trăiau acolo, găsirea de soluții pentru desconggestionarea traficului de pe principalele artere ale orașului, în fond, venele și arterele prin care se transporta sângele metropolei, devenise deja o cauză pierdută”.

Unii dintre primii care au luat în considerare posibilitatea tăierii unei linii subterane de transport a fost Marc Isambard Brunel (1769-1849), inginerul născut pe țărâm francez, cel care, alături de fiul, Isambard Kingdom (1806-1859), a reușit să câștige unul dintre cele mai dificile pariuri

ale vremii: săparea, între 1825 și 1843, a tunelului de sub Tamisa, ce pleca, de pe malul de sud, de la Rotherhite și ajungea la Wapping, pe cel de nord. A reprezentat primul tunel din lume construit sub apă, pe o lungime de 406 metri. Inițial, cei doi au proiectat pasajul numai pentru trăsură, ulterior el fiind deschis și pietonilor. După cum reiese din unele dintre scrisorile purtând semnătura lui Marc Brunel, ideea scobirii unui asemenea tunel le-ar fi venit celor doi ingineri analizând cum rod cariile o bucată de lemn.

Câțiva ani mai târziu, în 1845, londonezul Charles Pearson (1793-1862) propunea, într-o scriere-pamflet, construirea unui „tren atmo-

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Ați cumpăra un ziar care are pe prima pagină următoarele titluri: „Fiecare zi câștigată pe șantier mai multe produse economiei naționale“, „Buletinul muncilor agricole“, „Ritm susținut la executarea lucrărilor agricole de toamnă“, „Randament sporit prin extinderea forajului cu turbina“? Și totuși, în urmă cu 50 de ani ziarele, care aveau toate astfel de titluri, se tipăreau în tiraje de sute de mii; Scânteia a avut tiraje chiar și de un milion de exemplare. Nu internetul a omorât presa scrisă, ci prostia de a oferi conținutul gratuit pe internet și de a spera că lumea va mai cumpăra și ziarul tipărit ca să mai citească o dată ce putea citi gratis pe telefonul mobil. Ca și incapacitatea de a găsi un alt rol social pentru presa tipărită, în condițiile în care era clar că nu avea cum să țină pasul cu mijloacele electronice și televiziunea în promptitudinea cu care acestea ofereau știrile.

La 16 septembrie 200.000 de copii bucureșteni au pășit pragul școlilor. Un cunoscut om de cultură îi saluta: „Nu trebuie uitat o singură clipă că tinerii școlari de astăzi vor fi în viitorul apropiat constructorii comunismului. Făuritorii acelei vieți în care fiecare om al muncii își va afla belșugul deplin și fericirea...“. N-a fost să fie, maestre! Cel puțin pentru cei care am pășit atunci prima oară pe poarta școlii, căci am construit mai mult capitalismul decât comunismul.

Cu nouă zile înainte începuseră în toate centrele universitare concursurile de admitere, iar 1 octombrie marca debutul anului universitar. În aceeași zi își relua activitatea Biblioteca Centrală Pedagogică, după o întrerupere de șase luni, într-un local situat pe str. Zalomit nr. 12. La Facultatea de Arte Plastice a Institutului „N. Grigorescu“ s-a înființat o nouă secție, care va pregăti muzeo-

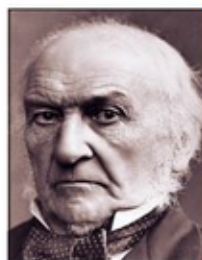
grafi, cercetători, cronicari de artă, iar la Institutul de Teatru s-au creat secțiile de regie de teatru, regie de film, operatorie, teatrologie-filmologie.

În prima zi a lunii septembrie murea, după o lungă suferință, actorul Jules Cazaban, artist al poporului. Era născut la 16 martie 1903, la Fălticeni. Despre cel dispărut, Radu Beligan scria, în *Scânteia*: „Un actor care moare nu este o lume care se închide irevocabil, ducând cu sine tot ce ne-a vrăjit și ne-a emoționat. Silueta atât de cunoscută, atât de familiară

a lui Jules Cazaban va trece mai departe prin scenele noastre. Vom avea mereu înaintea ochilor fața aceea prelungă tatuată cu riduri adânci de o boală secretă, ne va urmări privirea aceea în care lacrima se înfrătea cu surâsul și mai ales vom ține min-te totdeauna acea flacără de spirit pe care o radia.“ Ziarele consemnau

Scenă din filmul Pași spre Lună, cu Radu Beligan și Grigore Vasiliu-Birlic

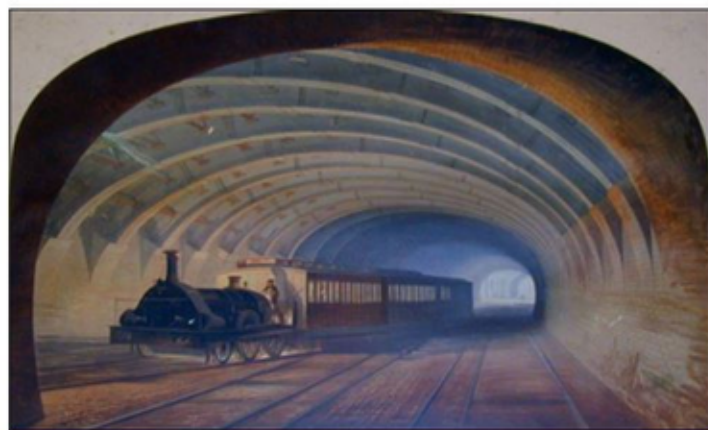
Impresionantul cortegiu funerar care a însoțit, în mai 1898, trupul neînsuflăit al celui care a ocupat de patru ori una dintre cele mai importante funcții în stat, cea de premier (1868-1874, 1880-1885, februarie-iulie 1886, 1892-1894), William Gladstone, a călătorit o bună bucată până la Westminster Abbey cu metroul. Cu 35 de ani în urmă, Gladstone se aflase și el printre iluștrii invitați să inaugureze transportul subteran!

construite din lemn, deschise, iluminate de lămpi cu gaz și tractate de locomotive cu abur, alimentate cu cărbuni – se opreau în șapte stații: Strada Farringdon, Kings Cross, Strada Gower, Portland, Strada Baker, Edgware și Paddington. În fiecare dintre ele, s-au format în primele săptămâni cozi lungi de doritori să testeze noua invenție. După cum anunța un ziarist de la *Daily News*, era „pentru prima dată în istorie când omul putea călători, într-un mod elegant și cu destul de mult confort, mult mai adânc sub pământ decât sunt țevile de apă sau de gaz, chiar mai jos decât... sicriile!”.

Nu toți cei aproape 9,5 milioane de pasageri care l-au folosit în primul an de funcționare (datele statistice indică faptul că, numai în prima zi, s-au înregistrat 38.000 de pasageri, compania fiind nevoită, pentru a face față cererii, să închirieze locomotive) au fost mulțumiți de experiență. Câțiva ani mai târziu, în 1879, autorul unei scrisori publicate de cotidianul *The Times*, s-a plâns de atmosfera aproape irespirabilă din timpul călătoriei. Odată ajuns la suprafață, povestește el, s-a dus de urgență la un medic, care, imediat ce l-a văzut, a și exclamat: „Oh, desigur, Metroul!” și i-a și oferit un pahar de vin plin ochi cu o așa-numită „mixture a metroului”.

Chestionat cu privire la frecvența cu care s-a întâlnit cu asemenea cazuri, doctorul ar fi replicat sec: „Numai de vreo 20 de ori pe zi...”. Un studiu recent a dovedit că, datorită inefficientului sistem de ventilație, cele 40 de minute petrecute în acele vremuri în metrou echivalau cu fumatul a două țigări. Conducerea companiei proprietare a încercat diverse soluții de „împropătare” a aerului, oferindu-le celor suferinzi de astm pachete speciale de prevenire a atacurilor. Eforturi zadarnice, după cum o atestă și faptul că mecanicilor de locomotivă le-a fost permisă, și chiar încurajată, purtarea bărbii – o ultimă încercare de filtrare a gazelor. Unul dintre ei, ce își petrecuse tinerețea în Sudan, compara mirosul tunelurilor cu... respirația crocodililor.

Sosit câțiva ani mai târziu, în capitala britanică, Vasile Alecsandri îi scria soției (la 2 iunie 1882), uimit de „minunile” tehnicii pe care le foloseau zilnic insularii: „drumuri de fier trec pe deasupra caselor și pe sub case cu o repeziciune spăimântătoare, niciodată sau foarte, foarte rar se întâmplă vreun accident. Numărul și mărimea gărilor sunt colosale; trenurile se țin ca prin vis, ducând mii și sute de mii de călători care vin din toate părțile lumii. Ai crede că toți englezii sunt pe drumuri și că locuiesc în vagoane. Pe stradă, trăsurile de toate formele nu mai încap și vizitii sunt așa de dibaci, caii așa de bine dresați, că nu se întâmplă nicio încurcălă. Un singur polițai e destul ca să reguleze cu un semn din mână mișcarea acelor trăsuri, oprindu-le când trebuie, pentru înlesnirea trecerii celor pe jos.” ■

Cromolitografie înfățișând unul dintre primele trenuri, în apropierea stației Paddington

zește), fără să ții seama de momente și împrejurări, trăgând la nimereală, ca freneticii cowboy cu pistoale din filmele americane, în copii și bătrâni ce treceau strada «pe verde» [...] și firește nu-ți parveneau la ureche blagoslovițiile mătușii de la țară, speriată, din care nu citez decât pe «Stuchite-ar mâțele de nebun!»". Oare ce ar scrie azi? Presa vremii era optimistă: „Pe marile bulevarde e mai multă liniște. În Piața Republicii, traversată până mai ieri în toate direcțiile, lumea trece numai prin locurile marcate, iar mașinile alunecă sigur, în ordine și liniște, pentru că șoferii n-au pe cine avertiza cu claxonul. Pe Bulevardul Bălcescu se mai observă rare tentative de a traversa pe unde nu trebuie, însă milițienii de serviciu veghează cu atenție: «Înapoiți-vă, tovarășe! E periculos pe aici, șoferii nu mai claxonează».”

În florării se găsesc doar gladiole. Uneori mai apar garoafe sau trandafiri, dar cum trec mult mai repede ca gladiolele, acestea sunt preferate de vânzătoare. Pentru realizarea unor firme moderne, Ministerul Comerțului Interior a stabilit asocierile de culori care să fie folosite, emblemele și denumirile de utilizat. Se interzice punerea în funcțiune a firmelor luminoase care au litere stinse sau clipesc intermitent. În pas cu actuala linie a modei la încălțăminte pentru bărbați, întreprinderile producătoare au realizat un model nou de galoși, cu vârful ascuțit.

Anul trecut, la parterul blocului „Gioconda” s-a deschis un magazin unic în țară, specializat în desfacerea legumelor și fructelor cu autoservire. Legumele și fructele erau cântărite în prealabil și ambalate în coșulețe sau pungi. Acum, rafturile sunt mai mult goale, au apărut raioane în care nu se mai practică autoservirea. Directorul

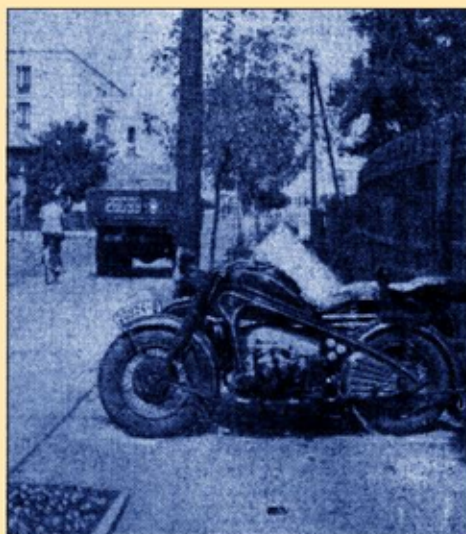
O.C.L. Aprozar București este de părere că în București un asemenea magazin nu își are justificarea. Se invocă lipsa spațiului de depozitare și pentru circulația cumpărătorilor în magazin. Dar în primele luni era destul spațiu. Apoi se invocă faptul că nu se poate asigura aprovizionarea constantă cu produse de cea mai bună calitate. Cei de la Aprozar se plâng că nimeni nu i-a ajutat, nu le-au fost puse la

dispoziție materiale documentare pentru organizarea activității. Mai mult ca sigur principalul motiv era că prin autoservire, vânzătorul nu mai putea să pună în sacosa clientului doi cartofi buni și zece stricați. La magazinul „Alimentara” din str. Christian Tell se pot cumpăra pentru prima oară diferite gustări: sendvișuri, ouă fierte, cafea cu lapte, lapte bătut la pahar, suc de roșii la pahar, înghețată.

Eun generos. Îl întâlnești peste tot. Nu se simte bine, nu ascultă cu plăcere muzica, dacă nu-ți oferă un concert pe gratis. O vreme avea obiceiul să țină fereastra deschisă. Acum a coborât în stradă. De umăr îi spânzură aparatul cu tranzistori. Gustă orice. Cu o singură condiție: intensitate maximă. L-am întâlnit până și în autobuz. Dormea pașnic pe scaun. Pe genunchi aparatul deschis. „Este concetățeanul nostru, doar că astăzi are infinit mai multe mijloace tehnice la dispoziție.

În întrecerile speranțelor tenisului românesc, încheiate la 7 septembrie, câștigător a ieșit talentatul jucător Ilie Năstase, elevul lui M. Viziru.

Presa anunță încă din 18 octombrie o nouă publicație. La 31 octombrie apare primul număr al revistei săptămânale de politică externă editată de Uniunea ziariștilor din R.P. Română, *Lumea*. Are 36 pagini ilustrate și costă 2 lei. ■

Nesimțți erau și pe atunci, ca acesta, care și-a parcat motocicletă de-a curmezișul trotuarului; mașini erau mai puține

astfel și cei 50 ani de la moartea lui Aurel Vlaicu, la 13 septembrie: s-a prăbușit din cauza „vitregiei vremurilor de atunci“, care l-au împiedicat să construiască un aeroplan mai modern.

Inaugurarea „Anului Shakespeare“ se face la Teatrul Național cu piesa *Nevestele vesele din Windsor*, în regia lui Lucian Giurchescu. Iar stagiunea se deschide cu piesa *O scrisoare pierdută*, de I.L. Caragiale, cum îi stă bine unui teatru național. În distribuție figurau: Costache Antoniu, Ion Finteșteanu, Al. Giugaru, Grigore Vasiliu Birlic, Niky Atanasiu, Marcel Angheliescu, Nicolae Brancomir, Carmen Stănescu. La Editura Științifică se publica monografia *Petrache Poenaru – ctitor al învățământului din țara noastră*, de G. Potra. Cartea Florică Lorinț, *Din istoria unui imperiu*, apărută la aceeași editură, era astfel recenzată: „Din parcurgerea lucrării vom mai observa cum [...] în această luptă [antiotomană] masele populare au făcut mari sacrificii, în opoziție cu marea boierime, care, pentru a-și păstra pozițiile ei economice și politice, a trădat lupta poporului și a acceptat dominația otomană, în cârdășie cu care a exploatat masele populare“. La 13 septembrie se deschidea Muzeul Pompierilor, amenajat în Foișorul de Foc.

„Toamna se apropie – constată ziarul *Informația Bucureștiului*. Primele ei semne și-au făcut apariția în decorul obișnuit al grădinilor de vară, al unităților de alimentație publică: snopii de stuf, câștile de pământ, maramele, costumele naționale ale ospătarilor. Mustul și pastura cu mămliguță sunt preferate tuturor celorlalte preparate.“ Primele 15 mustării și-au deschis porțile la 10 septembrie. În zilele următoare vor intra în funcțiune și 54 centre de desfacere a mustului. Încă un obicei – și nu cred că era unul rău pierdut.

Ilie Năstase, campion al speranțelor la tenis

De fapt, toamna avea să mai întârzie, cum consemna aceeași gazetă, la 30 septembrie: „Deși calendaristic toamna a început mai de mult, bucureștenii i-au simțit prezența definitivă abia ieri, odată cu apariția a două atribute de sezon: ploaia și frigul.“ Din 6 octombrie se suspendă cursele C.F.R. care plecau din Gara de Nord către Snagov, iar după 20 octombrie, patinoarul artificial „23 August“ și-a redeschis porțile. Deja, maximele nu mai depășeau 18°C. Începând cu 3 septembrie, se organizează în zilele de marți, miercuri, joi și vineri tururi ale Capitalei cu autotocarul. Cinefilii au parte, tot mai des, și de alte filme decât cele venite din țări cu „democrație populară“. Să amintim doar două premiere ale lunii, mai cunoscute: *Ultimul tren din Gun Hill*, cu Kirk Douglas și Anthony Quinn, în regia lui John Sturges, și *Babette pleacă la război*, cu Brigitte Bardot, muzica filmului fiind semnată de Gilbert Becaud. Rulează și un nou film de Ion Popescu-Gopo: *Pași spre Lună*. Eroul principal, interpretat de Radu Beligan, călătorește „de-a lungul epocilor istoriei omenirii, într-o succintă și originală retrospectivă a progresului științei și tehnicii zborurilor spre misterioasa planetă selenară.“

„Înapoiți-vă, tovarășe! E periculos pe aici, șoferii nu mai claxonează“

Incepând cu data de 1 octombrie, printr-o decizie a Comitetului Executiv al Sfatului Popular al Capitalei, din 17 august, s-a hotărât interzicerea claxonului în București, cât și semnalizarea sonoră cu clopotul la tramvaie, ziua și noaptea. În revista *Flacăra*, marele ziarist F. Brunea-Fox scrie un *Discurs claxomanului*: „De îndată ce ai devenit posesorul claxonului, n-ai știut cum să-l travești mai repede în dinamită, cum să contribui mai exploziv la propășirea vuietului municipal. Ai acționat orbește (mai exact: sur-

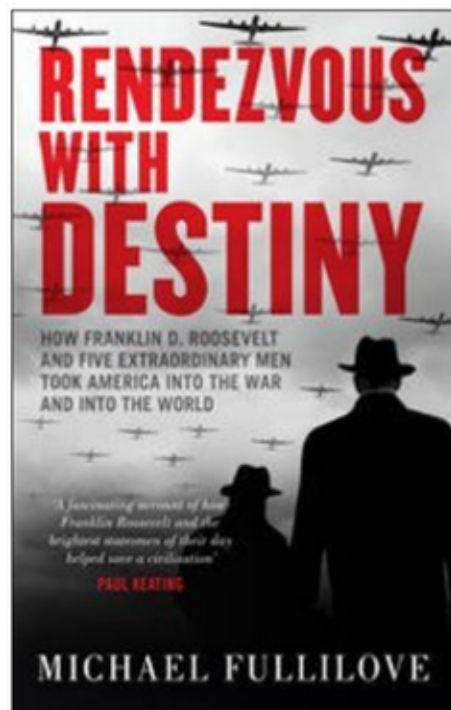
plutind pe apă, pe care a reușit să-l evite la doar câțiva metri. În clipa următoare avionul, aruncând în stânga și dreapta lui un zid de stropi, s-a așezat pe luciul apei, în vecinătatea Podului Finlianski. Nici măcar un singur pasager nu a suferit vreo zgârietură. Echipajul remorcherului, pe care era gata-gata să se așeze Tu-124, a sărit imediat în ajutor. Apropiindu-se de avion, marinarii au început să preia la bord pasageri. Oprirea ambelor motoare, pierderea din înălțime, manevrele precipitate, amerizarea pe Neva, totul s-a petrecut atât de rapid, încât pasagerii nici nu și-au dat seama prin ce trecuseră. Șocul a venit abia după ce au ajuns la mal și au văzut aparatul în apă. La bord se afla și viitorul patriarh al Moscovei și întregii Rusii Aleksii (1929-2008), născut la Tallin, iar aparatul s-a oprit pe Neva exact în fața unei capele, scrie revista rusească *Foma*, din iunie 2013.

TOȚI OAMENII PREȘEDINTELUI

Franklin Delano Roosevelt a transformat America dintr-o putere izolaționistă care își făcuse un titlu de glorie din izolare într-o putere globală. În cartea *Rendezvous with Destiny: How Franklin D. Roosevelt and Five Extraordinary Men Took America into the War and into the World* (Întâlnire cu destinul: Franklin D. Roosevelt și cei cinci oameni extraordinari care au dus America în război și în lume), Michael Fullilove, director executiv al Lowy Institute for International Policy din Sydney, Australia, analizează modul în care președintele american și-a utilizat

colaboratorii pentru realizarea acestui obiectiv. I-a selectat pe criterii diferite. Sumner Wells, de exemplu, era un diplomat de carieră arogant, numărul doi în Departamentul de Stat. Harry Hopkins avea o putere de muncă extraordinară, rămânea peste noapte la Casa Albă și a sfârșit prin a locui acolo vreme de trei ani și jumătate. Deși nu avea niciun fel de pregătire în diplomatie, a ajuns cel mai apropiat consilier al președintelui în probleme de afaceri externe. Autorul cărții povestește pentru publicația *US News* că a găsit în arhive numeroase note ale unor diplomați de carieră americani care se întrebau: „Cine este Harry Hopkins? Ce caută aici?“. Sau: „Care este slujba exactă a lui Averell Harriman?“. „Ar trebui să îl primim pe Bill Donovan?“. Niciunul nu fusese confirmat de Congres, de multe ori se interferau cu ambasadorii aflați oficial la post, care nu știau ce misiune primiseră acești trimiși ai președintelui. Cel de al cincilea emisar a fost Wendell Willkie, fost candidat republican la alegerile prezidențiale. Concluzia lui Michael Fullilove: Roosevelt a știut să pună pe oricine la treabă pentru a-și atinge scopurile, chiar dacă persoana respectivă nu dorea să lucreze pentru el. Și, în plus, a fost un om de curaj, o trăsătură de caracter fără de care nu poate exista un mare om politic.

Telex Telex Telex Telex Telex

ERICH KÄSTNER, SCRITORUL CARE ȘI-A VĂZUT CĂRȚILE ARSE DE NAZIȘTI

În noaptea de 10 mai 1933, în Piața Operei din Berlin aproape 40.000 de berlinezi au fost martorii unui spectacol sinistru: arderea volumelor unor autori considerați „ne-germani”. Vremea a fost împotriva evenimentului; o ploaie deasă i-a obligat pe inițiatori să toarne benzină peste volumele care refuzau să se aprindă. Însuși propagandistul șef al naziștilor, Joseph Goebbels, a deschis „ceremonia” spunând: „Germanul viitorului nu va fi un om al cărților, ci un om de caracter”.

Prima ofrandă a fost încredințată flăcărilor cu cuvintele: „Împotriva luptei de clasă și a materialismului, pentru comunitatea poporului și pentru un mod de viață idealist! Dau flăcărilor scrierile lui Marx și Kautsky!” A doua ofrandă a fost însoțită de incantația: „Împotriva decadentei și degenerării morale, pentru decență și tradiție în familie și guvernare! Dau flăcărilor scrierile lui Heinrich Mann, Ernst Glaeser și Erich Kästner!”

Majoritatea autorilor cu opere aruncate pe rugul nazist fie murise, fie se pregătea să părăsească Germania. Doar Erich Kästner – autorul cunoscutului roman umoristic *Emil și detectivii* – a îndrăznit să fie martorul acestui eveniment care anunța apusul carierei sale de scriitor. L-au recunoscut unii participanți la această ceremonie a terorii și a trebuit să părăsească Piața Operei din Berlin, însoțit de huiduicli, după cum povestește revista *Der Spiegel*.

Cartea care îl propulsase pe Erich Kästner pe locul al doilea după Marx în topul antipatiilor naziste era romanul *Fabian* – descris de oficiosul partidului nazist *Völkischer Beobachter* drept „o poveste murdară, înșesată cu orgii subumane”. Deși este cunoscut pentru cărțile sale destinate copiilor, Erich Kästner a publicat în perioada interbelică un roman despre decadența moravurilor din capitala Germaniei. Scriitorul a refuzat să părăsească Germania nazistă, chiar și când a devenit clar că viața îi era în pericol. Și-a dorit să fie un cronicar al regimului lui Hitler, să fie un martor ocular care să poată relata experiențe directe. Din păcate, nu a mai scris romanul promis despre Germania anilor 1933-1945. După încheierea războiului nu a mai reușit să producă o operă la nivelul celor din perioada interbelică.

UN TU-124 PE NEVA

La 21 august 1963, un avion Tu-124 cu 44 pasageri la bord, care se îmbarcaseră la Tallin cu destinația Moscova, a amerizat pe Neva. Avionul se afla exact deasupra centrului orașului Leningrad, la 450 m înălțime, când i s-au oprit ambele motoare. A pierdut brusc din înălțime și risca să se prăbușească pe Nevski Prospekt. Comandantul a luat singura hotărâre posibilă în condițiile date: să amerizeze pe Neva. Aparatul a făcut un ultim viraj deasupra orașului și s-a îndreptat spre fluviu. A trecut la 90 m distanță de un pod al Nevei, la 40 m de altul și atunci pilotul a văzut un remorcher

NAPOLÉON BONAPARTE (1769-1821)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Insulă aparținând Franței, situată în partea de nord a Mării Mediterane, unde la 15 august 1769, în localitatea Ajaccio, s-a născut Napoleon Bonaparte, cel care va deveni primul împărat al Franței (1804-1815) – Culoarea calului l'Intendant folosit de Napoleon la parade, la treceri în revistă și intrări triumfale. 2) Localitate în Moravia unde, la 2 decembrie 1805, Napoleon a învins armatele ruso-austriece, victorie finalizată cu pacea de la Pressburg. 3) Fluviu ce trece prin Paris, peste care, în timpul lui Napoleon, s-au construit mai multe poduri, cel mai important fiind „Podul Academic”, care ducea la cele cinci Academii ale Franței – Rudă, popor. 4) Soția lui Ștefăniță-Vodă în piesa istorică *Viforul*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea – Avarie (abr.). 5) Ion Horea – Țară împotriva căreia Napoleon a început în

1808 un lung război, dar nu a reușit niciodată să o stăpânească în mod efectiv, din cauza luptei de rezistență a populației. 6) Istoric francez, autorul *Istoriei Franței* în 18 volume, în care susține că domnia lui Napoleon a adus numai nenorociri țării (Jules...: 1799-1874) – Bol gol! 7) Unul dintre codurile adoptate de Napoleon în 1810, care, pe lângă cel civil (1804) și cel comercial (1807), au consfințit baza juridică a noilor relații burgheze în Franța – Cupa primăverii. 8) În țară! – Monetă care a circulat în Albania – Alexandru I, conducătorul Rusiei, care l-a înfruntat pe Napoleon în bătălia de la Borodino, din 7 septembrie 1812. 9) Siglă pentru Republica Sud-Africană – Apă curgătoare în toponimia birmană – Tărnăcop de oțel folosit de mineri. 10) Pe teritoriul acestei țări Napoleon a condus campania din anii 1796-1797, în timpul căreia a reușit victoriile de la Montenotte, Lodi, Arcole și Rivoli, care i-au pus în evidență marile calități de comandant militar – Clor. 11) Scaun domnesc – Localitate în Austria, unde Napoleon obține o importantă victorie împotriva austrieilor la 5-6 iulie 1809.

VERTICAL: 1) Animale îndrăgite de Napoleon, multe dintre ele primite în dar de la suveranii Europei și botezate, în mare parte, cu numele localităților unde obținuse victorii – Titlu primit de Napoleon la 18 mai 1804. 2) Produs aviar – Istoric francez, autorul monumentalei lucrări *Istoria Consulatului și a Imperiului*, în 20 de volume, considerată una dintre cele mai informativ și mai frumoase opere de sinteză despre Napoleon (Adolphe...: 1797-1877). 3) Abreviere pentru fosta Republică Sovietică Socialistă Autonomă – Călin Nicolescu – În taio! 4) Scriitor francez care din 1806 a servit în armata lui Napoleon, iar după căderea Imperiului Francez, în 1814, s-a stabilit în Italia, cunoscut ca autor al romanului *Roșu și negru*, în care evoca activitatea marelui comandant de oști (Henri Beyle; 1783-1842) – Margini de teren! 5) Localitate în care armata lui Napoleon a obținut o strălucită victorie împotriva prusacilor, la 14 octombrie 1806 – Sfânta..., insulă în sudul Oceanului Atlantic, care a servit drept loc de exil pentru Napoleon între anii 1815-1821. 6) Vorba ciorii – Sol gol! – Localitate în Germania. 7) În sală! – Chemare – Mioară. 8) Deținătorul unei culturi bogate, așa cum era Napoleon, care avea cunoștințe temeinice în domeniul matematicii, fizicii și istoriei, fiind autorul unei lucrări cu privire la traiectoria proiectilelor – Argint. 9) Os plat de care sunt prinse coastele și clavicula – Întins. 10) A se toci – Peninsula în sud-vestul Europei. 11) Macină grăunțele – Localitate în Baden-Württemberg, unde în perioada 6-17 octombrie 1805 Napoleon a obținut o răsunătoare victorie împotriva Austriei.

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată noi pagini din ampla analiză a situației refugiaților români după cel de Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Am început publicarea textului în Magazin istoric, nr. 5/2012, și adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

6) Acțiunea catolică prin Misiunea Vaticanului.

Cum mizeria și suferințele refugiaților cari au sosit în țările din vest au devenit din ce în ce mai mari, toate organizațiile de asistență, bisericile și diferitele autorități în contact cu problema refugiaților au făcut eforturi pentru a veni în ajutorul lor.

Una din primele organizații care a întins o mână de ajutor refugiaților români a fost Misiunea Vaticanului, în cadrul asistenței organizate de către Biserica Catolică.

A) În Italia. Începutul, după cum era de altfel și firesc, s-a făcut la Roma. În 1945, părințele Petre Tocanel, dl. Ovidiu Bejan și dl. dr. Emil Bulbu s-au constituit împreună cu monseniorul Aloisie Tăutu (șeful Congregației Sfinte Orientale de pe lângă Vatican) într-un Comitet pentru ajutorarea românilor refugiați. Din acest nucleu, treptat, s-a format Comitetul de Asistență organizat pe lângă Serviciul de Asistență a[1] Misiunii Vaticanului, cu scopul de a se ocupa de refugiații români. Ca secretar general al Comitetului a funcționat dl. dr. Ilie Oltean (actualmente emigrat în U.S.A.). Sediul, acordat prin bunăvoința părintelui Gheorghe Cosma, vice-rector al Colegiului Pio-Romen[o] din Roma, a fost într-o cameră dată de către Colegiul Grecesc.

Comitetul, odată înfiripat, a făcut legătura cu monseniorul Andrew Plandi, reprezentantul pentru Italia a[1] lui War Relief Services [Serviciile de Ajutorare de Război], care a dat tot timpul și continuă a da ajutoare în bani și efecte. Acest Comitet, pe lângă bonuri de masă, distribuie de îmbrăcăminte și medicamente, a

mai dat la început, pentru fiecare refugiat român sosit în Italia și care nu a fost găzduit în vreun lagăr, suma de 3.000 lire pe lună, bani obținuți de la I.R.O.

Sediul Comitetului la Roma este: 149, Via del Babuino.

În prezent, președintele Comitetului este părintele Gheorghe Cosma. Cu toate ajutoarele primite de la Misiunea Vaticanului, de la National Catholic Welfare Committee [Comitetul catolic al bunăstării], Romanian Catholic Relief Committee [Comitetul catolic român de ajutor] din Cleveland, cu toate eforturile ce s-au făcut de a se aduna fonduri prin diferite inițiative locale, ca organizarea de concerte, serbări etc., asistența acordată a fost insuficientă pentru a face față nevoilor exilului românesc din Italia.

In evaluarea activităților de asistență în favoarea refugiaților, trebuie să avem mereu în vedere că, din cauza legilor de protecție a muncii indigene, refugiații, găsindu-se în imposibilitate de câștig prin muncă proprie, a trebuit să aștepte integral asigurarea existenței lor de la organizații de asistență. În acest fel, mijloacele financiare limitate trebuind să fie repartizate la prea mulți, ajutorul devine insuficient. Acesta a fost un aspect general al asistenței refugiaților pentru toate grupurile naționale, în raport cu ajutorul ce-l primesc de la diferitele organizații de asistență.

În prezent, numărul refugiaților români din Italia este foarte mic, de aproximativ 300 persoane în total.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) ● **Z. Ornea** The obsession of statehood between enlightened patriotism and extremist nationalism ● **D. Matei** The National Bank Museum in Tismana, the place where was evacuated the Bank's gold during WWII ● **Gh. Birău** The story of the gold evacuated to Tismana ● **Al. Pițigoi** 1922 Foreign Office documents concerning the problem of the international recognition of the reunion of Bessarabia to Romania ● **N. Iorga** Peter the Great visit to Iassy ● **I. Bistoreanu** 135 years of Romanian-Russian diplomatic relations ● **G. Damian** The mercenary Andreas Hegyes tells the story of Gabriel Bathory deposition ● **C. Zamfir** Romanian rugby is 100 years old ● **A.-S. Ionescu** In memory of the magister Paul Cernovodeanu ● **D. Chao** Chinese diplomat Xue Fucheng and his notes on Romania ● **M. Cazacu** The girl that became a boy, a legal fiction during the mediaeval period (II) ● **L. Banu** The "phantoms" of Securitatea pass over the Iron Curtain ● **G. Filitti** Letters from former days: Hitler writes to Carol IInd, Carol IInd writes to Hitler ● **J. Sidler, D. Bellu** A Swiss couple travels through 1939 Romania ● **M. Sala** Hungarian coin names ● **F.-G. Rățoi** The church not included on the historical monuments list ● **G. Roșu** the story of the yoke ● **H. Casassovici, I.M.E. Crețoiu** Recollections of a military doctor who fought in the Independence War (II) ● **L. Adochiței** "Letea" paper mill during WWI ● **C. Andonie** Corrections for two photos ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXLII). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● **З. Орни** Одержимость государственности, между просвещённым патриотизмом и экстремистским национализмом ● **Д. Матей** Музей Национального Банка в Тисмане, место где был эвакуирован клад во Второй Мировой Войне ● **Г. Бирзу** История золота, складочного на хранение в Тисмане ● **Ал. Пицгой** Документы в Форин Оффисе о вопросе признания объединения Бессарабии с Румынией в 1922 г. ● **Н. Йорга** Визит царя Петра Первого в Яссах ● **И. Бистрян** 135 лет румыно-русских дипотношений ● **Дж. Дамиан** Наёмник Андреас Хегеш рассказывает о том как был свергнут с престола Габриел Батори ● **К. Замфир** Румынскому регби – 100 лет ● **А.-С. Ионеску** В памяти магистра Паула Черноводяну ● **Динг Чао** Китайский дипломат Ху Фученг и его записи о Румынии ● **М. Казак** Девушка, ставшая мужчиной, правовая фантазия румынского средневековья (II) ● **Л. Бану** «Призраки» Секуритате проникают через Железный Занавес ● **Дж. Филиити** Письма былых времён. Гитлер пишет королю Карол II, Карол II пишет Гитлеру ● **И. Зидлер, Д. Беллу** Путешествие швейцарцев по Румынии в 1939 г. ● **М. Сала** Наименования монет венгерского происхождения ● **Ф.-Г. Рэцой** Церковь, отсутствующая в списке исторических памятников ● **Дж. Рошу** Жили-были. Повесть коромысла ● **Х. Касассович, И.М.Е. Крепою** Воспоминания военного врача, участвующего в войне за независимость (II) ● **Л. Адокицей** Бумажный завод «Летя» во время Первой Мировой Войны ● **К. Андоние** Поправки в текстах двух фотографий ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXLII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

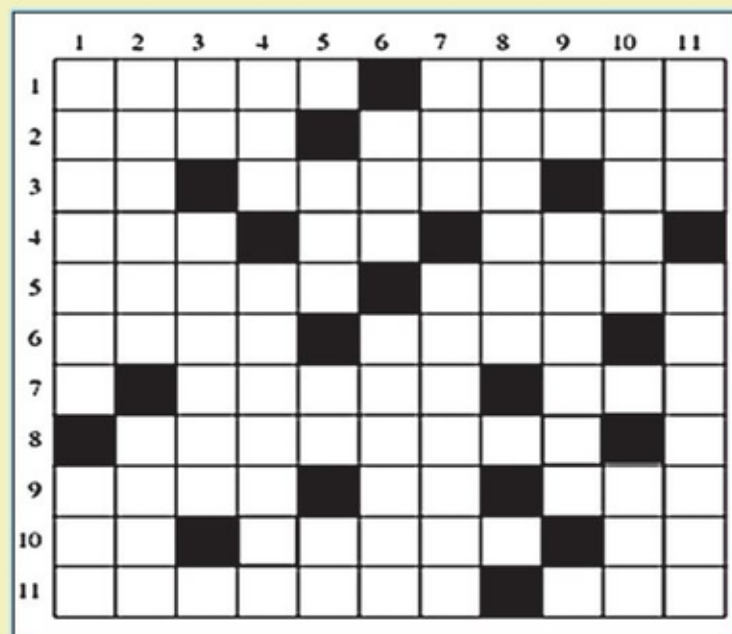
DIALOG CU CITITORII

RĂSPUNS

Domnul SORIN GRUMUȘ, din Roman, a avut amabilitatea să răspundă rugăminții domnului MIHAI POPESCU, publicată la rubrica *Dialog cu cititorii*, din numărul trecut, legată de furnizarea mai multor informații despre Regimentul 14 Dorobanți Roman. Ne bucurăm că am putut să mediem acest dialog între cititorii noștri.

REBUS CU ERORI

Mai mulți cititori ne-au semnalat faptul că în rebusul din nr. 7/2013 s-au strecurat două greșeli, apărute în cursul procesului tipografic. Pe această cale, ne cerem scuze și vă oferim șansa să rezolvați rebusul corect.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul VICTOR MARIN pune la dispoziția celor care își doresc colecția *Magazin istoric*. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 0727.828.594

COSTICĂ SPĂLĂȚELU, localitatea Băcălești, județul Teleorman, cod 147.066, O.P. Roșiori 3, oferă numerele: 1/1976; 8-10/1989; 2/1990; 9/1992, 7/2010.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074

10